

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos magistrantūros studijų programa

Irena Kibildytė

**PAGYVENUSIŲ ŽMONIŲ SOCIALINĖS PARAMOS TINKLO
OPTIMIZAVIMO GALIMYBĖS: STRUKTŪRINIŲ ELEMENTŲ
SAVEIKA**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė –
doc. Liuda Radzevičienė*

Turinys

Magistro darbo santrauka	4
Įvadas	5
1 skyrius. SOCIALINĖ PARAMA ŽMOGAUS SENĖJIMO PROCESO KONTEKSTE ...	10
1.1. Socialinės gerontologijos teorijos	10
1.2. Socialinis senėjimas ir aplinka poreikių tenkinimo kontekste	13
1.2.1. Socialinis senėjimas ir adaptacija	13
1.2.2. Sociokultūrinės ir ekonominės aplinkos kaita senėjimo procese	14
1.2.3. Sveikatos aplinka	17
1.3. Socioedukacinės veiklos galimybės, dirbant su pagyvenusiais žmonėmis	18
2 skyrius. SOCIALINĖS PARAMOS TINKLO PAGYVENUSIEMS ŽMONĖMS STRUKTŪRINĖS KAITOS PRIELAIDOS	23
2.1. Socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms samprata struktūrinės sąveikos ir jos kaitos kontekste	23
2.1.1. Struktūrinės sąveikos samprata ir kaitos prielaidos	23
2.1.2. Visuomenės ir socialinės paramos tinklo sąveika	27
2.1.3. Socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms kaitos principinės nuostatos	29
2.2. Socialinės paramos tinklas kaip organizacinė struktūra	30
2.3. Socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti struktūrinių elementų sąveikos kaitos galimybės: hipotetinio modelio konstravimas	35
3 skyrius. SOCIALINĖS PARAMOS TINKLO PAGYVENUSIEMS ŽMONĖMS OPTIMIZAVIMO GALIMYBĖS STRUKTŪRINIŲ ELEMENTŲ SĄVEIKOS ASPEKTU	41
3.1. Tyrimo metodologinis pagrindimas	41
3.2. Tyrimo imties charakteristika	42
3.3. SOCIALINĖS PARAMOS TINKLO KAITOS GALIMYBIŲ EDUKACINIS ASPEKTAS: Tyrimo rezultatai ir jų analizė	46
4 skyrius. PAGYVENUSIŲ ŽMONIŲ SOCIALINĖS PARAMOS TINKLO OPTIMIZAVIMAS: STRUKTŪRINIŲ ELEMENTŲ SĄVEIKOS GALIMYBĖS	71
Išvados	74
Rekomendacijos	77
Literatūra	79

Summary 89

Magistro darbo santrauka

Esama socialinės paramos organizacijų sistema nėra pakankamai racionali ir veiksminga, nes nepajėgia užtikrinti socialinės paramos gavimo, socialinio teisingumo, o kartu ir teikiamų paslaugų kokybės pagyvenusio amžiaus bei seniems žmonėms.

Tyrimo objektas - socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti struktūrinių elementų (žmogiškųjų bei materialinių išteklių, paslaugų gavėjų) sąveika. Tyrimo **hipotezė**: tikėtina, kad socialinės paramos tinklo, tenkinančio pagyvenusių žmonių poreikius, galimybės nepakankamai realizuojamos dėl struktūrinių elementų neefektyvios sąveikos. **Tyrimo tikslas** - nustatyti socialinės paramos tinklo, tenkinančio pagyvenusių žmonių poreikius, optimizavimo galimybes struktūrinių tinklo elementų sąveikos kontekste.

Tyrimo uždaviniai : 1. Išanalizuoti ir apibendrinti mokslinę (pedagoginę, psichologinę, socialinio darbo, socialinės pedagogikos, socialinės politikos, etc.) literatūrą, sisteminant teorines žinias, apibrėžiančias darbo tematiką. 2. Remiantis mokslo darbais ir tyrimo rezultatais sudaryti hipotetinį analizuojamos problemos modelį (kaip tyrimo instrumento pagrindą), identifikuojantį socialinės paramos tinklo, tenkinančio pagyvenusių žmonių poreikius, struktūrinių tinklo elementų sąveikos ypatumus. 3. Numatyti socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti struktūrinių elementų sąveikos kaitos edukacines kryptis.

Tyrimo dalyvavo 150 atsitiktinai pasirinktų socialinių darbuotojų ir socialinių pedagogų;

Tyrimas atskleidė, kad respondentų amžius, lytis įgyto išsilavinimo pobūdis (socialinė pedagogika ar persikvalifikavimas), socialinio pedagogo darbo vieta yra reikšmingi veiksniai, atspindintys socialinio pedagoginio darbo pasirinkimo motyvus, veikloje naudojamas asmenines savybes, įgytus ir trūkstamus socialinius pedagoginius gebėjimus, žinias, įgūdžius; suvokimą, kokie pokyčiai padėtų socialinės paramos tinklui efektyviau funkcionuoti; kvalifikacijos kėlimo tendencijas. Paaiškėjo, kad socialinę pedagoginę veiklą dažniausiai vykdo 20 – 35 metų amžiaus moterys, kurių darbas susijęs su socialinės paramos organizavimu bei teikimu. Vyrai dažniau dirba socialinės paramos administravimo, organizavimo, vadybos sferose bei vidaus reikalų sistemos įstaigose ir yra mažiau (nei moterys) patenkinti profesine veikla.

Vos trečdalis respondentų išsilavinimas yra socialinė pedagogika; kuo respondentas vyresnis, tuo dažniau jis yra persikvalifikavęs, keisdamas turėtą profesiją. Nors socialinė pedagoginė veikla yra suvokiama kaip asmenybės saviraiškos galimybė bei sąlygota noro padėti žmonėms sunkiose gyvenimo situacijose, jauni socialiniai pedagogai yra nepatenkinti savo darbu; kuo respondentas vyresnis, tuo ši veikla dažniau suvokiama kaip altruistiška, profesiskai kryptingai pasirinkta.

Nustatyta, kad egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp asmeninių socialinio pedagogo savybių, naudojamų darbe bei profesijos pasirinkimo motyvacijos. Socialinėje pedagoginėje veikloje reikalingiausios asmeninės savybės atspindi specialisto profesinę kompetenciją (atsakingumas), požiūrį į kitus (kantrybė, komunikabilumas, tolerancija, teisingumas, taktiškumas) bei organizacines asmens savybes atspindintys bruožai (organizuotumas bei gebėjimas planuoti).

Pagrindinės socialinės pedagoginės veiklos rezultatyvumo prielaidos yra galimybė tobulinti gebėjimus (analitinius, organizacinius, komunikacinius, pedagoginius, saviraiškos, taikomuosius), gilinti trūkstamas žinias kursuose, seminaruose, konsultuojantis su įvairių sričių specialistais; įgyjant specialius, veikloje reikalingus, įgūdžius.

Nustatytas probleminis socialinės paramos tinklo struktūrinės elementų sąveikos aspektas – nors viena iš esminių darbo efektyvumo didinimo priemonių, yra glaudesnis tarporganizacinis bendradarbiavimas, iniciatyvos keistis informacija, resursais, bendradarbiauti, tačiau egzistuojanti situacija šios srities specialistų netenkina, dažniausiai bendradarbiaujama su kolegomis bei bendradarbiais, valstybinėmis administracinėmis institucijomis ir paramos besikreipiančiais žmonėmis. Tyrimo rezultatai įrodo, kad kelta hipotezė *tikėtina kad socialinės paramos tinklo, tenkinančio pagyvenusių žmonių poreikius, galimybės nepakankamai realizuojamos dėl struktūrinių elementų neefektyvios sąveikos*, pasitvirtino. Siekiant optimizuoti socialinės paramos pagyvenusiems žmonėms srityje vykstančius procesus bei sudaryti sąlygas socialinės paramos tinklo efektyviam egzistavimui, būtina socialinės paramos tinklui priklausančių struktūrinių elementų sąveika.

Ivadas

Seniai atkreiptas dėmesys į gyventojų senėjimo pasekmes – dėl savo masto ir negrįžtamumo jis iš esmės keičia visuomenės demografinę ir socialinę struktūrą, gamybos, paskirstymo ir vartojimo sistemas, socialinės infrastruktūros bruožus, turi įtakos visų socialinių grupių bei sluoksnių socialinei padėčiai. Pailgėjusi tikėtina gyvenimo trukmė sukėlė struktūrinių poslinkių individo gyvenimo kelio (atskirų amžiaus tarpsnių segregacijos didėjimas, kelių profesinių karjerų, kelių šeimų sukūrimas, naujų veiklos ryšių atsiradimas bei įtvirtinimas), šeimos instituto (giminystės ryšių vertikalėjimas, šeimos narių bendro išlikimo trukmės didėjimas), švietimo (žmogaus gyvenimui ilgėjant ir socialiniams pokyčiams spartėjant, iškyla nepertraukiamo mokymosi, tobulėjimo poreikis) raidoje. Senyvo amžiaus žmonių skaičiaus ir dalies didėjimas skatina peržiūrėti ir naujiems poreikiams pritaikyti visuomenės išteklius ekonomikos (galimybės dalyvauti darbo rinkoje, pajamų ir santaupų lygis), politikos (galia politinėse ir visuomenės organizacijose), socialinio saugumo (socialinės garantijos), sveikatos apsaugos (poreikius atitinkančių paslaugų plėtra), žmogaus ekologijos (poreikius atitinkantys būstai, susisiekimas) sferose. Visuomenėje vykstantis socialinių struktūrų pertvarkymas paaštrino daugelį socialinių, psichologinių ir ekonominių problemų, iškilo socialinės pagalbos, socialinio gyventojų orientavimo(si) dinamiškai besivystančioje aplinkoje būtinybė. Jungiama atskirų specialistų ir socialinės paramos organizacijų veikla į struktūros požiūriu vieningą socialinės paramos tinklą, kad būtų galima suteikti kvalifikuotą socialinę paramą vyresnio amžiaus gyventojams, nuolat patiriantiems socialinių nepasitenkinimą ir diskomfortą. Tai – socialinės politikos dalykas. Socialinė politika – valstybės socialinių ir ekonominių priemonių sistema ir principai, kuriais siekiama užtikrinti valstybės piliečių gerovę, teikti gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų šalies gyventojams, dėl įstatymuose numatytų priežasčių negalintiems apsirūpinti iš darbo ar kitokių pajamų arba nepakankamai aprūpintiems (Medaiskis, Murauskaitė, 1998; Aktualūs socialinės politikos klausimai, 1999; Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999; Guogis, 2000; Večkienė, 2002; Žalimienė, 2003; Zastrow, 2004). Kiekviename socialinės politikos apibrėžime akcentuojami tokie dalykai, kaip piliečių gerovės kūrimas, visų piliečių globa ir apsauga, besiremianti socialinio solidarumo principu, didesniu ar mažesniu pajamų perkirstymu per socialinės apsaugos sistemą (Žalimienė, 2003).

Socialinės apsaugos politika senų žmonių atžvilgiu – socialinės apsaugos sistemos dalis, apsauganti nuo senatvės rizikos. Jos tikslas – padėti seniems žmonėms kaip įmanoma savarankiškiau gyventi, ir gauti reikalingų bei kokybiškų paslaugų; socialinės apsaugos

politika susijusi su dalyvavimo rinkoje galimybėmis (darbo politika), pakankamo pajamų lygio garantavimu (socialinio draudimo ir pensijų politika); socialine integracija (socialinės paramos, globos politika) (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999; Večkienė, 2002; Žalimienė, 2003).

Aptariant socialinės paramos tinklo, tenkinančio pagyvenusių žmonių poreikius, perspektyvas, reikšmingos demografinės tendencijos – gyvenimo trukmės ilgėjimas ir šeimos struktūros pokyčiai (Vosyliūtė, 1998; Mikulionienė, 1995, 2002; Večkienė, 2002; Leliūgienė, 2003; Matulionis, 2003). Didėjant pagyvenusio ir ypač senyvo amžiaus žmonių Lietuvoje lyginamajam svoriui, didėja ir socialinės paramos tinklo poreikis. Be to, kaip ir daugelyje Europos šalių, Lietuvoje per pastarąjį dešimtmetį pasikeitė šeimų gyvenimo būdas ir išgalėjo Vakarų šalims būdingi bruožai (Mikulionienė, 1995, 2002; Večkienė, 2002; Matulionis, 2003; Zastrow, 2004): vėlyvos santuokos, mažas gimstamumas, nepilnos šeimos, vienišų žmonių daugėjimas, visa tai sąlygoja didėjantį socialinės paramos pagyvensiems žmonėms tinklo poreikį. Dėl visuomenės senėjimo tendencijų senatvės rizika apima vis daugiau žmonių.

Pagrindinis socialinės pedagoginės veiklos pagyvenusių žmonių kontekste tikslas - pagalba adaptuojantis įvairių pokyčių situacijoje, kurie sukelia socialines problemas (kompetencijos darbe pokyčiai, išėjimas į pensiją, pajamų mažėjimas, našlystė, lėtiniai susirgimai ar (ir) neįgalumas, priklausomybė nuo kitų, institucijos gyventojų vaidmuo, etc.). Socialinio pedagogo veiklos objektais šioje erdvėje gali būti pavieniai pagyvenę žmonės, jų grupės, bendruomenės ir organizacijos, socialine pedagogine veikla padedama patenkinti asmens gyvybinius poreikius, atkurti jo ir visuomenės santykius, kai pats asmuo to nepajėgia.

Tyrimo problema, aktualumas. Esama socialinės paramos organizacijų sistema nėra pakankamai racionali ir veiksminga, nes nepajėgia užtikrinti socialinės paramos gavimo, socialinio teisingumo, o kartu ir teikiamų paslaugų kokybės pagyvenusio amžiaus bei seniems žmonėms. Demografiniai, urbanizacijos, darbo rinkos, politiniai, socialiniai ir kiti visuomenėje vykstantys pokyčiai sąlygoja būtinybę nuolat rūpintis socialinės paramos organizacijų, kurios tenkina pagyvenusių žmonių poreikius, tinklo kaita, socialinės pedagoginės veiklos tikslus derinti su nacionaliniais ir bendraisiais Europos Sąjungos socialinės politikos prioritetais bei besikeičiančiais visuomenės reikalavimais.

Tyrimo praktinis reikšmingumas ir pritaikomumas. Numatytų socialinės paramos tinklo optimizavimo galimybių įgyvendinimas padėtų sukurti visiems vyresnio amžiaus populiacijos nariams prienamą, racionalią, efektyviai veikiančią, atvirą kaitai socialinės

paramos tinklą, kurio pagrindinis veiklos tikslas - tikslingai naudojami socialinei paramai skiriami ištekliai bei maksimaliai patenkinti senstančio asmens poreikiai.

Probleminiai tyrimo klausimai, į kuriuos reikia atsakyti siekiant pertvarkyti socialinės paramos tinklą pagyvenusiems žmonėms bei valdyti sudėtingus socialinės paramos organizacijų tinklo pertvarkos procesus ir mažinti dėl pertvarkos kylančią socialinę įtampą:

1. ar esamas socialinės paramos tinklas pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti yra veiksmingas ir racionalus? kokios pagrindinės problemos trukdo ar riboja maksimaliai efektyvų materialinių bei žmogiškųjų resursų panaudojimą socialinės paramos tinklo struktūrinių elementų sąveikos procese?
2. į ką reikia atsižvelgti optimizuojant socialinės paramos tinklą pagyvenusiems žmonėms struktūrinių elementų sąveikos pagrindu?
3. kaip sėkmingiau pertvarkyti socialinės paramos tinklą pagyvenusiems žmonėms? kaip efektyviai išnaudoti socialinės paramos tinklo išteklius, pagyvenusių žmonių bei jų socialinės aplinkos resursus, siekiant sėkmingos struktūrinių elementų sąveikos?

Tyrimo objektas - socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti struktūrinių elementų (žmogiškųjų bei materialinių išteklių, paslaugų gavėjų) sąveika, **tyrimo dalykas** - socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms optimizavimo galimybes struktūrinių elementų sąveikos edukaciniu aspektu.

Tyrimo idėja ir empiriniu tyrimu grindžiama **hipotezė**: tikėtina, kad socialinės paramos tinklo, tenkinančio pagyvenusių žmonių poreikius, galimybės nepakankamai realizuojamos dėl struktūrinių elementų neefektyvios sąveikos.

Tyrimo tikslas - nustatyti socialinės paramos tinklo, tenkinančio pagyvenusių žmonių poreikius, optimizavimo galimybes struktūrinių tinklo elementų sąveikos kontekste.

Tyrimo uždaviniai :

1. Išanalizuoti ir apibendrinti mokslinę (pedagoginę, psichologinę, socialinio darbo, socialinės pedagogikos, socialinės politikos, etc.) literatūrą, sisteminant teorines žinias, apibrėžiančias *pagyvenusių žmonių socialinės paramos tinklo struktūrinius elementus ir jų optimizavimo galimybių* tematiką.
2. Remiantis mokslo darbais sudaryti hipotetinį analizuojamos problemos modelį (kaip tyrimo instrumento pagrindą), identifikuojantį socialinės paramos tinklo, tenkinančio pagyvenusių žmonių poreikius, struktūrinių tinklo elementų sąveikos ypatumus.
3. Numatyti socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti struktūrinių elementų sąveikos kaitos edukacines kryptis:

- pagyvenusių žmonių poreikių tenkinimo galimybių plėtotė, tinklo dalyviams ieškant, įgyvendinant ir tobulinant socialinės paramos sąveikos būdus;
 - socialinės paramos organizacijų, kurios teikia pagyvenusiems žmonėms resursus ir paslaugas, veiklų humanizavimas ir efektyvinimas;
 - sąveikos tarp pagyvenusių žmonių ir socialinės paramos tinklo (bei jo viduje), resursų panaudojimo ir paslaugų (informacinių, praktinių, emocinių) plėtojimo galimybių organizavimas ir aktyvinimas.
4. Empirinių duomenų pagrindu sukonstruoti socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti struktūrinių elementų sąveikos kaitos hipotetinį modelį, kurio esmė - žmonėms, dirbantiems ir tenkinantiems pagyvenusių žmonių poreikius socialinės paramos tinkle gali būti sudaromos galimybės tapti socialinės paramos tinklo reformavimo bei optimizavimo subjektais.

Tyrimo metodai. Magistro darbe naudotas mokslinės literatūros analizės metodas; empiriniai tyrimo duomenys rinkti naudojant apklausos raštu metodą - trijų dalių struktūrizuota anketa, kurią sudaro demografinių duomenų blokas; atviro bei uždaro tipo klausimai, kurių atsakymai apibrėžia analizuojamus socialinės pedagoginės veiklos aspektus. Demografinius duomenis identifikuojantys klausimai atskleidžia respondento lytį, amžių, išsilavinimą, bendrą darbo stažą ir socialinio pedagoginio darbo trukmę (1 priedas).

Tyrimo duomenys apdoroti kompiuterine SPSS programa; aprašomosios statistikos programų paketu, pateikiama taikant aprašomosios statistikos metodą, visapusiškai apibūdinant (požymio dažniai, požymio vidurkis, χ^2 testas) tyrimo objektą.

Tyrimo imtį sudaro 150 atsitiktinai pasirinktų socialinių darbuotojų ir socialinių pedagogų; apklausa (raštu) vykdyta elektroniniu paštu, siunčiant sudarytą anketą bei motyvacinį laišką, toks metodas pasirinktas dėl galimybės apklausti visose Lietuvos regionuose bei įvairiose socialinės pedagoginės veiklos srityse dirbančius specialistus.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, 4 skyriai, išvados ir rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas, 29 priedai. Darbo apimtis – 90 puslapių, jame yra 3 lentelės ir 18 paveikslų. Bibliografinį aprašą sudaro 134 šaltiniai.

Pagrindinės sąvokos

Adaptacija (Večkienė, 2002) – individo biologinių, psichologinių ir socialinių poreikių tenkinimo procesas keičiantis aplinkybėms).

Gyvenimo kokybė (Lemme, 2003) - sociologinė kategorija, išreiškianti materialinių ir kultūrinių poreikių (maisto, aprangos, gyvenamojo ploto, sveikatos apsaugos, aptarnavimo sferos, aplinkos, laisvalaikio leidimo, bendravimo, žinių, kūrybos) patenkinimo kokybę.

Optimizacija (2006) - liet. - geriausio sprendimo ieškojimas; optimizavimas - pritaikymas vartotojui.

Organizacija (Targamadžė, 1996) – grupė žmonių, kurių veikla sąmoningai koordinuojama bendro tikslo arba bendrų tikslų pasiekimui.

Poreikiai (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999)- visuomenėje nusistovėjusio vartojimo lygio reikmė, į objektyvius poreikius atsižvelgiama planuojant bei vykdant socialinės apsaugos priemones (skiriama nuo subjektyvių poreikių arba norų).

Probleminė situacija (Leliūgienė, 2002) – individualaus, grupinio ar visuomeninio lygio socialinio gyvenimo būseną, kurioje, veikiant įvairiems veiksniams, anksčiau nusistovėję gyvenimo būdo procesai, žmonių poveikis vienas kitam, jų dinaminiai ryšiai su aplinka pasirodo esą negrįžtamai pažeisti, o balanso grąžinimo mechanizmo nėra.

Senėjimo demografija (Gailienė ir kt., 2001) – senyvo amžiaus žmonių dalies bendrame gyventojų skaičiuje didėjimas.

Sistema (Tarptautinių žodžių žodynas, 1985) (graik. *systema*) - sandara, junginys ir aiškinama kaip planingas, taisyklingas išdėstymas, sutvarkymas, organizacija.

Socialinė parama (Vosyliūtė, 1998) - tai socialinės, ekonominės, teisinės ir organizacinės priemonės, kuriomis siekiama sudaryti būtinausias gyvenimo sąlygas asmenims, kurių darbo, ar kitos pajamos, dėl nuo jų nepriklausiančių priežasčių yra nepakankamos, kad jie galėtų patys apsirūpinti.

Socialinė pedagoginė veikla (Leliūgienė, 2003) - su pagyvenusiais žmonėmis sociokultūrinė institucija, šiuo aspektu pasireiškianti kaip įvairių objektų pagalbos ir apsaugos sistema, sąlygojama tų subjektų sociogenetinių determinančių: lyties, amžiaus, etniškumo, socialinės padėties, sveikatos, išsilavinimo.

Tinklas (Targamadžė, Kaušylienė, 2002) – grupė žmonių, kurie keičiasi informacija, kontaktais ir patirtimi profesiniams ir socialiniams tikslams.

1. SOCIALINĖ PARAMA ŽMOGAUS SENĖJIMO PROCESO KONTEKSTE

1.1. Socialinės gerontologijos teorijos

Sociodemografinė XX a. istorija atskleidė naują socialinį fenomeną - gyventojų senėjimą, kuris pakeitė visuomenės struktūrą. Pagal Pasaulio asamblėjos 1982 metų nutarimą, visuomenės senėjimą apibūdinantis demografinis rodiklis yra gyventojų, sulaukusių 60 metų ir vyresnių, dalis visuomenėje, kuri lemia kelių demografinių procesų – gimstamumo, mirtingumo, migracijos ir ankstesnės gyventojų amžiaus struktūros tarpusavio sąveikos rezultatas (Jungtinių tautų nuostatos dėl pagyvenusių žmonių; Mikulionienė, 1995, 2002a, 2002b; Večkienė, 2002; Matulionis, 2003; Nacionalinė gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategija, 2004). **Senėjimas** – universali visų fizinių objektų egzistencijos laike ir erdvėje funkcija; genetikos ir biologijos sąveikos su socialiniais, psichologiniais ir istoriniais veiksniais rezultatas; negrįžtami organizmo pakitimai ontogenezės metu (Leonavičius, 1993; Medicinos enciklopedija, 1993; Furst, 1999; Gaigalienė, 1999; Sutton, 1999; Matulienė, 2000; Myers, 2000; Gaigalienė ir kt., 2002; Petruševičius, 2002; Večkienė, 2002; Lemme, 2003; Pilaitienė, 2004). Kadangi senėjimo procesai vyksta nevienodai greitai ir intensyviai, sudaryti bendrą senėjimo modelį sudėtinga - atskirų žmonių senatvė skiriasi kokybiniu ir kiekybiniu požiūriu.

Senėjimą ir su juo susijusius fenomenus nagrinėja **gerontologija** (Medicinos enciklopedija, 1991; Gailienė ir kt., 2002; Zastrow, 2004) - biologijos šaka, tirianti gyvų organizmų, ypač žmogaus, senėjimo procesus. Pagrindinis **gerontologijos uždavinys** - nustatyti seno žmogaus vietą visuomenėje, optimalias jo gyvybinės veiklos sąlygas, kurios nedeformuotą žmogaus ontogenezės privalumą. **Socialinė gerontologija** (Leliūgienė, 2002, 2003) - socialinių tyrimų sritis; sociokultūrinės normos, susijusios pagyvenusiais žmonėmis, jų galimybėmis, bazinių, psichologinių procesų dinamika. **Socialinė gerontologija** gilinasi į socialinį psichologinį (individo sąveika su aplinka) ir socialinį senėjimą (kaip įvairios socialinės institucijos tenkina pagyvenusių ir senų žmonių poreikius). Socialinės pedagoginės **veiklos motyvas** - socialinė pagalba žmogui, todėl darbas su pagyvenusiais žmonėmis aktualus ir socialinės pedagogikos specialistams. Pagrindinis darbo tikslas vyresnių populiacijos narių grupėje - pagalba adaptuojantis įvairių pokyčių situacijoje, kurie sukelia socialines problemas (vaidmenų pokyčiai senatvėje: kompetencijos darbe pokyčiai, išėjimas į pensiją, pajamų mažėjimas, našlystė, lėtiniai susirgimai ar (ir) neįgalumas, priklausomybė nuo kitų).

Socialinės gerontologijos teorijų ištakos yra socialiniuose moksluose, jomis siekiama analizuoti socialinius procesus, susijusius su amžiumi ir senėjimu:

- kokie socialiniai veiksniai įtakoja asmens elgesį gyvenimo eigoje;
- kokie asmens ir grupės kintamieji laikytini svarbiais vėlesniems gyvenimo etapams ir patirčiai;
- kokį poveikį amžiaus grupėms leidžia numatyti socialinių struktūrų charakteristikos;
- kaip socialinis statusas, lytis, rasė, kultūra, našlystė, etc. įtakoja žmonių patirtį, gyvenimo prasmę, funkcionalumą vėlesniame amžiuje.

Pirmos kartos (samprata siejama su tyrėjų karta, naujai aiškinančia senėjimo procesus) **socialinės gerontologijos teorijas** Marshall (Večkienė, 2002) suskirstė į normatyvines ir interpretacines. Jo pasiūlyta klasifikacija remiasi teorinių perspektyvų skirtumu dviejuose matmenyse: makro - mikroteorijos ir normatyvinės – interpretacinės teorijos. Makro - mikromatmuo atskleidžia ilgą laiką socialinėje gerontologijoje besitęsiančią įtampą tarp socialinės psichologijos ir socialinių struktūrinių lygių analizės požiūrių. Mikrolygmens teorijose dėmesys kreipiamas į individo kasdieninį gyvenimą ir tarpasmeninį elgesį mažose grupėse, makrolygmuo - socialinių sistemų ir socialinių struktūrų lygmuo.

Antros kartos socialinės gerontologijos teorijų grupę, pagal Bengston sudaro atsiskyrimo, aktyvumo, tęstinumo, senatvės subkultūros, modernizacijos teorijos, amžiaus stratifikacijos perspektyvinis požiūris, politinė ekonominė perspektyvos teorija bei vaidmenų teorija (Atchley, 1997; Večkienė, 2002).

- *atsiskyrimo teorija* (vienas iš vaidmenų teorijos požiūrių) teigia, kad senatvė – abipusis seno žmogaus ir visuomenės atsiskyrimo laikotarpis. Individo lygmenyje jis leidžia sumažinti „ego energiją“ ir taip prisitaikyti prie artėjančios mirties; visuomenės lygmeniu jis suprantamas kaip visuomenės pusiausvyros palaikymas jos nariams planingai bei laipsniškai atsitraukiant nuo funkcionaliai svarbių socialinių vaidmenų;
- *aktyvumo teorija* sukurta kaip atsiskyrimo teorijos alternatyva ir remiasi normatyvine perspektyva, analizuojant senėjimą mikro- bei makrolygmenyse. Joje pabrėžiama, kad senyvame amžiuje žmonės toliau atlieka savo vaidmenis ir veiklą, pradėtą ankstesniuose gyvenimo etapuose, išlaiko tuos pačius poreikius, vertybes, nors sendamas žmogus susiduria su neišvengiamais pokyčiais;
- *tęstinumo teorija* (plačiau analizuojama 1.2.1 poskyryje);
- *senatvės subkultūros koncepcija* kilusi iš simbolinės sąveikos koncepcijos (Večkienė, 2002), kurioje siekiama paaiškinti, kaip senėjimo procesą veikia stiprėjanti tendencija

atskirti senstančius žmones nuo kitos visuomenės dalies, taip raidą suvokiant kaip neigiamų ir teigiamų pasekmių derinį;

- *modernizacijos teorija* apibūdina santykį tarp visuomenės modernizacijos ir senų žmonių vaidmenų bei statuso pokyčių. Modernizacijos rodikliai – urbanizacija, industrializacija, biurokratijos plėtra, judėjimas nuo išplėstinės prie branduolinės šeimos modelio, būsimos gyvenimo trukmės ilgėjimas – lemia pagyvenusio žmogaus statuso mažėjimą visuomenėje;
- *amžiaus stratifikacijos perspektyva* - požiūris, pagal kurį amžius yra svarbiausias veiksnys, sąlygojantis žmonių sąveikavimą ir politinių bei ekonominių resursų paskirstymą (Večkienė, 2002; Lemme, 2003; Matulionis, 2003). Juo remiantis, socialinis senėjimas yra individo senėjimas socialiniame kontekste, vaidmenys ir socialiniai įgūdžiai, atsiskleidžiantys sąveikoje su kitais to žmogaus socialinėje struktūroje esančiais žmonėmis;
- *politinė ekonominė perspektyvos teorija* senus žmones ir senėjimo procesą apibūdina kaip sąlygojamus socialinės struktūros. Pagrindinis analizuojamas klausimas - ar ekonominės sistemos tvarką įmanoma suderinti su senų žmonių poreikiais;
- *vaidmenų teorija* (plačiau analizuojama 1.2.1 poskyryje).

Dauguma **trečios kartos teorijų** – tarpdisciplininės, integruojančios sociologijos, psichologijos, istorijos ir ekonomikos tyrimų rezultatus. Bengston skiria pagrindinės socialinės gerontologijos teorijas (Večkienė, 2002):

- *socialinio konstravimo teorijos* socialiniuose moksluose laikosi griežtos mikrolygmens analizės tradicijos ir tyrinėja požiūrį į senatvę, seno žmogaus stereotipus; sąveiką tarp socialinių ryšių ir individualaus senėjimo, analizuojama subjektyvi socialinė tikrovė. Senėjimas nagrinėjamas socialinės struktūros kontekste, taip socialinio konstravimo perspektyva atskleidžia situacinius, kritiškus ir konstitucinius senatvės bruožus;
- *socialinių mainų teorijos* aiškina, kodėl mainų elgesys keičiasi kartu su amžiumi, sumažėja sąveika tarp jaunų ir senų žmonių, lyginant sąveiką tarp vidutinio amžiaus ir jaunų. Teorijoje tvirtinama, kad senas žmogus turi mažiau resursų, kuriuos gali pasiūlyti mainais;
- *jungiančių socialinės gerontologijos teorijų* (Večkienė, 2002) turinį sudaro gyvenimo eigos perspektyvos, feministinės senatvės ir socialinio konflikto teorijos:
 - *gyvenimo eigos perspektyva* (Atchley, 1997; Večkienė, 2002; Lemme, 2003), suprantama kaip plačiau nei gyvenimo skirstymas į etapus bei nagrinėja su

amžiumi susijusius pokyčius, socialialiai sąlygotus, pripažintus ir socialiai padalytus;

- pasak *feministinių senatvės teorijų* (Večkienė, 2002), norint suprasti senatvės etapą, dėmesys turi būti atkreipiamas į lytį, nes lytis (vyras, moteris) yra organizuotas socialinio gyvenimo principas gyvenimo eigoje, reikšmingai keičiantis senėjimo patirtį dėl struktūrinių veiksmų;
- *socialinio konflikto teorija* dažnai vadinama „šiaudinio žmogaus teorija“, pagrindinis jos konceptas, kad „konfliktas yra neišvengiama socialinio gyvenimo dalis“; tiriami konfliktai tarp kartų, kurie esą neišvengiami dėl įtampos tarp jaunų ir senų populiacijos narių.

1.2. Socialinis senėjimas ir aplinka poreikių tenkinimo kontekste

1.2.1. Socialinis senėjimas ir adaptacija

Visuomenėje egzistuoja kompleksiniai arba kultūriniai veiksniai, įtraukiantys žmones į socialinį pasaulį, priklausantys nuo visuomenės tipo ir demografinės situacijos, todėl individo gyvenimą sąlygoja ne tik fizinės ar intelektinės galimybės, bet ir socialinė aplinka. **Socialinis vaidmuo** (Atchley, 1988, 1997; Furst, 1998; Kučinskas, Kučinskienė, 2000; Kvieskienė, 2000; Matulienė, 2000; Myers, 2000, 2002; Suslavičius, 2000; Gailienė ir kt., 2002; Večkienė, 2002; Lemme, 2003) – žmogaus elgesio būdų visuma, būdinga kuriai nors veiklos sričiai; elgesio standartai, kurių tikimasi iš vienokią ar kitokią padėtį užimančio žmogaus; tipiškas, arba laukiamas elgesys, siejamas su tam tikra pozicija grupėje. Socialiniame gyvenime žmogus išmoksta vaidmenis (Myers, 2002) – teises, pareigas ir elgesį, susijusius su atitinkama visuomenine padėtimi, jie gali būti nuosekliai susiję su amžiumi ar gyvenimo etapu ir keičia vienas kitą, atnešdami socialinės aplinkos ir gyvenimo stiliaus pasikeitimus. (Atchley, 1988, 1997; Lemme, 2003).

Gyvenimo įvykis (Chomentauskas, 1996; Večkienė, 2002; Lemme, 2003; Leliūgienė, 2002, 2003) – objektyvus gyvenimo pokytis ar pereinamasis laikotarpis, skatinantis poreikį adaptuotis darbo vietoje, namuose bei bendruomenėje. Analizuojant senatvėje dominuojančius gyvenimo įvykius, galima išskirti pagrindinius jų bruožus (Sutton, 1999; Bartkutė, 2000, Lemme, 2003): vaidmenų praradimo senatvėje rezultatas; paprastai nebūna staigūs gyvenimo pokyčiai, išskyrus tam tikras išimtis; dažniausiai tai įvykių sekos pradžia ar pabaiga. **Žmogaus adaptacija senstant**, pasak Pfeiffer (Myers, 2002; Večkienė, 2002) – individo biologinių, psichologinių ir socialinių poreikių tenkinimo procesas. Adaptacijai reikšmingi keturi

santykiškai nepriklausantys nuo kultūrinių skirtumų **kompleksiniai sugebėjimai** (Večkienė, 2002): palaikyti asmeninius ryšius ir teikti emocinę paramą; aktyviai ir tikslingai veikti savo aplinkoje; save vertinti, jaustis galinčiu, reikšmingu ir vertingu; tikslingai veikti ir prisiimti atsakomybę už savo sprendimus.

Atchley (1988, 1997 ir Večkienė, 2002; Lemme, 2003), adaptacijos koncepciją sujungė su **tęstinumo teorija**, kurioje senatvė aiškinama kaip organizmo biologijos ir elgesio raidos transformacija. Žmonės senatvėje elgiasi adaptyviai, taiko gerai žinomas strategijas įprastinėse gyvenimo situacijose, - išsaugotas asmenybės veiklumo ir aplinkos, santykių, gyvenimo būdo, etc. tęstinumas daugeliui pagyvenusių žmonių yra pagrindinė sėkmingos adaptacijos strategija. **Adaptacijos teorija**, kurios esminė sąvoka yra kompensacija, išplėtojo Balter (Večkienė, 2002; Lemme, 2003). Teorijoje teigiama, kad praradus funkcines galimybes adaptaciją palengvina tinkamiausių adaptacijos būdų pasirinkimas. Kompensacijos būdų atranka (selection) reikalinga tam, kad, susidūrus su aplinkos ir fiziniais poreikiais, daugiausiai dėmesio būtų galima skirti prioritetinei veiklai (žmogaus adaptacijos būdai senėjimo procese pateikiami 2 priede). Apibendrinant adaptacijos senėjimo procese sampratą, galima teigti, kad pagrindinis gyvenimo kokybės rodiklis – gera psichologinė ir socialinė adaptacija – asmens sugebėjimas prisitaikyti prie laipsniškų pokyčių senėjimo procese.

1.2.2. Sociokultūrinės ir ekonominės aplinkos kaita senėjimo procese

Pasitenkinimas gyvenimu tiesiogiai priklauso nuo poreikių (bendrųjų bei sveikatos) patenkinimo, seno žmogaus reiškiami ir tenkinami poreikiai skatina sėkmingą senėjimą. Gyvenimo kokybė vyresniame amžiuje (Sutton, 1999; Večkienė, 2002) priklauso nuo to, kokie socialiniai santykiai ir vertybės vyrauja visuomenėje, kiek joje vertinamas pagyvenęs asmuo, kaip jis gali šioje visuomenėje bei platesniame kontekste funkcionuoti, koks paties žmogaus požiūris į senatvę. Gyvenimo kokybė apibūdinama kaip įvairių gyvenimo sričių (draugai, veikla, darbas, pajamos, namų ūkis, sveikata) vertinimas, jų buvimas, svarbumas bei galėjimas patenkinti. Pagyvenusių žmonių **poreikiai** (Chomentauskas, 1996; Jucevičienė ir Baublienė, 1998; Guščinskienė, Novelskaitė, 2000), kurių patenkinimas galėtų atspindėti, kiek kokybiškas yra gyvenimas: teikti visuomeniškai naudingas paslaugas; jaustis laikomais bendruomenės dalimi; maloniai leisti laisvalaikį; patirti malonumą bendraujant; laikyti save individualybe; esant palankiai progai išreikšti save; rūpintis veikata, prižiūrėti save; tinkama protinė veikla; ryšiai su šeima; dvasinis pasitenkinimas.

Sociokultūrinės aplinkos kaita senėjimo procese. Šeima (Leonavičius, 1993; Kvieskienė, 2000) - unikali socialinė institucija, pagrįsta santuoka arba kraujo ryšiais. Senstantiems žmonėms būdingi išlaikomi **ryšiai tarp kartų** – tai skirtingų kartų junginys, kuriam svarbus gyvenimo tipas (kartu ar atskirai), šeimos dydis (kiek vaikų šeimoje), geografinis atstumas tarp tėvų ir vaikų gyvenamosios vietos, susitikimų dažnumas (Guščinskienė, Novelskaitė, 2000; Kukytė, 2002; Večkienė, 2002; Lemme, 2003; Zastrow, 2004). Vaikai gali suteikti visokeriopą pagalbą – emocinę paramą, palaikymą, informaciją, dėmesį, padeda susitaikyti su praradimais senatvėje (Kibildaitė – Altevogt, 2004; Zastrow, 2004). **Našlystė** – pagrindinis šeimos ryšių bruožas senatvėje. (Gaigalienė, 1999; Večkienė, 2002; Lemme, 2003 ir kt.), netekus sutuoktinio; **draugai** yra svarbus neformalios socialinės paramos šaltinis pagyvenusiam žmogui (Furst, 1999; Myers, 2000; Gailienė ir kt., 2002; Lemme, 2003): daug bendrų dalykų esama tarp to paties ar panašaus amžiaus žmonių; ne tokia įpareigojanti, tačiau daug duodanti; leidžia įsitraukti į bendruomenės ar visuomenės gyvenimą.

Nepaisant visuomenėje deklaruojamos tolerancijos bei pagarbos pagyvenusio asmens atžvilgiu, požiūris į šią amžiaus grupę įvairuoja, priklausomai nuo kultūrinės terpės, atsispindi **stereotipai, senėjimo ir seno amžiaus įvaizdžiai**. (Gailienė ir kt., 2002; Myers, 2002; Večkienė, 2002; Lemme, 2003). Neigiamos nuostatos pagyvenusių, senų žmonių atžvilgiu vadinamos eidžizmu ir charakterizuojamos trimis tarpusavyje susijusiais požymiais (Kemper, 2003; Gailienė ir kt., 2002; Zastrow, 2004; Pynes, 2004; Lemme, 2003): nusistatymas prieš senus ir senėjimą kaip procesą; diskriminuojanti praktika; stereotipai, įžeidžiantys senų žmonių orumą organizacijose. Šie požymiai padaro senėjimo procesą socialine problema, kuri pasireiškia, kai su kuriuo nors žmogumi ar grupe elgiamasi neteisingai. Amžiaus diskriminacija apriboja žmogaus galimybes, varžo asmens laisvę, atima teisę būti gerbiamam ir ginamam, ką privalo turėti kiekvienas pilietis.

Sargautytė (2000) teigia, kad diskriminacinį požiūrį į vyresnio amžiaus žmones palaiko žiniasklaida ir skatina neteisingai interpretuojami mokslinių tyrimų rezultatai, todėl viena iš socialinės gerontologijos raidos krypčių - pagyvenusių žmonių marginalumo tyrimai. Nacionalinė gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategija (2004) apibrėžia, jog vienas iš prioritetų - skatinti pagyvenusiuosius aktyviau jungtis į visuomenines organizacijas, dalyvauti kultūriniame, politiniame gyvenime, atskleisti savo galimybes ir formuoti teigiamo, aktyvaus ir į plėtrą orientuoto senėjimo proceso įvaizdį visuomenėje.

Ugdomoji aplinka, kaip sociokultūrinės aplinkos dalis. Svarbus ugdymo mokslo vystymosi etapas, prasidėjęs paskutiniame XX a. dešimtmetyje, buvo sukeltas kokybinių

visuomenės vystymosi pokyčių, švietimo sistema yra priversta realizuoti mokymosi per visą gyvenimą (life – long education), tęstinio (continuing), grįžtamojo (recurrent) ugdymo idėjas, kuriomis grindžiamas žinių visuomenės edukacinių poreikių patenkinimas (Švietimo įstatymo principai, 1991; Jucevičienė, 1998; Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas, 1998; Europos bendrijų komisijos pranešimas „Paversti Europą mokymosi visą gyvenimą erdve“, 2001; Mokymosi per visą gyvenimą memorandumas, 2001; Targamadžė, Kaušylienė, 2002; Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2003; Valstybinės švietimo strategijos 2003 - 2012 metų nuostatos, 2003). LR švietimo gairių bei dokumentų apžvalga rodo (Navickas, 2005), kad jose yra orientacija į individo potencialių galių sklaidą, sąlygų tam sudarymą bei skatinimą mokytis visą gyvenimą.

Permanentinio ugdymo **tiksiai** (Jucevičienė, 1998, p.62):

- padėti žmogui dalyvauti visuomenės gyvenime, realizuoti save kaip visuomenės, bendruomenės, narį, pilietį bei vartotoją (socialiniai tikslai);
- atverti galimybes formuoti asmens kultūrinį identiškumą (kultūriniai tikslai);
- padėti žmonėms „atrasti save (asmeniniai tikslai);
- užtikrint sėkmę profesinėje ar darbo veikloje (profesiniai tikslai).

Ekonominė aplinka. Pagyvenusių, senyvo amžiaus žmonių socialinė grupė tapatinama su senatvės pensijos amžiaus žmonių grupe, nes profesinė socializacija užima ypatingą vietą žmogaus gyvenime, nuo profesijos priklauso ekonominė padėtis, socialinis statusas, socialiniai ryšiai, gyvenimo būdas. Balter, Floyd ir kt., Howard ir kt. (Lemme, 2003), Atchley, Scrutton (Večkienė, 2002), Rudalevičienė (2002) išėjimą į pensiją vertina kaip sudėtingą procesą, ilgai trunkančią adaptaciją. Žmogaus atskyrimą nuo darbo lemia įvairūs veiksniai (Atchley, 1997; Bartkutė, 2000; Večkienė, 2002; Lemme, 2003; Zastrow, 2004): sveikata; socialinė ekonominė padėtis (išsilavinimas, profesija, pajamos); demografiniai duomenys (amžius, šeimyninė padėtis, išlaikomų asmenų skaičius); darbo pobūdis (privati praktika ar samdomas darbas); nuostatos į darbą ir pensinį amžių (nepasitenkinimas darbu, spaudimas palikti darbo vietą).

Ekonominiu požiūriu, pagyvenęs žmogus senatvėje materialiai nepriklausomas ir savarankiškas, jeigu senatvės pensija tenkina jo poreikius. Tačiau dauguma pagyvenusių žmonių gyvena skurde (Paluckienė, 1996; Lazutka, 2002; Mikulionienė, 2002b; Steponavičienė, 2002; Večkienė, 2002; Socialinė atskirtis ir skurdas permainingų laikotarpiu Lietuvoje, 2003; Nacionalinė gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategija, 2004; Zastrow, 2004; Skurdas ir gyvenimo sąlygos: Lietuva ES kontekste, 2006), nes egzistuoja didelis atotrūkis tarp asmens senatvės pensijos ir jo buvusių darbo pajamų. Lietuvoje jau realizuojama

Skurdo mažinimo strategijos įgyvendinimo programa (2000), kurioje šalia kitų numatytos ir priemonės pagyvenusių žmonių gerovei didinti, sudaryta nacionalinė skurdo stebėsenos komisija. Tačiau pastebima, kad socialinės paramos sistemos išmokos ne visada atitenka tiems, kuriems labiausiai jų reikia; dalis senyvo amžiaus gyventojų atsiduria tiek už socialinio draudimo, tiek už socialinės paramos sistemų ribų, turi nepakankamai informacijos apie savo teises ir galimybes, todėl užtikrinant pagyvenusių ir senų žmonių gerovę bei mažinant jų skurdą ir socialinę atskirtį turi būti labai gerai koordinuoti valstybės, savivaldybių ir nevyriausybinų organizacijų siekiai ir veiksmai.

1.2.3. Sveikatos aplinka

Atliktų tyrimų duomenimis (Gaigalienė, 1999; Myers, 2000, Gaigalienė ir kt., 2002; Večkienė, 2002; Žydžiūnaitė, 2002, Zastrow, 2004) senstant mažėja sveikata ir judrumas; retėja ūmūs susirgimai, dažnėja lėtinės ligos. Fizinė negalia ne tik apsunkina kasdienio gyvenimo veiklą, bet uždeda ir sociokultūrinę žymę, savo ruožtu ribojančią socialines žmogaus galimybes (Zastrow, 2004). Priklausomybė nuo kitų (Sutton, 1999; Večkienė, 2002; Žydžiūnaitė, 2002, Ullrich, 2003) žeidžia individo išdidumą, kelia nerimą, baimės jausmą, depresiją, todėl pagrindine užduotimi senstančiam žmogui ampa būtinybė išmokti priimti kitų pagalbą (Kriščiūnas, 1993; Kemper, 2003; Zastrow, 2004).

Globos ir slaugos politika apima reabilitacines, medicininės ir palaikomąsias paslaugas turintiems funkcinį sutrikimų, sergantiems chroniškais ligomis; stacionarią globą bei slaugą; slaugą ar globą namuose. Lietuvoje neformali (šeimos, giminių, artimųjų) globa – svarbiausia senų žmonių globos forma (Kriščiūnas, 1993; Vosyliūtė, 1998; Gaigalienė, 1999; Žydžiūnaitė, 2002; Žalimienė, 2003; Nacionalinė gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategija, 2004), tačiau be valstybės paramos sunku pasirūpinti savo silpniausiais nariais. Sprendžiant būsto ir transporto pritaikymo negaliai problemas, derinami trumpalaikiai (pagalba konkrečiam asmeniui) ir ilgalaikiai (visų aplinkos rūšių humanizavimas) tikslai. Nacionalinėje gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijoje (2004) teigiama, jog valstybės teikiama apsirūpinimo būstu parama yra nepakankama, nenumatytos priemonės būsto pritaikymo pagyvenusiems žmonėms problemai spręsti, todėl skatinama išplėsti būsto pasirinkimo galimybes (literatūroje įvardijamos vienu terminu – globos įstaigos) (Bakk, Grunewald, 1997; Večkienė, 2002; Zastrow, 2004): slaugos namai; psichiatriniai slaugos namai; neįgaliųjų namai; senyvo amžiaus žmonių namai; daugiafunkciniai globos namai); bendrabučiai, bendro gyvenimo namai); paslaugų butai; inovacinių programų būstas.

1.3. Socioedukacinės veiklos galimybės, dirbant su pagyvenusiais žmonėmis

Socialinis pedagoginis darbas su pagyvenusiais ir senais žmonėmis ilgą laiką nebuvo vykdomas, nes specialistus gąsdino visuomenėje egzistuojančios kultūrinės nuostatos, neigiamas senėjimo, seno amžiaus ir senų žmonių sąvokos traktavimas. Senas amžius buvo laikomas patologijos, liguistumo ir silpnumo fenomenu, o seni žmonės - priklausomais, pasyviais, kuriems būtina institucinė globa bei nuolatinė priežiūra. Be to, veiklos plėtrą stabdė specifinis socialinės pedagoginės veiklos su pagyvenusiais žmonėmis atveju tyrimo procesas, kuris yra kur kas įvairiapusiškesnis, jei jį lyginsime su kitomis socialinės pedagoginės veiklos sritimis. Pagyvenusio žmogaus gyvenimo **situacijos analizė** apima fizinį, emocinį, kognityvinį ir socialinį tyrimą, savipagalbos galimybes, kliento prioritetus, sociokultūrinę aplinką bei gaunamas socialinės paramos tinklo paslaugas (socialinės paramos veiklų analizė valstybinėse ir nevyriausybinėse organizacijose analizė pateikiama 3 priede).

Socialinės pedagogikos ir socialinio darbo santykis. Socialinės pedagogikos bei socialinio darbo vystymosi istorinės prielaidos panašios, jas jungia istorinis - kultūrinis požiūris į žmogų, reikalaujantį ypatingo dėmesio, rūpesčio. Skirtumai pastebimi šių profesijų ištakose (Leliūgienė, 2003, p. 32) - socialinė pedagogika išsivystė iš pedagogikos ir remiasi pedagogikos (edukologijos) teorijos bei metodikos pagrindais, socialinis darbas – iš sociologijos, todėl veikloje remiamasi socialiniais tyrimo metodais bei technologijomis (socialinės pedagoginės veiklos gerontologijoje istorinės raidos tendencijos apžvelgiamos 4 priede).

XXI a. klasikinis socialinis darbas ir socialinė pedagogika (Jucevičienė, 1998; Nikitin, 1999; Večkienė, 2002; Leliūgienė, 2002, 2003) multikultūrinėje, mobilioje, nuolatinis pokyčius ir rinkos konkurenciją išgyvenančioje socialinėje aplinkoje vystosi į kokybiškai naują edukologijos šaką – socialinę edukologiją, aprėpiančią abi sritis – socialinę pedagogiką ir socialinį darbą. Pasak Jucevičienės (1997, 1998), abi šios tyrinėjimų ir veiklos sritys akcentuoja pagalbą žmogui, patekusį į keblią padėtį; žinių visuomenėje, nuolat gausėjant informacijai, tobulėjant mokslo ir technologijų lygiui ir sudėtingėjant darbo turiniui bei vietai. Multidisciplininis mokslas būtinas (Jucevičienė, 1998) žmogaus tobulėjimui (ugdymo ir saviugdymo būdais), numatant galimas problemas, sukeltas socialinio – ekonominio gyvenimo, mokslo ir technikos, ypač informacinių technologijų pokyčių, bei pagrindžiant jų prevencinio sprendimo perspektyvą.

Senėjimo ir senatvės sampratą socialinėje pedagoginėje veikloje galima apibūdinti tokiais teiginiais:

- keičiasi žmogaus amžiaus koncepcija, senu žmogumi laikomas asmuo, sulaukęs 85 - erių metų amžiaus, senėjimo procesas suprantamas kaip integrali biologinių, psichologinių ir socialinių procesų visuma,- kultūrinis, visuomeninis, istorinis reiškinys;
- senėjimas ir senas žmogus suprantami kaip sąveika tarp individo ir visuomenės; kadangi senėjimas vyksta žmonių sąveikos kontekste, jį veikia eidžizmas (senų žmonių diskriminacija), stereotipai, senėjimo ir seno amžiaus įvaizdžiai visuomenėje;
- senėjimas suvokiamas kaip natūralus procesas ir unikalus individo gyvenimo etapas, turintis savo pereinamuosius laikotarpius, funkcijas, resursus ir krizes.

Socialinis pedagogas (Vaitkevičius, 1995; Nikitin, 1999; Leliūgienė, 1997, 2002, 2003; Večkienė, 2002) - profesionaliai parengtas specialistas pedagoginių santykių sociume srityje, kurio pareiga įtakoti ugdomuosius ir humanistinius santykius tokiaime kontekste: asmenybė (senstantis žmogus) – šeima (artimiausia socialinė aplinka) – visuomenė. Atsiskleidžia ir pagrindinis socialinės pedagogikos **veiklos motyvas** - socialinė pagalba pagyvenusiam ir senam žmogui, **tikslas** (Johnson, 2001) - žmogaus ir socialinės aplinkos tarpusavio sąveika. Socialinė pedagoginė veikla apima šiuos **tikslus** (Johnson, 2001; Večkienė, 2002; Leliūgienė, 2002, 2003; Zastrow, 2004):

- pagerinti pagyvenusių žmonių kompetenciją, problemų įveikimo ir sprendimo galimybes. Tai įgyvendinama dirbant su atveju, grupėse, sprendžiant pagyvenusio ir seno žmogaus asmenines problemas, tiesiogiai pagelbstint;
- padėti senstantiems asmenims ir jų šeimoms gauti reikalingas paslaugas. Socialiniai pedagogai tampa konkretaus atvejo vadybininkais: informacijos teikėjais, koordinatoriais, naujų paslaugų iniciatoriais, organizatoriais, vertintojais;
- plėtoti socialinės paramos tinklo pagyvensiems žmonėms paslaugas ir bendradarbiauti bei koordinuoti veiklą tarp socialinės paramos tinklui priklausančių organizacijų, senstančio asmens poreikius tenkinant geriau negu iki tol;
- palengvinti pagyvenusių žmonių santykius juos supančioje sociokultūrinėje aplinkoje, t.y. pagerinti sąveiką tarp pagyvenusio žmogaus ir kitų žmonių, gyvenančių toje pačioje bendruomenėje. Labai svarbi yra socialinio pedagogo parama seno žmogaus šeimos nariams, susiduriantiems su sunkiomis psichosocialinėmis problemomis;
- prisidėti prie senų žmonių politikos pertvarkymo vietiniu ir nacionaliniu lygiu (reprezentuojant socialines, ekonomines bei politines teises).

Socialinės pedagoginės veikla yra savotiškas iššūkis socialinės pedagoginės veiklos specialistams dėl pagyvenusio žmogaus problemų specifiškumo bei visuomenės požiūrio į jį:

- **vertybių srityje** socialiniui pedagogui etinių dilemų gali sukelti žmogaus silpnumas, artėjanti mirtis, amžiaus diskriminacija, santykiai tarp pagyvenusio žmogaus ir šeimos;
- **žinių srityje** - išmanyti senėjimo procesą, pagyvenusių žmonių politiką ir įvairius socialinės pedagoginės veiklos praktinius požiūrius bei metodus;
- **įgūdžių srityje** pabrėžiamas socialinio pedagogo bendravimas su pagyvenusiu žmogumi, įvairiapusis situacijos tyrimas, intervencijos, atliekami vaidmenys.

Socialinis pedagogas, siekdamas veiklos tikslų atlieka **funkcijas** (5 priedas) ir **vaidmenis** (6 priedas): įgalintojo, mokytojo (švietėjo), konsultanto, tarpininko, gynėjo (advokato), mobilizatoriaus (administratorius, iniciatorius), bendruomenės gerovės siekėjo, duomenų analizuotojo, psichoterapeuto, elgesio keitėjo (modifikatoriaus).

Socialinio pedagoginio darbo gerontologijoje modeliai. Socialinės pedagoginės veiklos modeliai panašūs į socialinio darbo, nes yra taikomi asmenybės ir jo santykio su aplinka kontekste. Literatūroje minimi trys pagrindiniai - funkcionavimą palaikantis, advokatavimo bei integralus. **Funkcionavimą palaikančiojo** (aut. Silverstone ir Burack – Weiss; pagal Večkienė, 2002) objektas - gyvenimo kokybės mažėjimas dėl alinančių gyvenimo sąlygų arba pablogėjusių savarankiškumo funkcijų. Modelyje naudojamosi problemų sprendimo struktūra, renkant atitinkamą informaciją ir formuojant veiklos planą pagal surinktus duomenis apie konkretų žmogų, kuriam reikalinga socialinė parama (Individualios pagyvenusio žmogaus situacijos tyrimo ir socialinės paramos planavimo loginės sekos modelis, 7 priedas).

Advokatavimo modelį daug galimybių naudoti turi socialiniai pedagogai, dirbantys stacionarios globos organizacijose. Advokato veiksmai orientuojami į pagalbos procesą žmogui, kuris nebegali veikti pats. Socialinis pedagogas gali advokatauti pagyvenusiam žmogui ir identifikuoti taisykles, vaidmenis, praktiką bei politiką, prieštaraujančią stacionarios globos įstaigos gyventojų teisėms, be to, jis gali įvertinti gyventojui teikiamą pagalbą ir advokatauti siekiant efektyvumo ir kokybės pokyčių.

Integralus šeimos modelis (keleto šeimos kartu) orientuotas į seno asmens nario globą šeimos viduje. Pagrindinis šio modelio elementas – žmonių funkcionalumo amžius yra apibūdinamas kaip gebėjimas adaptuotis biologinėje, psichologinėje ir sociokultūrinėje aplinkoje. Individo situacijos tyrimas iš šios perspektyvos įgalina socialinius darbuotojus ir šeimos narius geriau suprasti pagyvenusių žmonių gyvenimo struktūrą ir kasdienybę.

Socialinių pedagogų praktikoje su pagyvenusiais žmonėmis taikomi **darbo su atveju ar grupe modeliai**:

- *elgesio terapijos* (Johnson, 2001) bazinė teorija remiasi tuo, jog elgesio yra išmokstama kontroliuojant aplinkybėmis arba stimulais. Probleminio elgesio dažnumas, mastas ir kryptys gali būti kontroliuojami ir stebimi intervencijos metu.
- *į užduotį orientuotas* (Johnson, 2001) modelis remiasi bendrų sistemų, komunikacijos, vaidmenų, psichoanalitine ir iš dalies mokymosi teorijomis. Praktiškai šis modelis naudojamas trumpiems pagalbos procesams probleminėmis pagyvenusio žmogaus gyvenimo situacijomis.
- *ekologinis modelis* (Johnson, 2001) remiasi ekologiniu požiūriu, dirbama kartu ir pagyvenusiu žmogumi, siekiant suprasti prasmę, koncentruojamasi ties problema, siekiant parinkti tinkamiausią veiksmą. Socialinė pedagoginė veikla orientuojama skatinti grupių funkcionavimą ir organizacines socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms struktūras, socialinį tinklą ir fizinę aplinką.
- *feministinis modelis* (Johnson, 2001) naudojamas organizacijose, dirbant su skirtingomis populiacijomis, išskirtinis dėmesys skiriamas senstančiai moteriai. Sociogerontologinės veiklos praktikoje įvertinami pasirinkti ir prieinami stiprieji: emocinės, socialinės, kultūrinės, fizinės ir (ar) dvasinės srities modeliai; ypač pabrėžiami pagrindiniai konkretūs poreikiai, saugumas ir asmeninės galios suvokimas.
- *krizių intervencijos* (Johnson, 2001) tikslas – atkurti socialinį funkcionavimą ir didinti susidorojimo su problemomis ir poreikiais galimybes. Praktiškai socialinis pedagogas, naudojantis šį modelį darbe su pagyvenusiais ir senais žmonėmis, veikia etapais: asmens asmenybės struktūros įvertinimas, pagrindiniai gynybos mechanizmai, įprasti prisitaikymo modeliai, liūdesio prigimtis, galimybės prisitaikyti ir prieinami ištekčiai.
- *tikrovės terapija* (kognityvus modelis arba racionalusis, Johnson, 2001) taikomas dirbant su individais, grupėmis, bendruomenėmis, tikslas – problemos sprendimas, keičiant pagyvenusio asmens sąmonę (mintis, emocijas ir elgesį). Įvertinant problema pabrėžiamas mąstymas, jautimas ir elgesys.

Naujausi socialinio pedagoginio darbo su pagyvenusiais žmonėmis **modeliai** (Večkienė, 2002): pagalbinis funkcinis modelis; funkcinis amžiaus modelis organizuojant terapiją tarp šeimos kartu; klinikinio socialinio darbo praktikos su senais žmonėmis modelis; darbas su atveju; šeimos pagalba pagyvenusiems žmonėms; pagyvenusių žmonių paramos tinklas; šeimos globa; neįgalius senus žmones palaikanti aplinka; gerontologinio socialinio darbo

supervizija. Retai naudojami socialinio gerontologinio darbo modeliai – psichodinaminis, atvaizdavimo terapija, reminescencija ir radikalusis.

Socialinės pedagoginės veiklos pagyvenusių žmonių grupėje efektyvumo vertinimas.

Socialinė pedagoginė veikla efektyvi (Leliūgienė, 2002, p. 396), kai maksimaliai patenkinami visi įmanomi pagyvenusių žmonių poreikiai, o nepasisekimai yra minimalūs. Analizuojant socialinės pedagoginės veiklos efektyvumą, atsižvelgiama į pagyvenusio žmogaus poreikių tenkinimą, naudojamas tiesioginis vertinimas (žodinis ir rašytinis); lyginama, kas priklauso klientui pagal normatyvus, standartus ir tai, kas apskritai įgyvendinama, bei abiejų metodų tarpusavio ryšys (8 priedas). Vertinant socialinio darbo efektyvumą, naudojami (Leliūgienė, 2003) parametriniai (sugretina du svarbiausius rodiklius: kokia buvo kliento savijauta; dabartinė kliento savijauta) ir nparametriniai metodai - interviu, anketavimas.

Apibendrinant galima teigti, jog socialinė pedagoginė veikla su vyresnio amžiaus žmonėmis yra reikšminga ir perspektyvi socialinės paramos kryptis, įvertinant demografinės situacijos kaitą ir naujas socialinės politikos gaires, kuriose senatvė bei senėjimo proceso sukelti padariniai yra vienas prioritetinių valstybės krypčių.

2 skyrius. SOCIALINĖS PARAMOS TINKLO PAGYVENUSIEMS ŽMONĖMS STRUKTŪRINĖS KAITOS PRIELAIDOS

2.1. Socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms samprata struktūrinės sąveikos ir jos kaitos kontekste

2.1.1. Struktūrinės sąveikos samprata ir kaitos prielaidos

Istoriškai susiklostė, kad kiekvienoje šalyje egzistuoja socialinės paramos sistema, su jai būdinga atitinkama struktūra, funkcijomis, sąveika su aplinka. Svarbiausia sudedamoji socialinės paramos sistemos dalis pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti yra socialinės paramos tinklą sudarančios organizacijos. Organizaciniu požiūriu socialinės paramos tinklas yra atvira ir išsišakojusi horizontalių bei vertikalinių ryšių sistema, šią struktūrą sudarančių narių tarpusavio bendradarbiavimas skatina naudingą keitimąsi idėjomis, ištekliais, žiniomis bei patyrimu, padeda neatitrūkti nuo realybės, suvokiant aktualiausias vyresnių populiacijos narių problemas. Siekiant efektyvesnės pagalbos pagyvenusiam žmogui bei jį supančiai socialinei aplinkai, būtina **struktūrinė socialinės paramos tinklo sąveika** (Targamadzė, Kaušylienė, 2002), kuri apibrėžiama kaip nehierarchiniais santykiais grįstas bendradarbiavimas tarp tinklą sudarančių organizacijų. Atskiras socialinės paramos sistemos organizacijas jungtis į tinklus skatina **motyvai** (Želvys, 1997) – galimybė vykdyti bendrą veiklą, geriausiai panaudoti turimus išteklius ir bendrai reprezentuoti veiklą priimant išorinius sprendimus. Pagyvenusių žmonių socialinės paramos tinklo optimizavimo procese akcentuojama formuojamų santykių struktūra bei pasirenkami **partneriai**: socialinės srities (įvairios organizacijos, asociacijos, tarnybos) ir bendrieji (įvairios organizacijos, fondai, pavieniai asmenys). Socialinės paramos pagyvenusiems žmonėms tinklo kaitos struktūrinės elementų sąveikos pagrindu būdingi **požymiai**: tinklo dalyviai, bendras tikslas, bendradarbiavimo naudingumas, pasikeitimas informacija tinklo viduje, bendravimas ir ryšiai, partneriškumas, valdymas decentralizavimo ir centralizavimo aspektu bei emocinis ryšys tarp tinklo dalyvių. Struktūriniu požiūriu, kuriant socialinės paramos tinklą pagyvenusiems žmonėms, svarbus jo dydis (Targamadzė, Kaušylienė, 2002): organizacinis tankumas (kiek socialinės paramos organizacijos pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti narių kiekybine prasme yra įsijungę į tinklą), grupavimasis (koalicijų viename tinkle skaičius) bei socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms matomumas visoje socialinės paramos sistemoje. Tinklo dydį dar galima apibūdinti pagal užimtumo tankumą, t.y. kokia dalis socialinės paramos sistemoje dirbančių specialistų yra įtraukta į tinklo veiklą ir dalyvių kompetenciją. Svarbus vertikalus socialinės paramos

tinklo pagyvenusiems žmonėms tankumas, kuris rodo, kokią dalį visų hierarchinių lygių jis apima (įvertinant tai, kad atitinkamus ryšius daugiau ar mažiau koordinuoja tam tikros socialinės paramos organizacijos). Kadangi vyksta aktyvus socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms komunikacijos procesas su išorinėmis organizacijomis, tikslinga, remiantis struktūriniu ir organizaciniu požiūriu, apibrėžti organizacijų **ryšių tipologiją** (Želvys, 1997; 9 priede pateikiami ryšių tarp socialinės paramos organizacijų tipai ir pagrindinės apžvelgtinos sritys (požymiai):

- *asociacijos (tinklai)* – asmenų ar organizacijų grupės, kurios turi bendrų interesų ir reguliariai bei organizuotai keičiasi informacija įvairiomis formomis;
- *partnerystė* – bendradarbiaujančios organizacijos dalinasi ištekliais, reikalingais įgyvendinti bendrus tikslus ir uždavinius. Pastebima, jog tokio tipo ryšiai gali susiformuoti tarp organizacijos ir kitų, panašią veiklą vykdančių organizacijų;
- *išorinės komunikacijos* – formalios ir neformalios susisiektimo priemonės su pagrindinėmis išorės organizacijomis, norint išlaikyti svarbius ryšius. Nuolat tekanti į aplinkinį pasaulį informacija apie organizaciją ir jos darbą leidžia orientuotis žmonėms, kokia veikla atliekama konkrečioje socialinės paramos tinklui priklausančioje organizacijoje.

Socialinės paramos sistemoje efektyviausiai bendradarbiaujama remiantis asociacijų (toliau - tinklų) veiklos principais, apimančiais visus pagyvenusių žmonių, kaip vienos iš didžiausių socialinės paramos tikslinių grupių, organizavimo struktūros lygius ir veiklos sferas. Organizacijos, sudarančios socialinės paramos tinklą, ryšius kuria dėl **struktūrinės sąveikos atliekamų funkcijų** (Targamadžė, Kaušylienė, 2002), reikšmingų kiekvienam tinklo dalyviui:

- reguliuojamoji funkcija – socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms organizavimas, remiantis struktūrine socialinės paramos organizacijų sąveika; visuminė veiklos koordinacija užtikrina atitinkamą tinklo dalyvių veiklos orientaciją, atspindinčią šios amžiaus grupės poreikius; išlaikoma kiekvienos organizacijos, kaip vieneto, vertė. Struktūrinės sąveikos ryšius tinklo organizavimo kontekste apibūdina socialinės paramos tinklo charakteristikos (10 priedas);
- socialinės paramos tinklo organizacijose vystomas bendras supratimas apie ateitį, analizuojamos socialinės paramos tinklo problemos bei jų sprendimo kryptys, atsižvelgiant į ypatingus amžiaus grupės poreikius bei socialinės paramos galimybes;
- inicijuojami ir skirstomi infrastruktūros skiriami materialiniai resursai socialinės paramos tinklui pagyvenusiems žmonėms organizuoti, jį išlaikyti ir valdyti.

Nors socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms struktūrinės sąveikos ryšių vienas iš požymių yra lygiavertis bendradarbiavimas, tačiau proceso turinį sudaro sąveikos mainų priemonės, lemiančios organizacijos reikšmę ir indėlį pagyvenusių žmonių poreikių tenkinimo procese. Tik panaudojant visus socialinės paramos sistemos skiriamus resursus, akcentuojant kiekvienos organizacijos stipriąsias puses ir kompensuojant silpnesnes, įmanoma pasiekti optimaliausią esamoje situacijoje rezultatą. Pagrindiniai **veiksniai**, apibrėžiantys struktūrinės sąveikos turinį sudarančias priemones (Targamadžė, Kaušylienė, 2002):

- emocinis prierašumas (vienos socialinės paramos tinklui priklausančios organizacijos pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti kitiems socialinės paramos tinklo nariams atrodo patikimesnės, maloniau bendradarbiauti su jų atstovais tam tikroje veikloje);
- įtaka (pastebima, kad vienų socialinės paramos tinklui pagyvenusiems žmonėms priklausančių organizacijų kompetencija ir įtaka tam tikroje veikloje turi didesnę įtaką, kitos yra ne tokios stiprios);
- informacija (socialinės paramos tinklą pagyvenusiems žmonėms sudarančios organizacijos nevienodai disponuoja informacija, todėl ja keičiantis galima susikurti glaudesnę bei objektyvesnę situacijos pažinimo ir įvertinimo lauką).

Socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti reforma ir kaitos prielaidos. Šalies politinė, socialinė, ekonominė, kultūrinė, ūkinė, švietimo, sveikatos apsaugos ir kitos visuomeninės reformos paveikė nusistovėjusį gyvenimo būdą, žmonių santykius. Dalis senstančios visuomenės narių pajuto, kad nei jie patys, nei jų šeimos, draugai ar bendradarbiai negali įveikti sunkumų, o efektyviam problemų sprendimui būtina mobilizuoti valstybės, visuomenės, organizacijų ir pavienių asmenų pastangas. Tam reikalingas sisteminis požiūris ir kompleksinė pagalba, parama, rūpyba, konsultacija. Šiuolaikinių organizacijų, tinklų, sistemų sudėtingiausias uždavinys - prisitaikymas besikeičiančiomis sąlygomis dinamiškoje aplinkoje. Perėjimo laikotarpiu, kai siekiama atsinaujinimo, novacijų paieškos ar vyksta reformos, yra pastebimos socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms kūrimo **problemų grupės** (Jucevičius, 1996):

- ekonomikos pertvarkymo sukelta visuotinė ekonominė krizė paveikė daugumą visuomeninių procesų bei institutų, todėl esama socialinės paramos tinklui priklausančių organizacijų situacija reikalauja decentralizuoti valdymą, kuris yra įtakojamas senojo socialinės paramos pagyvenusiems žmonėms suvokimo, dėl to atsiranda socialinė įtampa tarp socialinės paramos teikėjų bei gavėjų;

- politinės bei socialinės organizacijos išgyvena reorganizavimą, todėl visuomenė vis labiau nusivilia besikeičiančiais lyderiais, tai sąlygoja nepasitikėjimą reformų sėkme, lydima daugybės konfliktų tarp įvairiausių, skirtingus interesus turinčių grupių;
- reformų situacija keičia visuomenines ir individualias orientacijas, tai sukelia moralinę krizę, lydima vertybių ir požiūrių įvairovės, savo ruožtu išryškinančios socialinių novacijų, mokslinių pagrindų, paradigmu suvokimo ir įvertinimo reikšmę, kuriant naujas socialines organizacijas pagyvenusiu žmonių poreikiams tenkinti.

Analizuojant įvardintas problemų gaires, galima teigti, kad vykstantys procesai ne tik pasauliniu, bet ir organizacijos, asmens lygiu esama būseną keičia kita. Šiuolaikinės visuomenės ir modernių organizacijų prigimčiai yra būdinga orientacija į nuolatinę kaitą ir tai yra vienas iš esminių postmodernistinių visuomenių bruožų (Fullan, 1998; Želvys, 1999; Targamadžė, Kaušylienė, 2002; Cameron, Green, 2004; Tučkuvienė, 2005). Kaitos įtaką pajuto ir socialinės paramos sistemos organizacijos (11 priedas), kurių struktūra, sistema, kultūra bei vadovavimas sparčiai kito XX a. ir XXI a. organizacijų analizės kontekste. Tam, kad būtų galima sėkmingai įgyvendinti reformas, svarbus **sisteminis požiūris** (Želvys, 1999), supratimas, kad socialinės paramos sistemos elementų kaita, siekiant reformoje numatytų tikslų, yra būtina ir tarpusavyje suderinta (socialinės paramos organizacijų kaitos galimybių elementai bei jų komponentai analizuojami 12 priede). Prielaidas kaitai ir reformų poreikių socialinės paramos tinkle pagyvenusiems žmonėms skatina **veiksniai**, apibrėžiantys tinklui priklausiančios organizacijos veiklos tobulinimo pagrindus (Jucevičius, 1996):

- organizacinės veiklos kokybė – įvertinamas socialinės paramos tinklui priklausiančios organizacijos paskirties įgyvendinimo laipsnis (efektyvumas), investuotų išteklių atsiperkamumas (našumas) ir suinteresuotų šalių poreikių tenkinimas (tinkamumas);
- pagrindinės išorinės jėgos – visos jėgos, veikiančios socialinės paramos tinklui pagyvenusiems žmonėms priklausiančią organizaciją;
- organizacinė motyvacija – esminių sričių įvertinimas: organizacijos paskirtis, tikslai, kultūra, vidiniai veiklos motyvaciją skatinantys veiksniai;
- organizacinės galimybės – jėgos, remiančios organizacinę socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms organizacijos veiklą.

Sisteminės reformos, remiantis veiklos tobulinimo veiksniais, turėtų sudaryti sąlygas pasikeitimams tam tikrose esminėse socialinės paramos sistemos pagyvenusiems žmonėms srityse (Želvys, 1999, p. 72):

- sprendimų priėmimas (reformos metu perskirstomos sprendimų priėmimo galios socialinės paramos tinklo nariams);
- ištekliai (perskirstomos socialinės paramos sistemos skiriamos lėšos pagyvenusių žmonių socialinės paramos tinklui ir įvertinami žmogiškieji resursai);
- veiklos reguliavimas (bendru organizacijų sutarimu priimamos savotiškos taisyklės);
- vertybės (socialinės paramos tinkle pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti iškeliamos naujos arba akcentuojamos senosios vertybės);
- sąjungų sudarymas tarp suinteresuotų pusių (sudaromos sąlygos organizacijoms vienyti bendrų interesų pagrindu).

Remiantis tuo, kokios sritys yra reikšmingos efektyviai socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms veiklai, galima įvardinti socialinės paramos **organizacijų keitimo būdus** (Rothman, Erlich ir Teresa, pagal Johnson, 2001, p. 313): inovacijų skatinimas, organizacijų tikslų peržiūra bei kaita, socialinės paramos organizacijos struktūrinių elementų dalyvavimo reformoje skatinimas ir priskirtų vaidmenų atlikimo efektyvumo didinimas.

Planinga kaita socialinės paramos organizacijos viduje – tai tikslinga darbuotojų veikla siekiant tobulinti savo darbą, kur žmogiškieji resursai - sėkmingos reformos pagrindas. Žmogiškuosius resursus arba socialinį kapitalą (Kvieskienė, 2000) sudaro žmogaus socialinės raidos ir organizacinių ryšių, nevyriausybinių organizacijų, atskirų asmenybių sukauptas turtas. Tokia kapitalo forma, kuri dar vadinama organizaciniu ar socialiniu kapitalu yra viena svarbiausių, dar nepakankamai įvertintų, socialinės paramos tinklo tobulinimo sričių.

2.1.2. Visuomenės ir socialinės paramos tinklo sąveika

Socialinės paramos sistema ir socialinės paramos tinklas senyvo amžiaus žmonėms yra sudėtinė visuomenės sistemos dalis, todėl tarp visuomenės ir socialinės paramos sistemos vyksta nuolatinė sąveika, pasireiškianti per socialinės paramos sistemos funkcijas, sąveika vyksta tarp visuomenės, socialinės paramos sistemos bei asmenybės. Analizuojant socialinės sferos ypatumus ir vyraujančias tendencijas vyresnio amžiaus žmonėms, pastebima, kad ją sudaro trys **posistemės** (Kučinskas, Kučinskienė, 2000):

1. visuomenės socialinė struktūra kaip žmonių diferenciacija į visuomenines ir socialines grupes su tam tikrais santykiais tarp jų (pagal lytį, amžių, veiklą, socialinį statusą, etc.);
2. socialinė infrastruktūra kaip visuma šakų, aptarnaujančių žmogų ir įtakančių žmonių normalios gyvensenos atstatymą (socialinės paramos organizacijų, tenkinančių senyvo amžiaus žmonių poreikius, struktūra, lygiai, galimybės, pasiekiamumas);

3. darbo, buities, laisvalaikio, sveikatos, profesijos pasirinkimo, gyvenamosios vietos, vertybių pasiekimo, teisių ir laisvės įgijimo sąlygos (pagyvenusio žmogaus, kaip pilnaverčio visuomenės nario, vertinimas visuomenės kontekste).

Socialinės sferos ir socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms viena iš posistemių – **visuomenės socialinė struktūra**, kurią sudaro pagrindiniai visuomeniniai institutai, sąveikaujantys socialinės paramos procese. Kiekvieno iš jų reikšmę (13 priedas) socialinės paramos tinklo kūrimui apibrėžia turinys (veiklos sfera) ir įtakos sritys (konkreti veikla). Nuolatinė socialinių sistemų sąveika yra pastovus veiksnys sistemų, pagyvenusiems pagyvenusiems žmonėms procese (Kalesnykas, 2000), kadangi tiesiogiai sąveikauja ne tik paslaugos teikėjas (valstybinės, nevalstybinės, privačios organizacijos) ir paslaugos gavėjas (visuomenė, jos narys, atskiras individas), bet ir kiti visuomeniniai institutai.

Valstybė reguliuoja visus svarbiausius socialinės paramos sistemos procesus, susijusius su vyresnio amžiaus gyventojais, tačiau vertinant valstybinę ir socialinės paramos sistemą, kaip atskiras sistemas, atsiskleidžia prieštaravimai tarp joms būdingų tendencijų, dėsningumų (1 lentelė adaptuota valstybės ir socialinės paramos sistemos dėsningumų analizei pagal Jucevičienė, 1998, p. 43).

1 lentelė

Valstybės ir socialinės paramos sistemos dėsningumai

Valstybė	Socialinė parama
<ul style="list-style-type: none"> • tikslai orientuoti į žmogaus, kaip valstybės piliečio, poreikius; 	<ul style="list-style-type: none"> • veikla orientuota į individualius žmogaus poreikius;
<ul style="list-style-type: none"> • siekia kiek įmanoma didesnės lygybės visiems savo nariams; 	<ul style="list-style-type: none"> • įvairovė, kuri natūraliai susiklosto individualių poreikių ir situacijų pagrindu;
<ul style="list-style-type: none"> • būklė, statusas; 	<ul style="list-style-type: none"> • veikla, vyksmas, procesas;
<ul style="list-style-type: none"> • žmonijos veiklos pasiekimai, rezultatai. 	<ul style="list-style-type: none"> • kintantys žmogaus poreikiai, dinamika.

Akivaizdu, kad asmenybės ir visuomenės vystymosi procesai yra ne vienos krypties, bet vyksta glaudžioje tarpusavio sąveikoje. Shulman (Johnson, 2001) identifikavo **veiksnius**, apsunkinančius efektyvią asmenybės ir aplinkos sistemų sąveiką:

1. *sistemų sudėtingumas* – socialinės paramos organizacijų plėtra ir jų funkcionavimo biurokratizavimas mažina pagyvenusių žmonių galimybes suprasti, kaip pasinaudoti siūlomais ištekliais;

2. *vidaus interesai* – socialinės paramos sistemų vidaus interesai labai dažnai nesutampa su didesnių sistemų, kurių dalis jos yra, interesais;
3. *komunikacijos problemos* - sistemos negali dirbti kartu, kadangi nėra tarpusavio bendradarbiavimo (arba jis neefektyvus).

Pastebėtina, jog pagrindinis socialinio pedagogo tikslas šiame procese (Johnson, 2001) - skatinti atkurti abišaliai naudingą individų ir visuomenės tarpusavio sąveiką, siekiant pagerinti kiekvieno žmogaus gyvenimą, kuri apibrėžia **struktūrinės sąveikos suvokimo nuostatos**:

- aplinka (socialinė, fizinė, organizacinė) turi tenkinti bendruosius poreikius ir padėti įveikti sunkumus bei stresą, kuri sukelia socialinis, psichologinis bei biologinis senėjimas;
- aplinka (socialinė, fizinė, organizacinė) turi sudaryti galimybes ir duoti išteklių, kad visi pagyvenę žmonės galėtų kuo geriau realizuoti savo galimybes dalyvauti priimančias sprendimus, kurie susiję su jų amžiaus grupe;
- pagyvenę žmonės turi patys veiksmingiau prisidėti prie savo ir kitų žmonių gerovės jų pačių aplinkoje ir visuomenėje, aktyviai dalyvaudami visuomeniniuose procesuose.

Esama hierarchinė socialinės paramos tinklo organizacijų struktūra neskatina efektyvios kaitos, aktyvaus visų jos narių išitraukimo į valdymą. Jucevičienės (1998), Kindurio (1998), Barkauskaitės (1999), Slatkevičienės (2001), Vasiliausko (2002) nuomone, vertinimo, kaip proceso, tikslas – nusakyti bet kurios socialinės paramos organizacijos visuminį, t.y. visų grandžių funkcionavimą ir jo kokybę, vadovaujantis valstybės pripažintais kriterijais, normomis, standartais ir metodikomis, - visu tuo, kuo gali būti nustatomas socialinės paramos organizacijos naudingumas, vertė ir kokybė. Pokyčiai socialinės paramos tinkle pagyvenusiams žmonėms ir organizacijos keitimas (Johnson, 2001) - strategija, kaip skatinti paslaugų teikimo organizacijos veiklos efektyvumą, palaikant santykius su pagyvenusiais žmonėmis, kaip paslaugų gavėjais (kaitos proceso ir pokyčių organizavimo etapai socialinės paramos tinkle pagyvenusiams žmonėms, 14 priedas).

2.1.3. Socialinės paramos tinklo struktūros elementų kaitos principinės nuostatos

Socialinės paramos tinklą pagyvenusiams žmonėms sudarančios organizacijos galėtų daug sėkmingiau plėtotis, jei suderintų teoriją su praktika, išanalizuotų esamą vidinę situaciją, identifikuotų bendruomenės poreikius, išsigilintų į išorinę situaciją, esamos ir ateities visuomenės poreikius bei keistų savo veiklą, orientuodamasi į ateities visuomenę. Kuriamas

socialinės paramos tinklas turi apimti visus gyventojus ir visas organizacijas socialinės paramos tinkle, pagrindžiamas išsamiomis demografijos prognozėmis ir gyventojų esamų bei būsimų socialinės paramos poreikių tyrimu. Socialinės paramos tinklo optimizavimas, siekiant kuo efektyviau tenkinti vyresnio amžiaus žmonių poreikius, turi atitikti šiuolaikinės visuomenės socialinės paramos poreikius bei paklausą ir realias finansines valstybės, savivaldybių galimybes, nevyriausybinių organizacijų plėtrą bei padėti įgyvendinti bendruosius **socialinės paramos plėtros tikslus**: greičiausiai tempais pagerinti socialinės paramos paslaugų kokybę, padidinti prienamumą ir puoselėti teisingas lygias galimybes, padaryti visą socialinės paramos sistemą veiksmingesnę ir darnesnę darbuotojų kvalifikacijos atnaujinimo ir naujų darbo vietų kūrimo programa. Tam, kad sukurtas socialinės paramos tinklo sąveikos kaitos struktūrinis edukacinis gerontologinis modelis būtų efektyvus (socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms kūrimo metodologinis aspektas pateikiamas 15 priede), būtina išnaudoti Rothman, Erlich ir Teresa (Johnson 2001, p. 313) nustatytus **organizacijų keitimo būdus**:

1. inovacijų skatinimas. Naujas darbo būdas ir veiklos modeliai pirmiausiai patikrinami su nedidele pagyvenusių žmonių grupe. Jei eksperimentas pasiteisina ir atrodo, kad veikla naudinga, siekiant patenkinti šios gyventojų grupės poreikius, vėliau patirtis taikoma visame socialinės paramos tinkle pagyvenusiems žmonėms;
2. organizacijų tikslų keitimas, kuris dažniausiai yra orientuotas į tai, kaip pakeisti socialinės paramos organizacijos įtakos struktūrą, didinant tam tikrų jos grupių galią;
3. dalyvavimo skatinimas, - socialinės paramos organizacijų, kurių veikla orientuota į pagyvenusių žmonių poreikių tenkinimą, skatinimas aktyviai dalyvauti socialinės paramos tinklo veikloje;
4. vaidmenų atlikimo efektyvumo didinimas,- atliekamas tyrimas, kurio metu išsiaiškinama, kokių tikimasi vaidmenų iš socialinės paramos tinklo organizacijos darbuotojų; remiantis tyrimo rezultatais, skatinamas personalo tobulėjimas, diegiant naujas darbo formas ir priemones.

2.2. Socialinės paramos tinklas kaip organizacinė struktūra.

Socialinės paramos tinklo samprata ir charakteristikos. XXI a. socialinės paramos sistema ir socialinės paramos organizacijos pagyvenusiems žmonėms vis dažniau suvokiama ne kaip pavieniai asmenys, grupės, organizacijos, bet kaip socialinės paramos tinklas, į kurį susijungę, pagyvenusių žmonių poreikius tenkinantys visuomeniniai institutai, galėtų veikti kur

kas efektyviau. tinklo samprata (Targamadzė, Kaušylienė, 2002), kaip pagrindinė organizacijos forma, atsirado XX a. pabaigoje, o ateityje tinklo svarba tik didės. Optimizuoti socialinės paramos organizacijos pagyvenusiems žmonėms veiklą bei sudaryti prielaidas veiklos efektyvinimui parenkama (Stoškus, Beržinskienė, 2005): tinkamiausi šios srities specialistai, efektyviausi darbo metodai, pakankami materialiniai ištekliai (skiriami infrastruktūros išlaikymui ir plėtrai), patogiausia vieta ir palankiausias laikas reformoms (socialinės paramos tinklo bendrosios savybės apžvelgiamos 16 priede). Socialinės paramos tinkle galima išskirti keturių tipų **tarporganizacinius ryšius**: horizontalieji (jungia panašių interesų tos pačios socialinės paramos tinklo srities įstaigas), vertikalieji (jungia skirtingų programų ir skirtingų lygmenų įstaigas socialinės paramos tinkle pagyvenusiems žmonėms); informacinės (centralizuotai keičiamasi informacija tarp socialinės paramos tinklui pagyvenusiems žmonėms priklausančių organizacijų); mokomosios (moko ir konsultuoja visus socialinės paramos tinklo narius įvairiose mokymo ir tyrimo srityse).

Chisholm (Targamadzė, Kaušylienė, 2002) pateikia tarporganizacinio socialinės paramos pagyvenusiems žmonėms tinklo funkcijas, kurios įvardinamos kaip pagrindiniai **socialinės paramos tinklo veiklos komponentai**:

- *socialinės paramos tinklo vizija*, - sutelkia tinklo dalyvių mąstymą, planavimą, veiksmus bendrai aukštesnio (nei individuali socialinės paramos organizacija) lygio veiklai (vizijos ir misijos apibrėžimas kuriamas remiantis komponentais, 17 priedas);
- *socialinės paramos tinklo forumas* – tai tinklo vaidmuo tapti diskusijų arena, aiškinami sudėtingi socialinės paramos organizacijų pagyvenusiems žmonėms vystymo klausimai, suburiamos suinteresuotos šalys ir skatinamas jų aktyvumas. Tam reikalingas žmogiškasis potencialas, kuris padėtų sieti sąvokas, planuoti, kurti veiksmų planus, vertinti veiklą, atlikti korekcijas.
- *socialinės paramos tinklo požiūrių suvokimų kaita* – tai bendradarbiavimo tarp įvairių socialinės paramos pagyvenusiems žmonėms organizacijų būtinybė, egzistuojančių mąstymo stereotipų atsisakymas, naujų požiūrių apie organizacijas ir aplinkinį pasaulį skatinimas, situacijų reorganizavimas.
- *socialinės paramos tinklo komunikavimas* – orientavimasis į bendruomenę, kaip į visumą, kur svarbu išlaikyti atvirumą ir nuolatinius kontaktus. Komunikavimas įgalina daryti įtaką vieni kitiems, nes neužtenka vien informacijos apie bendruomenės narius - visa bendruomenė turi dalyvauti komunikacijos vykdymo procese.

Socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms **pagrindinis struktūrinis komponentas** (Targamadzė, Kaušylienė, 2002) - žmogiškieji ištekliai - sąveikaujantys tinklo nariai arba jų santykių struktūra. Socialinės paramos tinklo funkcijos yra siejamos su socialinės paramos organizacijos ateitimi, strategija, komunikavimu organizacijos viduje ir su išorinėmis organizacijomis, infrastruktūra (parama tinklui organizuoti, išlaikyti ir valdyti). Nuolatinis tinklinės socialinės paramos sistemos krypties išlaikymas yra būtinas socialinės paramos organizacijai, kuri siekia tenkinti pagyvenusių žmonių poreikius, efektyviai funkcionuoti.

Socialinės paramos tinklo organizacijų sisteminis pobūdis. Socialinės paramos organizacijos, priklausančios socialinės paramos tinklui ir tenkinančios pagyvenusių žmonių poreikius, yra socialinės paramos sistemos struktūriniai elementai, kurie turi derėti visoje socialinės paramos sistemoje tiek struktūros, tiek funkcijų, tiek aplinkos sąveikos aspektais bei atliepti jai deleguotą misiją ir įgyvendinti tikslus vyresnio amžiaus asmenų populiacijoje. Į kiekvieną socialinės paramos organizaciją pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti galima žiūrėti kaip į sistemą, kiekvieną sistemą galima nagrinėti kaip atskirą organizaciją. Sistema socialinės paramos organizacijų pagyvenusiems žmonėms analizės kontekste (Stoškus, Beržinskienė, 2005, p. 70) - tai organizuota, sudėtinga elementų visuma, kurioje visi elementai ir aplinka yra susiję tarpusavio ryšiais ir sąveikauja vieni su kitais. Socialinės paramos sistemos **struktūra** (Kučinskas, Kučinskienė, 2000) - objektyviai egzistuojanti visuma, sudaryta iš elementų su tarpusavio bei su visuma egzistuojančiais ryšiais. Bendruoju požiūriu, organizacijos, kaip socialinės sistemos, yra **klasifikuojamos pagal veiklos sritį bei pobūdį** (Blau, Skott, pagal Bagdonienė ir kt., 2005):

- bendrų interesų asociacijos (asmenų ar organizacijų grupės, kurios turi bendrų interesų ir reguliariai bei organizuotai keičiasi informacija įvairiomis formomis, joms priklauso kultūrinės organizacijos, profesinės sąjungos, religinės bendruomenės);
- verslo organizacijos (privatų asmenų iniciatyva sukurtos organizacijos);
- aptarnaujančios organizacijos (paslaugų ir gyventojų aptarnavimo sritis);
- bendros naudos organizacijos (joms priklauso ir socialinės paramos pagyvenusiems žmonėms tinklui atstovaujančios organizacijos, kaip reaguojančios į šios amžiaus grupės žmonių problemas bei sprendžiančios jas, pasitelkiant turimus resursus).

Bendros naudos organizacijoms priklausančios socialinės paramos tinklą pagyvenusiems žmonėms sudarančios organizacijos yra dalis valstybėje egzistuojančios socialinės paramos

sistemos (remiantis literatūra, galima apibūdinti socialinės paramos sistemą kaip savitą socialinę sistemą, aptariant jos pagrindinius požymius, 18 priedas).

Socialinės paramos sistemą galima apibrėžti sistemai **būdingų determinančių požiūriu** (Targamadžė, 1995, 1996; Kučinskas, Kučinskienė, 2000; Bagdonienė ir kt., 2005; Stoškus, Beržinskienė, 2005) :

1. *socialinės paramos sistemos tikslas*. Socialinės paramos sistema – savita socialinė sistema, kurią galima apibūdinti kaip dirbtinę, materialią, didelę, gyvą, atvirą, tikimybinę, organinę arba mechaninę, turinčią savitus tikslus.
2. *socialinės paramos sistemos elementai*. Socialinės paramos sistema gali būti nagrinėjama kaip sistema, įeinanti į didesnės sistemos sudėtį, ir kaip savarankiška sistema, į kurios sudėtį įeina įvairūs ją sudarantys struktūriniai elementai.
3. *socialinės paramos sistemos ryšiai*. Kiekviena socialinės paramos organizacija, siekdama efektyvios ir žmonių lūkesčius atitinkančios veiklos, bendradarbiauja bei palaiko ryšius su panašiomis ar (ir) kita veikla užsiimančiomis organizacijomis, išlaiko partnerystės bei išorinių komunikacijų ryšius socialinės paramos sistemoje bei už jos ribų;
4. *socialinės paramos sistemos elgsena*. Socialinės paramos organizacijos, kaip savitas socialines sistemas sudaro tarpusavyje komunikuojantys žmonės, ištekliai, technologijos, sąveika su aplinka.

Sistemos **bendrosios savybės** tinka socialinės paramos sistemos analizei (priklausomybę (Targamadžė, 1995, 1996; Kučinskas, Kučinskienė, 2000; Bagdonienė ir kt., 2005; Stoškus, Beržinskienė, 2005):

- vientisumas (į socialinės paramos sistemą sujungti elementai (socialinės paramos organizacijos) sudaro bendrą visumą su jai būdingomis integruotomis savybėmis ir elgsena);
- dalumas (socialinės paramos sistemą, kaip bendrą visumą, visuomet galima sąlyginai padalinti į dalis arba posistemas);
- unikalumas (socialinės paramos sistema tam tikromis charakteristikomis bei požymiais skiriasi nuo visų kitų visuomenėje egzistuojančių sistemų);
- izoliavimasis (socialinės paramos sistema, reaguodama į kintančią situaciją visuomenėje, tam tikram laikotarpiui gali izoliuotis nuo išorinės aplinkos ir funkcionuoti kaip uždara sistema);

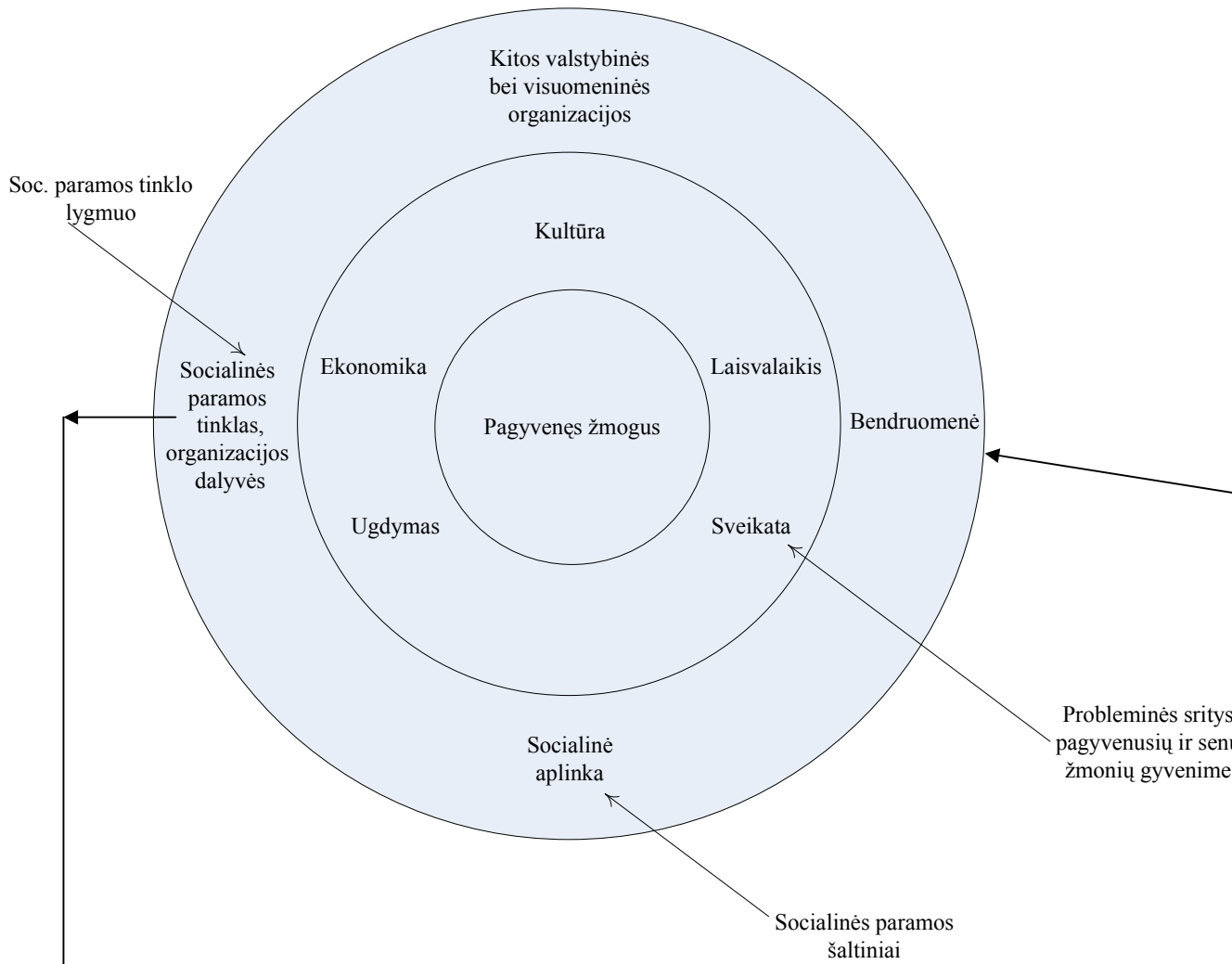
- neapibrėžtumas (vienu momentu neįmanoma fiksuoti visų socialinės paramos sistemos savybių);
- identifikavimas (kiekvieną socialinės paramos sistemos elementą (socialinės paramos organizaciją pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti, kaip vieną iš struktūrinių elementų) galima sąlyginai išskirti ir nustatyti jo savybes);
- įvairumas (kiekvienas socialinės paramos sistemos struktūrinis elementas arba bent jo elgsena kuo nors skiriasi nuo kitų elementų).

Socialinės paramos tinklą pagyvenusiems žmonėms sudaro asmenys, iš kurių šios amžiaus grupės asmenys tikisi visokeriopos pagalbos, emocinės paramos, palaikymo, informacijos ir konsultacijos probleminėse situacijose, kurių patys negali išspręsti. Formalios socialinės paramos tinklo tikslas – senstančio žmogaus gerovė ir poreikių tenkinimas, susietas su žmonių gyvybingumo ir veiklos palaikymu, apibrėžtas valstybėje galiojančiuose teisės aktuose. Socialinės paramos tinklą sudaro ir socialinės paramos tikslus vyresnio amžiaus žmonių grupėje įgyvendina **specialios įstaigos** (Žalimienė, 2003, p. 24): valstybinės, savivaldybių, nevyriausybines, religinių bendruomenių ir privačios organizacijos. Socialinės paramos tinklui priklausanti **organizacija** (Stoškus, Beržinskienė, 2005, p. 125) - tai žmonių pastangomis suburta ar susibūrusi bendrija, kurią sieja bendras tikslas. Socialinės paramos tinklui priklausančios organizacijos atitinka formalių organizacijų bruožus (Jucevičienė, 1996; Želvys, 2001; Bagdonienė ir kt., 2005; Stoškus, Beržinskienė, 2005; Dobranskienė, 2004, 19 priedas), kurie nėra būdingi ar būdingi iš dalies kitoms visuomenėje egzistuojančioms bendrijoms (šeima, draugai, bendruomenė). Socialinės paramos organizacijos pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti pasižymi šiais tik joms **būdingais bruožais**: specifinis tikslas (turi bent vieną visiems nariams svarbų tikslą ir sąmoningai drauge dirba jo siekdami), kvalifikuotas personalas (organizaciją sudaro bent du žmonės), formalizuota komunikacija, reglamentuota teisės aktais (taisyklės, procedūros, kontrolė), socialinės paramos organizacija yra kuriama visuomenės ir turi atlikti socialines funkcijas, negali egzistuoti be iš visuomenės ateinančių žmonių: pagyvenusių žmonių, jų artimųjų, kitų, suinteresuotų pagyvenusių žmonių gerovės tenkinimu, asmenų. Efektyviai socialinės paramos tinklo vadyba (Želvys, 1999, 2001; Targamadzė, Kaušylienė, 2002, Tučkuvienė, 2005) - socialinės paramos organizacijų, dirbančių pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti, tikslinga veikla, kuria organizuotai siekiama užsibrėžtų socialinės paramos tinklo tikslų ir atskirų socialinės paramos tinklą sudarančių organizacijų tikslų (socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms vadybos sprendžiamos problemos analizuojamos 20 priede).

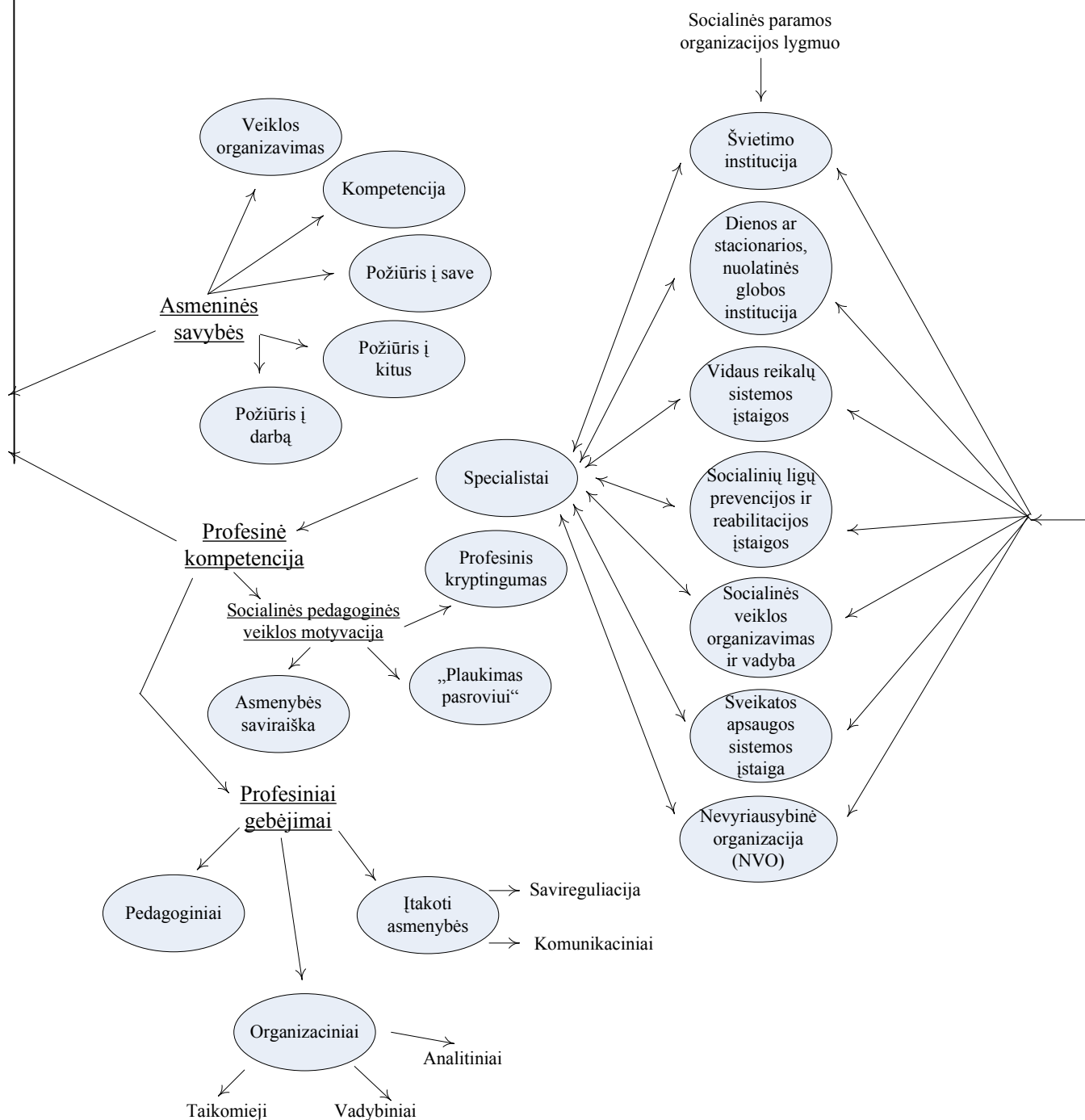
Apibendrinant socialinės paramos pagyvenusiems žmonėms organizacijos sampratą, galima teigti, jog organizaciją sudaro žmonės, turintys tarpusavio ryšius, socialinius vaidmenis ir statusą. Socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms vadyba – tai lanksti, priimtina visuomenei valdymo sistema, sudaryta visų visuomenės narių socialinės padėties efektyviam reguliavimui, garantuojant visų rūšių visuomeninių santykių subjektų vystymąsi ir civilizuotą egzistavimą. Socialinės paramos sistemos veiklos efektyvumą parodo (Leliūgienė, 2002) ekonominio, socialinio, dvasinio vystymosi problemų sprendimas ir visuomenės stabilumas (socialinio pedagogo veiklos efektyvumo analizė plačiau nagrinėjama 1 skyriuje).

2.3. Socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti struktūrinių elementų sąveikos kaitos galimybės: hipotetinio modelio konstravimas.

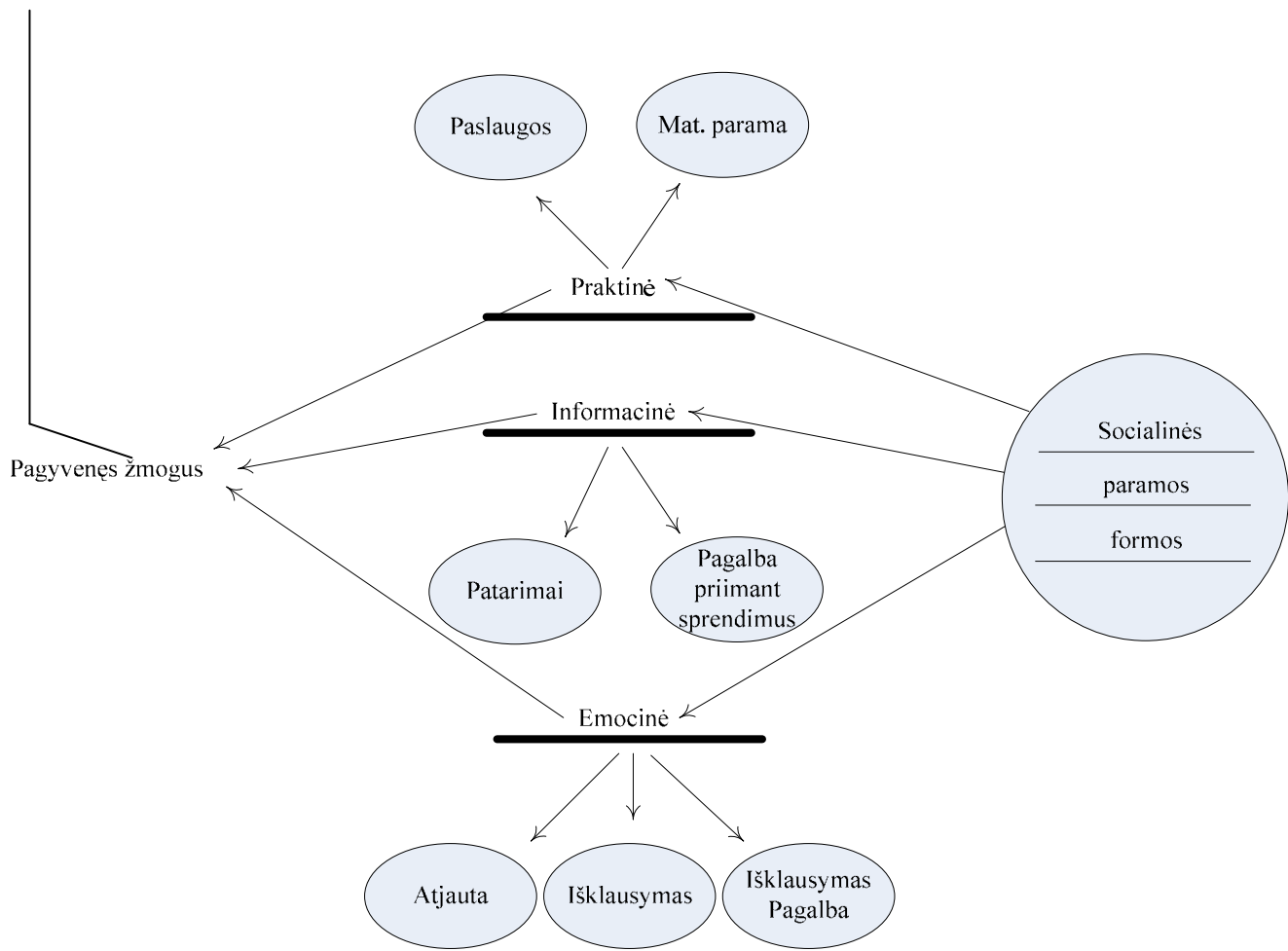
Remiantis analizuota literatūra (literatūros sąrašas, p. 79) ir atsižvelgiant į tyrimo rezultatus (3 skyrius), sudarytas hipotetinis Socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti struktūrinių elementų sąveikos kaitos galimybių modelis (Socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti struktūrinių elementų sąveikos teorinis – hipotetinis modelis pav. 1.1. – 1.3; Socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti struktūrinių elementų sąveikos kaitos modelis pav. 2.4. – 2.1.).

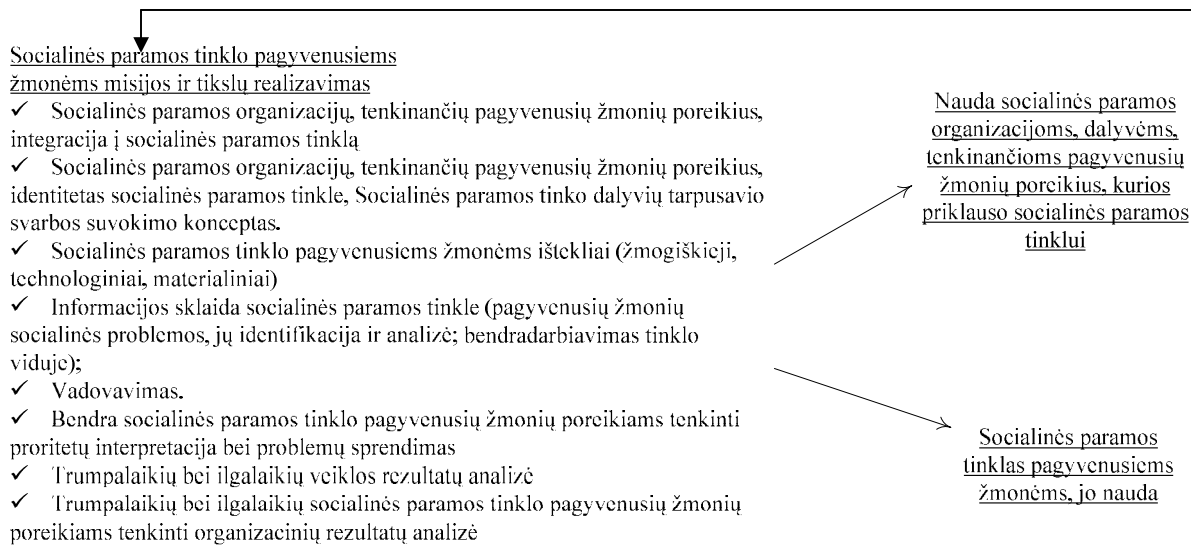
pav. 1.1. Socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti struktūrinių elementų sąveikos teorinis - hipotetinis modelis

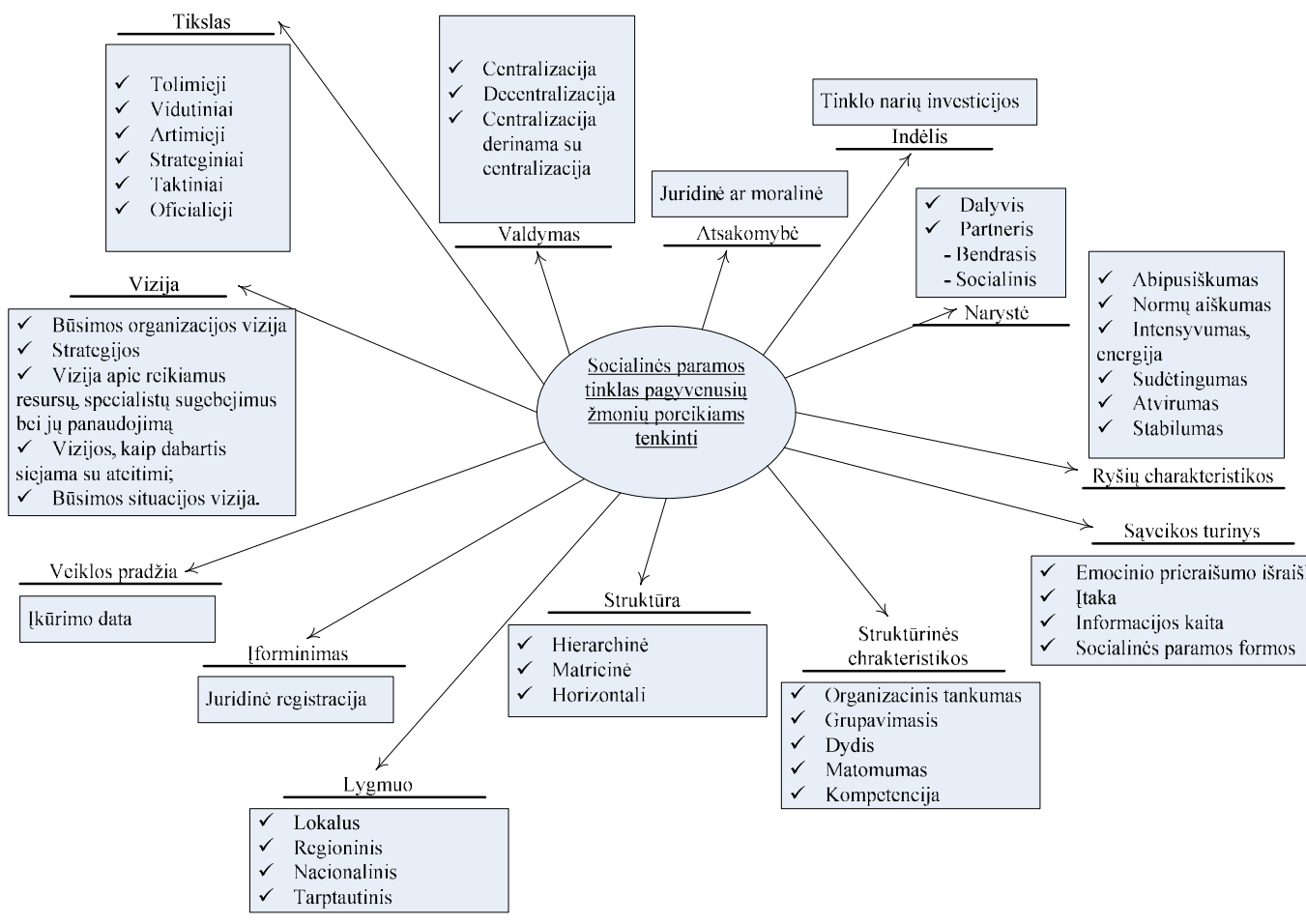
pav. 1.2.

pav. 1.3.

pav. 2.4.

pav. 2.3.

Socialinės paramos organizacijų, tenkinančių pagyvenusių žmonių poreikius, interesai.

- ✓ Didesnės galimybės vykdyti bendrą veiklą;
- ✓ Galimybė geriausiai panaudoti turimus išteklius;
- ✓ Galimybė bendrai reprezentuoti veiklą, priimant išorinius sprendimus.

Socialinės paramos Tinklo pagyvenusiems žmonėms interesai

1. Visuomenė socialinės paramos tinklo veiklos koordinacija užtikrina atitinkamą tinklo dalyvių veiklos orientaciją;
2. Vystomas bendras suvokimas apie socialinės paramos tinklo bei jų sprendimo kryptis, atsižvelgiant į ypatingas vyresnio amžiaus asmenų poreikius bei socialinės paramos sistemos galimybes;
3. Inicijuojami ir skirstomi infrastruktūros resursai socialinės paramos tinklui pagyvenusiems žmonėms organizuoti, išlaikyti, valdyti

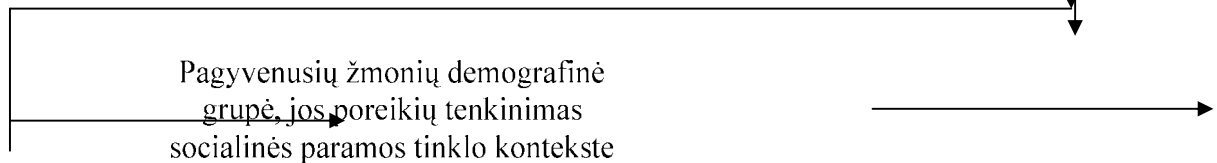
Interesų derinimas ir suderinimas

1. Kiekvienos organizacijos, kaip potencialaus socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms dalyvio, įvertinimas (galima įtaka, indėlių, vertybės bei poreikiai).
2. Pažinti potencialaus socialinės paramos tinklo nario (or-jos) aplinką, poreikius, tikslus.
3. Identifikuoti socialinės paramos tinklo dalyvio stipriausias ir silpnąsias puses bei galimybes. Jungiantis į tinklą, atliekama organizacijos savianalizė, kaip norima sąveikauti su kitais.
3. Keistis patirtimi bei siūlomomis paslaugomis, kad visi, dalyvaujantys soc. paramos tinkle pagyvenusiems žmonėms, turėtų iš to naudos. Tai turėtų būti ne vienkartinis veiksmas, bet patvirtinta nuostata.

pav. 2.2.

Socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms strategijos kūrimas.

1. Esamos padėties analizė
 - apibrėžti misiją ir filosofiją;
 - įvertinti išteklius (žmogiškieji, technologiniai, materialiniai);
 - identifikuoti socialinės paramos tinklo panašumus atskirų socialinės paramos organizacijų atžvilgiu;
 - atlikti socialinės paramos formų (prakt. informacinė, emocinė) analizę, nustatyti ypatumus);
 - įvertinti socialinės paramos gavėjų grupę (pagyvenusių žmonių), kaitos tendencijas;
 - analizuoti socialinės paramos tinklo veiklos tendencijas.
2. Norimos, socialinės paramos tinklo ateities identifikavimas.
 - kokia pageidaujama soc. paramos tinklo ateitis?
 - kokie preliminarūs tikslai?
 - kokios galimos strateginės alternatyvos?
 - kokios galimos stipriosios / silpnosios kuriamo socialinės paramos tinklo pusės?
3. Socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms strategijos formulavimas.

pav. 2.1. Socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti struktūrinės elementų sąveikos kaitos modelis.

3 skyrius. SOCIALINĖS PARAMOS TINKLO PAGYVENUSIEMS ŽMONĖMS OPTIMIZAVIMO GALIMYBĖS STRUKTŪRINIŲ ELEMENTŲ SAVEIKOS ASPEKTU

Tyrimo metodologinis pagrindimas

Apklausa – duomenų rinkimo technika, kai respondentai iš esmės tuo pačiu (arba jam artimu) metu atsakinėja į raštu (anketoje) ar žodžiu (apklausėjo) pateiktus klausimus. Socialiniuose moksluose **apklausa** yra plačiai paplitęs tyrimo metodas, o anketinė apklausa yra itin populiarus šalies mokslinėje praktikoje (Kardelis, 2002; Luobikienė, 2002).

Apklausa, kaip tyrimo *Pagyvenusių žmonių socialinės paramos tinklo optimizavimo galimybės: struktūrinių elementų sąveika* metodas, pasirinkta dėl šių motyvų:

1. tiriama socialinės paramos tinklo, tenkinančio pagyvenusių žmonių poreikius, optimizavimo galimybių struktūrinės sąveikos pagrindu, problema nėra pakankamai išanalizuota ir aprašyta mokslinėje literatūroje;
2. tyrimo dalyko - socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti struktūrinių elementų sąveikos ir atskirų struktūrinių elementų kaitos charakteristikų neįmanoma pažinti bei iširti stebėjimo metu;

Anketa (Luobikienė, 2002) – klausimų, kuriuos apjungia tyrėjo siekimas iširti kokį nors socialinį reiškinių ar procesą, visuma, apklausos lapą respondentas (socialinis pedagogas arba socialinis darbuotojas) užpildo savarankiškai pagal anketos sudarytojo nurodytas taisykles. Tyrimui pasirinktas individualus anketavimas, respondentas atsakymams į anketos klausimus gali skirti kiek norima laiko, jo neveikia aplinka ir pats apklausėjas. Taikyta apklausa elektroniniu paštu, metodo panaudojimo galimybes apsprendė tyrinėjama problema, tikslai, uždaviniai bei platesnis teritorinis apklausos mastas, kuriuo tyrimo rezultatai apibendrinami. Nors vykdant apklausą elektroniniu paštu mažėja anketų gražinimo lygis, respondentų anonimiškumas, tačiau tai optimaliausias konkrečios mokslinės problemos tyrimo metodas.

Anketos (1 priedas) **struktūrą** galima skirstyti į tris dalis: įžanginę, pagrindinę ir baigiamąją. Anketavimo pradžioje pateikiamas įžanginis žodis, kuriame paaiškinami tyrimo tikslai, uždaviniai, respondentų atrankos principai, anketos pildymo technika, gautų tyrimo rezultatų panaudojimo galimybės, nurodoma, kas atlieka tyrimą; akcentuojamas tyrimo anonimiškumas.

Anketoje esantys **atviri klausimai** neturi galimų atsakymų variantų, respondentams suteikiama galimybė juos suformuluoti savarankiškai. Atsakymai individualesni, visapusiškesni, atspindi respondento išsilavinimą, kalbos stilių, kt. Atvirų klausimų trūkumai – atsakymų klasifikavimo ir kiekybinio įvertinimo sunkumai.

Uždaruose klausimuose pateikiami galimi atsakymų variantai, reikia pasirinkti vieną iš jų, todėl respondentui lengviau padaryti sprendimą, nes nereikia pačiam formuluoti atsakymo. Kardelis (2000) pažymi, jog uždari klausimai yra keblūs, nes tiriamasis gali pasirinkti ne visai jam tinkamą atsakymą (kai yra kelios alternatyvos) arba iš daugelio alternatyvų sunku išsirinkti. Uždarų klausimų trūkumas – galimi paviršutiniški atsakymai.

Pusiau uždari klausimai pateikiami baigus uždaros formos klausimą. Paliekama vietos respondentui pareikšti savo nuomonę, jei nerandamas tinkamas atsakymas tarp pateiktų iš anksto.

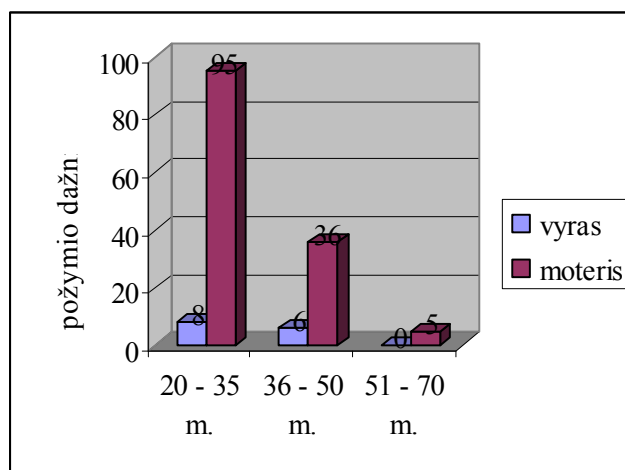
3.2. Tyrimo imties charakteristika

Socialinių pedagogų (darbuotojų) apklausa (raštu) vykdyta 2006 metų liepos – rugsėjo mėnesiais. Sudaryta anketa išsiųsta elektroniniu paštu socialinės paramos tinklui priklausančioms organizacijoms, laišką adresuojant socialiniams pedagogams (ar) darbuotojams (1 priedas - standartinės anketos pavyzdys, pridedamas kompaktinis diskas (cd), kuriame įrašyta anketa Excel dokumento formatu ir užpildytų anketų kopijos; 21 priede - motyvacinis kreipimosi laiškas, siųstas elektroniniu paštu respondentams). Būtina patebėti, jog socialinio pedagogo bei socialinio darbuotojo pareigybės dar nėra visiškai atskirtos pagal socialinės paramos tinklo organizacijos veiklos pobūdį bei asmeninę veiklą joje, specialisto etatas interpretuojamas bei įvardinamas įvairiai (pvz., mokyklose dirba socialiniai darbuotojai, o ligoninėse – socialiniai pedagogai, tai atspindi sampratos suvokimo bei specialisto įvardinimo skirtumus). Gauta atsakymų, jog socialinio pedagogo (darbuotojo) etatas socialinės paramos tinklui priklausančioje organizacijoje reikalingas, tačiau jo nėra dėl skiriamų lėšų trūkumo, tinkamų specialistų stokos, kitų priežasčių. Socialinio pedagogo funkcijas šiose įstaigose atlieka kiti specialistai, kuriems (tai pažymi ir jie patys) stinga žinių, įgūdžių bei kompetencijos profesionaliai socialinei pedagoginei veiklai. Sveikatos apsaugos sistemos įstaigos, socialinės paramos organizavimo ir vadybos bei vidaus reikalų sistemos įstaigos pastebi, jog nepakanka jau esamų sukurtų socialinių pedagogų darbo vietų, o darbo krūvis jų organizacijose dirbantiems specialistams yra per didelis, siekiant net minimalių veiklos rezultatų. Šios socialinės paramos tinklui priklausančios organizacijos teigia, jog būtini

papildomi socialinių pedagogų etatai bei kvalifikuoti specialistai dėl nuolat kintančios socialinės padėties bei socialinių pedagogų veiklos plėtros Lietuvoje.

Apklausoje dalyvavo 150 socialinės paramos tinklui priklausančiose organizacijose dirbančių socialinių pedagogų - 14 vyrų (tai sudaro 9,3% apklausos imties) ir 136 (90,7%) moterys. Tyrimas atliktas vasarą, kai dauguma socialinių pedagogų (darbuotojų) atostogauja (pvz., švietimo bei ugdymo institucijos), todėl galima daryti prielaidą, kad kitu metų laiku būtų galima tikėtis aktyvesnio šios srities specialistų dalyvavimo tyrime. Anketas užpildę respondentai suskirstyti į tris amžiaus grupes pagal profesinės veiklos raidos laikotarpius bei įgytos profesinės patirties tarpsnius (jaunas specialistas, - 20 – 35 metų amžius; brandus darbuotojas, pasiekęs aukščiausią veiklos efektyvumo tašką – 36 - 50; 50 – 70 metų amžiaus tarpsnis, besiruošiantis baigti profesinę veiklą asmuo arba toliau dirbantis visuomeniniais pagrindais; išsami respondentų pasiskirstymo pagal amžių bei lytį analizė pateikiama 3 pav).

(**Pastaba:** pateikiant tyrimo duomenų analizę visi apklausoje dalyvavę respondentai vadinami socialiniais pedagogais, o jų atliekamas darbas – socialine pedagogine veikla).

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį.

Analizuojant 3 pav. duomenis pastebima, jog socialinės paramos tinklui priklausančiose organizacijose dažniausiai dirba 20 - 35 metų amžiaus moterys, vyresnio amžiaus žmonės bei vyrai socialinę pedagoginę veiklą renkasi rečiau. Socialinės paramos tinklo sampratą šio tyrimo kontekste sudaro įvairių socialinę pedagoginę veiklą vykdančios organizacijos:

- švietimo institucijos;
- dienos ar stacionarios, nuolatinės globos institucijos;
- vidaus reikalų sistemos įstaigos;
- socialinių ligų prevencijos ir rehabilitacijos srities organizacijos;

- socialinės veiklos organizavimo ir vadybos institucijos;
- sveikatos apsaugos sistemos įstaigos;
- įvairios nevyriausybines organizacijos (toliau – NVO).

Apklausoje aktyviausiai dalyvavo švietimo institucijų specialistai, sudarantys pusę tyrimo imties (50,7%), dienos ar stacionarios, nuolatinės globos institucijose dirba 10,7%, vidaus reikalų sistemos įstaigose - 6,7%, socialinių ligų prevencijos bei reabilitacijos srityje - 2,7%, sveikatos apsaugos sistemoje - 7,3% respondentų; po penktadalį apklaustųjų dirba socialinės veiklos organizavimo ir vadybos sferoje (20%) bei NVO (18, 7%). Kadangi švietimo institucijų tinklas valstybėje yra platus, socialinių pedagogų etatų skaičius jame yra atitinkamai didžiausias, lyginant jį su socialinių ligų prevencijos ir reabilitacijos sritimi ar vidaus reikalų sistemos įstaigomis, kurių veikla yra specifinė bei socialinis pedagogas tampa vienu iš kompleksinės pagalbos specialistų organizacijos vykdomoje veikloje. Galima daryti prielaidą, jog nevyriausybines organizacijos apklausoje aktyviai dalyvavo dėl jiems aktualios socialinės paramos tinklo struktūrinių elementų sąveikos tematikos, o socialinės veiklos organizavimo ir vadybos sferos specialistai atsakė į anketos klausimus, laikydamiesi organizacijų ir asmens bendradarbiavimo principo, atliekant mokslinius tyrimus jų darbo erdvėje.

Lietuvos Respublikos teisės aktai nurodo, jog socialiniu pedagogu socialinės paramos tinklui priklausančioje organizacijoje gali dirbti tik atitinkamą išsilavinimą (aukštąjį, aukštesnįjį) ar socialinio pedagogo kvalifikaciją įgijęs asmuo. Tyrimo demografinių duomenų analizė leidžia teigti, jog socialinę pedagoginę veiklą renkasi šią sritį studijavę (socialinio pedagogo, socialinio edukologo, socialinio darbuotojo išsilavinimą turintys specialistai sudaro 30 procentų bendros respondentų imties), reikiamą kvalifikaciją turintys žmonės; pedagogikos, edukologijos studijas baigę bei socialinio pedagogo kvalifikaciją vėliau įgiję - 40 procentų; kiti socialinės paramos tinklo organizacijų darbuotojai (30 procentų) yra persikvalifikavę, visiškai keisdami profesinės veiklos kryptį (22 priede pateikti duomenys atspindi respondentų išsilavinimo tendencijas pagal socialinės paramos organizaciją, kurioje jie dirba).

Galime teigti, jog nors Lietuvos socialinės pedagogikos studijų istorija prasidėjo vos atgavus nepriklausomybę ir specialistų nėra parengta daug, tačiau aukštasis mokyklas ar kolegijas baigę ir socialinio pedagogo (darbuotojo) kvalifikaciją įgiję absolventai renkasi specialybę atitinkančią veiklą ir profesionalių specialistų, dirbančių socialinės paramos organizacijose, skaičius daugėja, tai suteikia prielaidas vis profesionalesnei veiklai. Kita vertus, socialinės pedagoginės veiklos specialistų trūkumas skatina socialinės paramos tinklo organizatorius ieškoti galimybių, kurios įgalintų efektyviau padėti besikeipiantiems socialinės

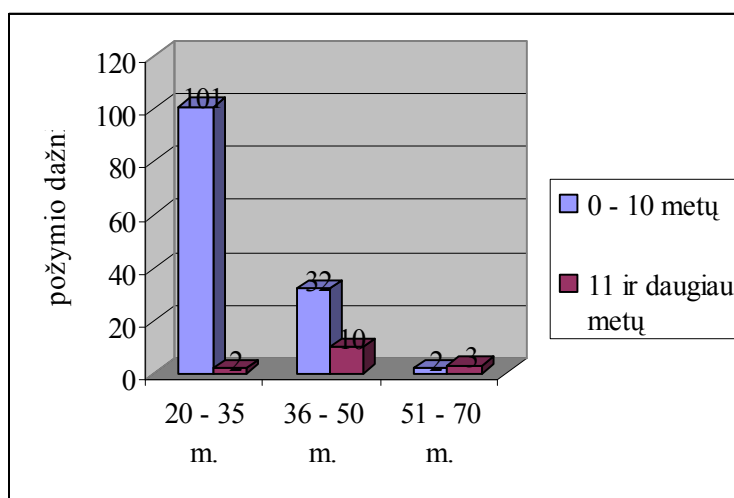
paramos žmonėms ir siūloma keisti kvalifikaciją tą specializaciją turintiems pedagogams, kurių poreikis šalyje mažėja bei kitiems žmonėms, kurie mano galintys ir turintys pakankamai asmeninių savybių, vidinės motyvacijos naujai veiklos kryptį. Pastebima tendencija, jog pirmosios amžiaus grupės (20 – 35 metų) socialiniai pedagogai yra įgiję būtent šią specialybę, o vyresnio amžiaus (nuo 36 metų) socialiniai pedagogai dažniau yra pakeitę kvalifikaciją ir įgiję naujus įgūdžius, reikalingus socialinei pedagoginei veiklai (2 lentelė).

2 lentelė

Respondentų išsilavinimo (specialybės) ir amžiaus santykio analizė, dažnis

Išsilavinimas	socialinės pedagogikos kryptis	pedagogikos kryptis	kita išsilavinimo sritis	IŠ VISO.
Amžiaus grupė				
20 – 35 metai	56	27	20	103
36 – 50 metai	2	17	23	42
51 – 70 metai	1	1	3	5
IŠ VISO	59	45	46	150

Socialinę pedagogiką galima vertinti kaip pakankamai naują ir perspektyvią ne tik profesinės veiklos, bet ir studijų kryptį, kadangi ilgiau nei dešimt metų šį darbą dirba vos 10 procentų respondentų (4 pav). Tačiau, nepaisant to, įgytos specialybės ir socialinio pedagoginio stažo santykio statistinis reikšmingumas lygmenyje $p=0,05$.

4 pav. Respondentų amžiaus grupės ir socialinės pedagoginės veiklos trukmė

Socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms optimizavimo galimybių struktūrinių elementų saveikos edukaciniu aspektu socialinių pedagogų anketinės apklausos rezultatai ir išsami tyrimo duomenų analizė pateikiama 3.3. magistro darbo skyriuje.

3.3. SOCIALINĖS PARAMOS TINKLO KAITOS GALIMYBIŲ EDUKACINIS ASPEKTAS: Tyrimo rezultatai ir jų analizė

Socialinės pedagoginės veiklos pasirinkimo motyvai tyrimo erdvėje suvokiami kaip profesinės veiklos pasirinkimo motyvų grupės:

- *asmenybės saviraiškos* galimybių sampratos turinį sudaro socialinė pedagoginė veikla kaip dinamiškas darbas, kuriam būdinga nuolatinė nauja patirtis ir nauji išpūdžiai; galimybė pritaikyti asmenines savybes; kūrybinės veiklos galimybė; nuolatiniai kontaktai su žmonėmis;
- *profesinis kryptingumas*: visuomeninių poreikių tenkinimas; noras padėti žmonėms sunkiose situacijose; naudingas visuomenei darbas; perspektyvos ateityje;
- „*plaukimas pasroviui*“: „švarus“ darbas; atsitiktinumas (ar) kito darbo neradimas; nesunku gauti socialinio pedagogo darbą.

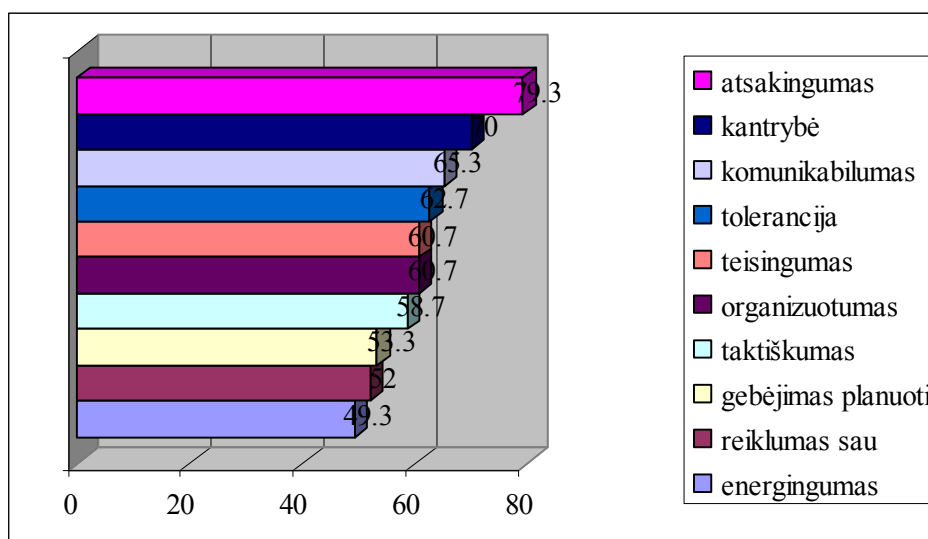
Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, socialiniai pedagogai dažniausiai veiklos pasirinkimą motyvavo kaip *asmenybės saviraiškos galimybę* (galimybę pritaikyti asmenines savybes – 54%, nuolatinius kontaktus su žmonėmis 48%, dinamišką darbą, nuolatinę naują patirtį ir išpūdžius - 45,3%; kūrybinės veiklos galimybę paskatino rinktis socialinę pedagoginę veiklą 28,6% apklaustųjų); *profesinio kryptingumo motyvai* ir svarbiausias respondentams – noras padėti žmonėms sunkiose situacijose (49,3%), darbo naudingumas visuomenei - 33,33%, visuomeninių poreikių tenkinimas - 24,6%, socialinę pedagogiką kaip perspektyvią veiklą vertina 15,3% respondentų. Analizuojant motyvų, įvardintų kaip „*plaukimą pasroviui*“ grupę, pastebima,- 15,3% respondentų mano, jog socialinio pedagogo veikla yra atsitiktinumas neradus kito darbo, po 5,3% teigia esant „švarų“ darbą, kurį nesunku gauti. Nepaisant to, socialiniai pedagogai yra pakankamai motyvuoti ir jų veikla yra pagrįsta asmeninės saviraiškos galimybėmis bei vykdoma kryptingai pasirinkus, žinant savo tikslus, juos įgyvendinant. Tik nedidelė dalis (jauno amžiaus specialistams būdingesnė tendencija) yra „plaukiantys pasroviui“, dirbantys ne jiems įdomų ir malonų darbą. Galime teigti, jog galbūt tai tėra asmenybinės brandos bei veiklos reikšmingumo suvokimo problema, kuri profesionalizacijos proceso metu išsprendž. Kita vertus, tyrimo duomenys rodo, jog yra socialinių pedagogų, kurių

veikla nėra efektyvi ir atliekama formaliai, trikdant socialinės paramos organizacijos tikslų vukdymą bei sukeltant sunkumų socialinės paramos besikreipiantiems žmonėms.

Atliekant socialinės pedagoginės veiklos pasirinkimo motyvacijos ir respondento amžiaus santykio analizę (23 priedas), pastebima, jog jauniausioje respondentų amžiaus grupėje ši veikla suvokiama kaip dinamiška, suteikianti nuolatinės patirties bei naujų išpūdžių – studijas baigę žmonės nori iššūkių bei nuolatinės kaitos profesinėje veikloje; visoms amžiaus grupėms darbas yra galimybė pritaikyti asmenines savybes bei padėti žmonėms sunkiose situacijose. Vertinant ir analizuojant tyrimo rezultatus pagal respondentų įgytą specialybę (24 priedas), pastebima, jog dominuoja asmenybės saviraiškos bei profesinio kryptingumo motyvai socialinių pedagogų grupėje bei profesinio kryptingumo motyvai, kaip pirminiai, baigusiems pedagogikos krypties mokslus ir persikvalifikavusiems arba keitusiems kvalifikaciją, prieš tai įgijus kitos srities išsilavinimą. Taigi socialiniam pedagogui, kaip specialistui, būtini ne tik profesiniai įgūdžiai, bet ir tam tikros asmeninės savybės, svarbios kasdieninėje profesinėje veikloje. Anketoje pateiktas asmenines savybes galima suskirstyti į grupes, atspindinčias socialinės pedagogikos specialisto asmenybę, jo požiūrį į save, į kitus bei savo veiklą (25 priede pateikiama išsami statistika procentais, kokias asmenines savybes respondentai mano realizuojantys darbe):

- *asmeninės savybės*: energingumas, humoro jausmas, išūlumas, kūrybingumas;
- *požiūris į save*: reiklumas sau, savigarba, savikritiškumas;
- *požiūris į kitus*: empatiškumas, įtarumas, kantrybė, komunikabilumas, teisingumas, taktiškumas, tolerantiškumas;
- *požiūris į darbą* – darbštumas, kryptingumas, punktualumas;
- *profesinę kompetenciją* atspindi socialinio pedagogo atsakingumas, intelektualumas bei kritinis požiūris į situaciją;
- *organizaciniai asmeniniai gebėjimai* – gebėjimas planuoti, organizuotumas, ryžtingumas.

Analizuojant asmeninių savybių bendrąją pasirinkimo tendenciją (dešimt prioritetinių, remiantis procentais), galima teigti, jog socialinėje pedagoginėje veikloje svarbiausia (5 pav.) yra *profesinė kompetencija* (ją sudaro atsakingumo, kaip pagrindinės asmeninės savybės, pasirinkimas) bei *požiūrį į kitus atspindinčios savybės*, būtinos socialinėje pedagoginėje veikloje ir socialinės paramos tinklui priklausančiose organizacijose (kantrybė, komunikabilumas, tolerancija, teisingumas, taktiškumas), didelę reikšmę turi *organizaciniai specialisto gebėjimai* (organizuotumas bei gebėjimas planuoti).

5 pav. Socialinėje pedagoginėje veikloje respondentams reikalingos asmeninės savybės, %

Pastebimas ryšys tarp specialisto apklausos anketoje pasirinktų asmeninių savybių, kurios svarbios socialinėje pedagoginėje veikloje bei respondento amžiaus. 20 – 50 metų amžiaus (20 – 35 ir 36 – 50 metų amžiaus apklaustųjų prioritetingas asmeninės savybės pagal požymio pasirinkimo dažnį sutampa) socialiniai pedagogai teigia, jog jų darbe reikalingiausias atsakingumas, kantrybė ir teisingumas. 20 – 35 metų specialistai pažymi tolerancijos bei organizuotumo būtinumą; 36 – 50 metų amžiaus socialiniai pedagogai mano, jog socialinėje pedagoginėje veikloje būtinas organizuotumas bei kūrybingumas. 51 – 70 metų amžiaus respondentų grupėje, kaip svarbiausios, įvardintos dvi asmeninių savybių grupės – kantrybė bei organizuotumas, antroji – komunikabilumas, tolerancija ir darbštumas. Daugumos apklaustųjų nuomone, socialinės paramos organizacijos veikla nesuderinama su joje dirbančio asmens įtarumu, įžūlumu, o 51 – 70 metų amžiaus respondentai teigia, jog ryžtas nėra būtina savybė veikloje, nors kitose amžiaus grupėse ji įvardinta kaip reikšminga.

Socialiniai pedagogai, nepriklausomai nuo lyties, reikšmingiausiu įvertina atsakingumą (vyrų grupėje - 100%), nereikšmingais – įtarumą ir įžūlumą, vyrai – savigarbą. Kitos būtinos asmeninės savybės, moterų bei vyrų yra suvokiamos skirtingai, - moterys svarbiomis įvardina kantrybę, komunikabilumą, toleranciją ir teisingumą; vyrai – humoro jausmą, 80% apklausoje dalyvavusių vyrų pažymėjo energingumą, teisingumą, komunikabilumą, organizuotumą ir kūrybingumą. Pažymėtina, jog vyrai dažniau pasirenko savybes, kurios atspindi veiklos tikslumą, kryptingumą, požiūrį į darbą; moterys – požiūrį į save ir kitus atspindinčias savybes.

Analizuojant respondentų atsakymus apie socialinėje pedagoginėje veikloje reikalingas asmenines savybes bei socialinės pedagoginės veiklos pasirinkimo motyvai (1 priedas, apklausos anketa), pastebimos tam tikros reikšmingos tendencijos (3 lentelė).

3 lentelė

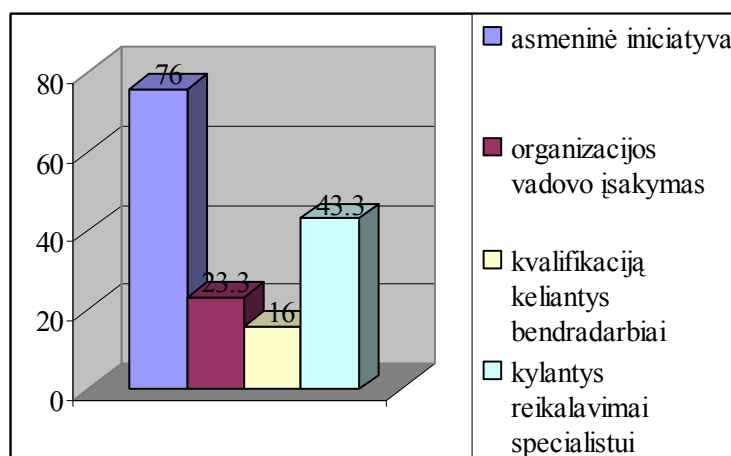
Socialinės pedagoginės veiklos pasirinkimo motyvų bei socialiniam pedagogui reikalingų asmeninių savybių santykis, dažniai

Socialinės pedagoginės veiklos pasirinkimo motyvai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Humoro jausmas	33	43	30**	21	35	36	27	8	12	2	2
Teisingumas	49	56	33	25	51	45	37	12	13	2	4
Įtarumas	5	4	5*	1	5	5	3	2	1	1	0
Energingumas	36	49*	32**	24	47**	42	32	3**	11	3	4
Įžūlumumas	3	6	4	1	5	5	4	1	1	0	0
Intelektas	30	41**	25**	21*	38**	30	25*	4	14*	2	4
Ryžtas	27	43**	28**	23*	35	36	26	7	11	4	4
Kantrumas	55	62	36	32	55	60*	41	13	15	3	5
Punktualumas	30	39	24	15	44**	41**	29*	9	10	3	5
Komunikabilumas	49	62*	32	25	61**	49	38	8**	16	3	6
Taktas	47	55	30	25	50	49	38*	14	16	2	4
Organizuotumas	46	51	32	29	46	44	31	9	13	1	6
Empatija	30	42*	25	19	31	36	23	5	9	0	2
Savikritika	28	51**	27**	19	32	35	26*	4	10	1	2
Kūrybingumas	41	51**	24**	28**	42	41	34*	7	13	3	2
Kryptingumas	18	29*	13	9	21	18	18	4	8	2	2
Reiklumas sau	37	51*	27	22	46*	44	36*	9	13	2	4
Tolerancija	46	55	29	26	48	55*	39	12	11	1	5
Darbštumas	34	40	23	22	41	43*	32*	13	8	2	5
Gebėjimas planuoti	41	53*	33**	25	45	43	34	10	11	2	4
Savigarba	19	29**	18*	9	23	25	22**	2	4	0	1
Kritinis požiūris į situaciją	33	48*	22	16	39	38	25	7	14	2	4
Atsakingumas	61*	65	41*	35	62	67*	42	18	21	4	6

*- statistinis reikšmingumas lygmenyje $p < 0,05$; **- statistinis reikšmingumas lygmenyje $p = 0,00$.

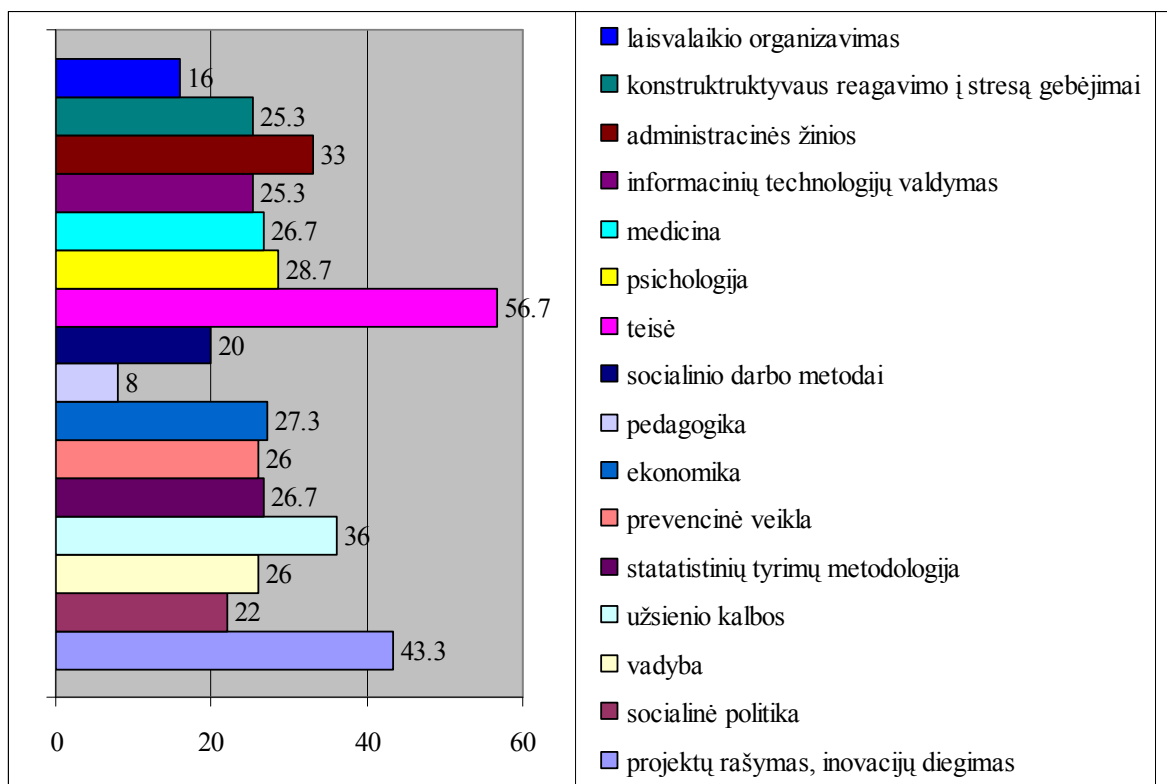
Socialinė pedagoginė veikla vykdoma įvairaus pobūdžio organizacijose, kurių tikslai bei uždaviniai yra specifiniai bei skirtingi. Galima teigti, remiantis tyrimo duomenų rezultatais, jog nuo organizacijos veiklos ypatumų priklauso ir joje dirbantiems specialistams reikalingos asmeninės savybės. Stebint pateiktos lentelės (26 priedas) duomenis, galima teigti, jog socialinės paramos organizacijos veiklos pobūdis siejasi su reikalingomis veikloje savybėmis, todėl be daugumai organizacijų būdingų savybių (atsakingumas, organizuotumas, etc.), globos ir stacionarios, nuolatinės globos institucijose reikalingas ryžtas, vidaus reikalų sistemoje reikšmingas teisingumas ir humoro jausmas (kuris kitose socialinės paramos srityse visai neminimas); socialinės veiklos organizavimo ir vadybos bei sveikatos apsaugos sistemoje dirbantiems specialistams reikalingas kritinis požiūris į situaciją. Statistinis reikšmingumo lygmuo pastebimas asmeninių savybių bei socialinės paramos organizacijos pobūdžio analizės kontekste,- socialinių ligų prevenciją ir reabilitaciją vykdančios organizacijos bei intelektas ($p=0,05$), švietimo institucijos ir kūrybingumas ($p=0,05$), nevyriausybinių organizacijos bei išūlumas (0,00), socialinės veiklos organizavimo ir vadybos sfera bei punktualumas ($p=0,00$).

Socialinė pedagoginė veikla ir jai keliami reikalavimai įpareigoja socialinį pedagogą įgyti įvairių sričių žinias bei įgūdžius, juos nuolat atnaujinti. Kvalifikaciją kelia 91,3% (137) apklaustų socialinių pedagogų, to nedaro 23 (8,7%) respondentai. Kvalifikacija dažniausiai keliama (6 pav.) asmenine iniciatyva (76%), taip elgtis skatina kylantys reikalavimai specialistui (43,3%), kuriuos reglamentuoja valstybėje galiojantys teisės aktai, kvalifikaciją skatina kelti organizacijos vadovo įsakymas (23,3%), dalis apklaustų socialinių pedagogų kelia kvalifikaciją, nes taip elgiasi bendradarbiai ir kolegos (16%).

6 pav. Respondentų kvalifikacijos kėlimo motyvai, %

Kvalifikacijos kėlimo būdų tendencijos atspindi socialinių pedagogų tobulėjimą renkantis seminarus, kursus, kuriuose gaunami sertifikatai bei pažymėjimai apie dalyvavimą (82%); 70,7% respondentų individualiai ieško žinių specializuotuose straipsniuose, kurie publikuojami žiniasklaidoje (žurnaluose, laikraščiuose), spausdinami socialinę pedagoginę veiklą analizuojančioje literatūroje, publikuojami interneto puslapiuose; diskusijos ir žinių dalijimasis su kolegomis naudingas 60% apklaustųjų, trečdalis (34%) studijuoja universitete ar kolegijoje, siekdami įgyti socialinio pedagogo kvalifikaciją bakalauro ar magistro pakopų studijose. Analizuojant respondentų pastebėjimus apie tai, kokių žinių jiems trūksta socialinėje pedagoginėje veikloje (7 pav.), galima teigti, jog dažniausiai stinga žinių bei įgūdžių teisės, projektų rašymo bei inovacijų diegimo (kūrimo) srityse, vykdant administracinę veiklą (raštvėdyba, duomenų tvarkymas bei įforminimas). Mažiausiai socialiniai pedagogai jaučia pedagoginių žinių bei laisvalaikio organizavimo gebėjimų stygių, tolygiai (apie ketvirtadalį respondentų) didesnę kompetenciją norėtų įgyti statistinių tyrimų metodologijos, psichologijos, medicinos, vadybos, prevencinės veiklos, ekonomikos, informacinių technologijų valdymo, konstruktyvaus reagavimo į stresą srityse.

7 pav. Profesinių žinių sritys, kurias respondentų nuomone, jie norėtų tobulinti, %

Analizuojant tyrimo rezultatus apie trūkstamas žinias pagal respondentų išsilavinimo pobūdį, pastebima, jog, nepriklausomai nuo specialybės (socialinė pedagogika, pedagogikos sritis ar persikvalifikavimas), apklaustieji pastebi teisinių žinių trūkumą; socialiniai pedagogai teigia pastebintys projektų rašymo bei inovacijų gebėjimų, administracinių, vadybos bei ekonomikos žinių stygių, mažiausiai – socialinio darbo bei pedagogikos; pedagoginės krypties išsilavinimą turintiems specialistams stinga administracinių, projektų bei inovacijų diegimo, statistinių tyrimų metodologijos, užsienio kalbų žinių, mažiausiai – laisvalaikio organizavimo, pedagogikos. Reikšmingi skirtumai pastebimi analizuojant trūkstamų profesinių žinių pobūdį, kurį įvardina persikvalifikavusieji – užsienio kalbų, informacinių technologijų valdymo, konstruktyvaus reagavimo į stresines situacijas bei socialinio darbo, mažiausiai – pedagogikos bei laisvalaikio organizavimo. Statistinis reikšmingumo lygmuo šiame kontekste įvertintas specialybės bei informacinių technologijų ($p=0,01$), užsienio kalbų ($p=0,03$) žinių stygius socialinėje pedagoginėje veikloje.

Reikšmingi skirtumai pastebimi analizuojant duomenis pagal respondentų amžių. 20 – 35 metų amžiaus apklaustiesiems labiausiai stinga teisinių, projektų bei inovacijų rašymo, administracinių, medicinos bei prevencinės veiklos žinių, mažiausiai – pedagogikos srities informacijos; 36 – 50 amžiaus grupėje labiausiai trūksta užsienio kalbų ir teisinių žinių, vienodas skaičius apklaustųjų šioje grupėje jaučia stygių projektų bei inovacijų diegimo, administracinių bei informacinių technologijų valdymo srityse; 51- 70 amžiaus respondentai teigia, kad jiems stinga žinių (vienodas skaičius apklaustųjų paminėjo šias sritis) - socialinio darbo ir psichologinių žinių, informacinių technologijų valdymo, teisės, užsienio kalbų, projektų bei inovacijų diegimo. Statistinis reikšmingumo lygmuo, vertinant trūkstamų žinių kryptis bei amžiaus grupes yra informacinių technologijų valdymas ($p=0,05$) bei užsienio kalbos ($p=0,03$). Pastebima, jog žinių trūkumo sritys bei socialinio pedagoginio darbo stažas nėra susiję.

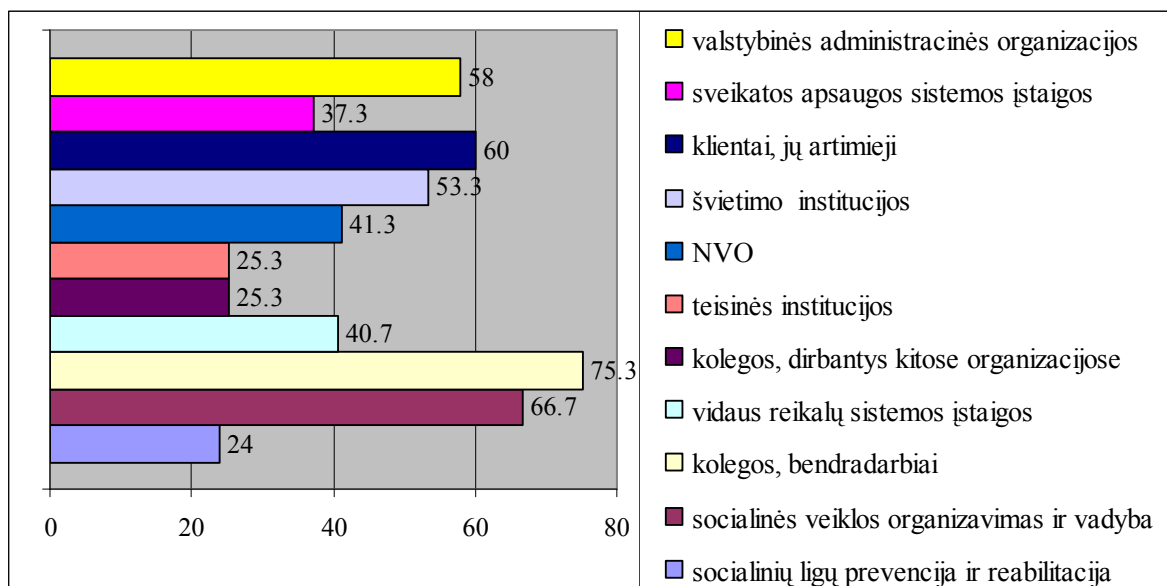
Atliekant duomenų analizę pagal organizaciją, kurioje specialistas dirba, galima teigti, jog darbo pobūdis bei veiklos specifika atspindi sritis, kuriose trūksta žinių konkrečios įstaigos socialiniams pedagogams. Dirbantiems švietimo institucijose trūksta teisinių, projektų bei inovacijų diegimo, administravimo, ekonomikos, dalis pastebi prevencinės veiklos, statistinių tyrimų metodologijos, užsienio kalbų žinių stygių, mažiausiai – pedagogikos. Teisinių žinių trūkumas, kaip pagrindinis, būdingas dirbantiems globos institucijose, kiek mažiau trūksta projektų bei inovacijų diegimo, psichologinių, užsienio kalbų, administracinių, tačiau nestinga laisvalaikio organizavimo bei pedagogikos žinių. Vidaus reikalų sistemos įstaigose, remiantis

rezultatais, bet kurios srities žinių stanga mažiausiai, nors pastebimos gebėjimų spragos psichologinių, socialinio darbo ir ekonomikos srityse, socialinės politikos, projektų bei novacijų diegime, mažiausiai – laisvalaikio organizavimo bei pedagogikos srityse. Socialinių ligų prevencijos bei reabilitacijos sritis – teisinės, vadybos, kiek mažiau – užsienio kalbų, socialinės politikos, konstruktyvaus reagavimo į stresą, nejučia – statistinių tyrimų metodologija, medicina, laisvalaikio organizavimas, psichologija, socialinio darbo metodai; socialinės veiklos organizavimo ir vadybos specialistų grupėje pažymėtos teisinės, administracinės, projektų bei novacijų diegimo, psichologinės, rečiau - užsienio kalbų bei ekonomikos žinių sritys. Neatrūksta šiose organizacijose dirbantiems žinių medicinos bei statistinių tyrimų metodologijos srityse. Sveikatos apsaugos sistemoje dirbantys socialiniai pedagogai teigia, jog pastebi teisinių, ekonominių bei užsienio kalbų sričių žinių stygių, mažiausiai – laisvalaikio organizavimo bei pedagoginių; NVO dirbantieji pageidautų tobulinti užsienio kalbų, teisinių, ekonominių ir statistinių tyrimų metodologijos sritis, tačiau mano išmanantys psichologija.

Dažniausiai (27 priedas) kvalifikacija keliama, įgyjamos trūkstamos žinios, tobulinami įgūdžiai konferencijose bei kursuose (tik užsienio kalbos žinių ieškoma internete bei literatūroje), šiame kontekste statistinis reikšmingumo lygmuo identifikuotas tokiose sferose – informacinių technologijų žinios ($p=0,02$) bei psichologijos žinios ($p=0,01$), kurios įgyjamos diskutuojant su kolegomis. Pastebima, jog statistiškai reikšmingi rodikliai kvalifikacijos kėlimo srityje, siejant ją su profesinio tobulėjimo motyvais, yra: darbdavio prašymu keliama kvalifikacija ir statistinių tyrimų metodologijos žinios ($p=0,04$); statistinių tyrimų metodologijos žinios ir bendradarbiai, keliantys kvalifikaciją kartu ($p=0,05$); kylantys kvalifikaciniai reikalavimai socialinės pedagogikos specialistui ir teisinės žinios ($p=0,01$).

Socialinė pedagoginė veikla, kaip kompleksinės pagalbos šaltinis, neatsiejama nuo socialinės paramos tinklui priklausančių organizacijų bendradarbiavimo, siekiant pozityvių rezultatų, dalijantis patirtimi bei efektyviai panaudojant žmogiškuosius bei materialinius išteklius socialinės paramos tinklo viduje (9 pav.). Analizuojant tyrimo rezultatus, pastebima, kad dažniausiai ir glaudžiausiai bendradarbiaujama su kolegomis bei bendradarbiais (dirbančiais toje pačioje socialinės paramos organizacijoje), socialinės veiklos organizavimo ir vadybos organizacijomis (tai yra bendruomenė, vaikų teisių apsaugos tarnyba, savivaldybės ar regioninis socialinės paramos centras, socialinių paslaugų tarnyba, šeimos paramos centras, etc.), klientais ir jų artimaisiais; valstybinėmis administracinėmis organizacijomis (šios

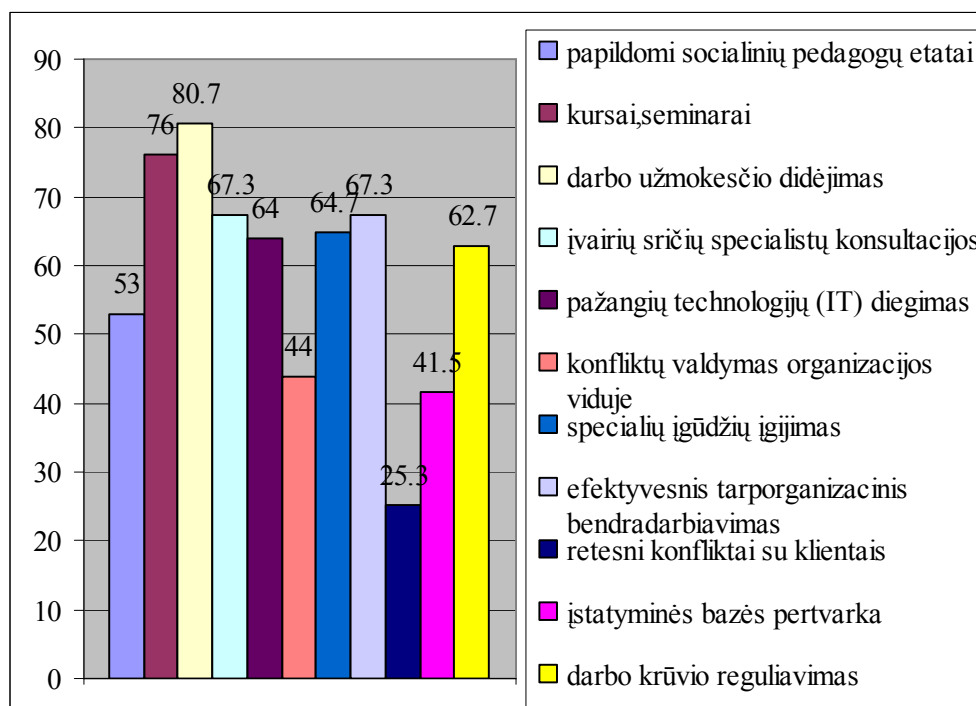
sąvokos turinį apklausos anketoje sudaro seniūnija, rajono ar miesto savivaldybė, LR dirbančios ministerijos, departamentai prie ministerijų, LR seimas ir jo nariai).

8 pav. Socialinės paramos tinklo organizacijų bendradarbiavimo tendencijos, %

Stebint socialinės paramos tinklo organizacijų tarpusavio bendradarbiavimo tendencijas pagal organizacijos veiklos kryptį (pvz., švietimo institucija, sveikatos apsaugos sistemos įstaiga, etc.), pastebima, kad dažniausiai bendradarbiaujama su visą socialinės paramos tinklą organizuojančiomis bei veiklą koordinuojančiomis organizacijomis (tai natūralu, kadangi visos organizacijos savo veiklą turi derinti su jomis) bei kitomis socialinės paramos organizacijomis, kurias sieja pagalba analogiškas problemas sprendžiantiems žmonėms, o socialinė pedagoginė veikla vykdoma kaip kompleksinė pagalba (socialinės paramos tinklo organizacijų bendradarbiavimo tendencijos (dažniais) analizuojamos 28 priede, išskiriami duomenų analizės metu pastebėti statistiškai reikšmingi rodikliai). Egzistuoja tendencija, jog socialiniai pedagogai nėra linkę bendradarbiauti, dalintis informacija, konsultuotis su kitų socialinės paramos tinklui priklausančių organizacijų socialiniais pedagogais, todėl galima teigti, kad bendradarbiavimas dažnai yra formalus tarporganizacinis veiksmas, apibrėžtas specialisto pareigybinėje instrukcijoje. Bendradarbiavimo trūkumą atspindi ir specialistų nuomonė apie tai, kokie pokyčiai reikalingi socialinės paramos tinklo organizavime ir veikloje (nuolatinis atsinaujinimas, reakcija į pokyčius socialinėje aplinkoje, žmonėms kylančių socialinių problemų pobūdį bei kaitos tendencijas). Analizuojant tyrimo duomenis yra pastebima, jog bet kokie pokyčiai, parama, dėmesys socialinei pedagoginei veiklai, siekiant jos efektyvumo, yra

vertinamas pozityviai bei jo norėtų dauguma socialinės paramos tinkle dirbančių specialistų (7 pav.).

9 pav. Efektyvesnės socialinės pedagoginės veiklos prielaidos, socialinių pedagogų nuomonė, %

Priimtinausi ir reikalingiausi pokyčiai socialinės paramos organizacijose dirbančių specialistų nuomone, yra darbo užmokesčio didėjimas (probleminė sritis, dėl kurios darbuotojai renkasi kitą veiklą ar jos nesiima jauni specialistai), organizuojami kursai bei seminarai, specialių įgūdžių įgijimo galimybės (tyrimo duomenų analizė žinių įgijimo kontekste patvirtina, jog kompetenciją plėsti pageidauja (bei tai daro) dauguma socialinių pedagogų); pažangių technologijų diegimas, darbo krūvio reguliavimas. Nors socialiniai pedagogai pažymi pernelyg didelį darbo krūvį (kuri mažiau statistiškai reikšminga nei darbo užmokesčio didėjimas), dar mažiau (pusė apklaustųjų), kaip problemos sprendimą įvardina socialinių pedagogų papildomų etatų steigimą socialinės paramos organizacijose. Kita vertus, pastebima, kad pusė respondentų (46,7%) nemano, jog jų darbo efektyvumą padidintų retesni nesusipratimai ir konfliktai su klientais, 36% - konfliktų valdymas organizacijos viduje, po 30% apklaustųjų teigia negalvojančius, kad reikėtų steigti papildomus socialinių pedagogų etatus ar peržiūrėti įstatyminę bazę ir teisės, 26% nepritaria darbo krūvio reguliavimui, kaip efektyvesnio darbo kūrimo, veiksmui. Daugiausiai abejonių respondentams (atsakymas „nežinau“) kėlė tokios socialinės pedagoginės veiklos efektyvinimo prielaidos: įstatyminės

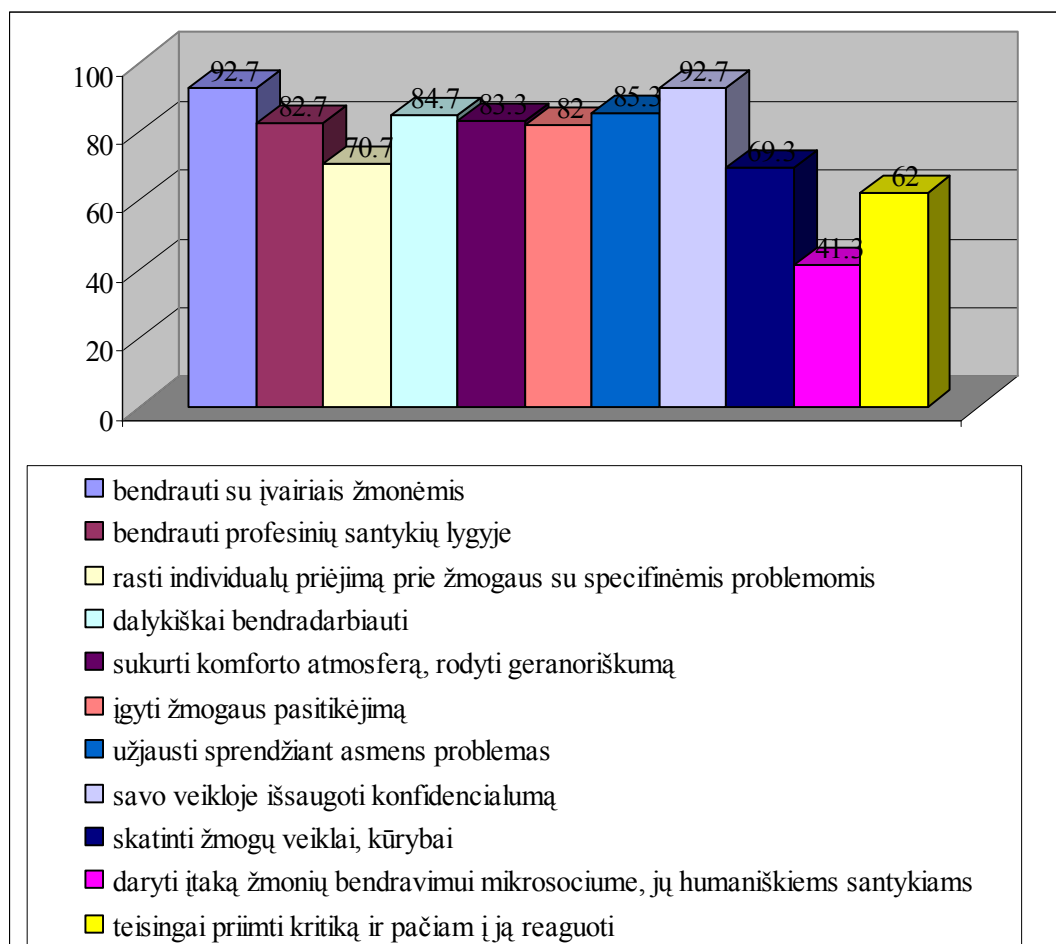
bazės pertvarka, retesni konfliktai bei nesusipratimai su klientais ir konfliktų valdymas organizacijos viduje. Kvalifikaciją keliantys specialistai pastebi, jog jiems naudingas būtų darbo užmokesčio didėjimas, organizuojami kursai ir seminarai bei efektyvesnis bendradarbiavimas tarp socialinės paramos tinklo organizacijų; mažiausiai reikšmingi pokyčiai, šios respondentų grupės nuomone, didinant darbo rezultatyvumą – įstatyminės bazės pertvarka ir retesni nesusipratimai, konfliktinės situacijos su klientais.

Analizuojant respondentų atsakymus pagal tai, kokioje socialinės paramos organizacijoje jie dirba, statistiniai reikšmingumo lygmenys: algos didėjimas ir socialinių ligų prevencijos bei reabilitacijos sritis ($p=0,00$); sveikatos apsaugos sistemos įstaigos ir darbo krūvio reguliavimas ($p=0,01$). Švietimo institucijų socialinių pedagogų nuomone, pagrindinės efektyvesnio darbo prielaidos yra užmokesčio didėjimas, kursų ir seminarų organizavimas specialistams bei efektyvesnis bendradarbiavimas tarp socialinės paramos organizacijų; dienos ir stacionarios, nuolatinės globos įstaigose prioritetai suteikiami informacinių technologijų diegimui, kursams ir seminarams bei tarporganizacinio bendradarbiavimo plėtrai; vidaus reikalų sistemos įstaigose, jų darbuotojų manymu, labiausiai darbo efektyvumą pagerintų informacinių technologijų plėtra, kursai ir seminarai bei įvairių sričių specialistų konsultacijos; socialinių ligų prevencijos ir reabilitacijos srities organizacijose – nauji socialinių pedagogų etatai bei kursų ir seminarų organizavimas; socialinės veiklos organizavimo ir vadybos institucijose manoma, kad esminės prielaidos efektyviam darbui – kursai bei seminarai, socialinės paramos tinklo organizacijų bendradarbiavimas, informacinių technologijų diegimas; sveikatos apsaugos sistemos įstaigos – bendradarbiavimas, specialistų konsultacijos ir užmokesčio už darbą didinimas; NVO atstovai pažymi kursų ir seminarų, specialistų konsultacijų reikšmę, užmokesčio už darbą didinimą.

Socialinio pedagogo *profesiniai gebėjimai* atspindi bendrus pedagoginius gebėjimus ir jo veiklos profesinę specifiką. Profesinė socialinio pedagogo veikla ir gebėjimai yra kompleksinis tarpusavyje susijusių veiklų (ugdymo, mokymo, sociokultūrinės, komunikacinės, organizacinės), nukreiptų į įvairius objektus, kurių įgyvendinimui būtini tam tikri profesiniai gebėjimai, įgūdžiai ir profesiskai svarbios būdo savybės, visuma. Šio tyrimo kontekste buvo išskirtos šešios profesinių socialinio pedagogo gebėjimų grupės (komunikaciniai, organizaciniai, analitiniai, pedagoginiai, saviraiškos, taikomieji), kurios aptariamos išsamiau.

Socialinė pedagoginė veikla ypatinga tuo, kad nuolat palaikomi specialisto ryšiai su žmonėmis, kurie turi socialinių problemų bei kitų socialinės paramos (ar kito pobūdžio) organizacijų, specialistų. Tam būtinas ne tik profesinalumas bei savo veiklos srities

išmanymas, tačiau ir **komunikaciniai gebėjimai** - komunikabilumas, bendravimas su besikreipiančiais žmonėmis ir kolegomis, tarpusavio santykių kūrimas bei išlaikymas. Komunikabilumą, kaip asmeninę savybę, kuri reikalinga socialinėje pedagoginėje veikloje, paminėjo 65,3% respondentų (5 pav.). Šio tyrimo erdvėje komunikacinių gebėjimų grupę apima vienuolika ją apibūdinančių elementų (10 pav.).

10 pav. Respondentų požiūris į komunikacinių gebėjimų vertinimą, %

Analizuojant tyrimo duomenis pastebima, kad socialiniai pedagogai aukštai vertina įgūdžius bei žinias, įgimtas savybes, kurios yra prielaidos sėkmingam bendravimui,- po 92,7% mano, jog jie sugeba bendrauti su įvairiais žmonėmis ir savo veikloje išsaugoti konfidencialumą. užjausti žmogų sprendžiant asmenines problemas geba 85,3%, tai atitiktų empatiją, kaip asmeninę savybę, pasirinktą 41,3% apklaustųjų. Kiti komunikaciniai gebėjimai - dalykiškas bendradarbiavimas, geranoriškos atmosferos kūrimas bei žmogaus pasitikėjimo įgijimas, daugiau nei 80% respondentų įvardinti, kaip turimi. Mažiausiai respondentų mano gebantys daryti įtaką žmonių bendravimui mikrosociume ir humaniškių santykių palaikymui

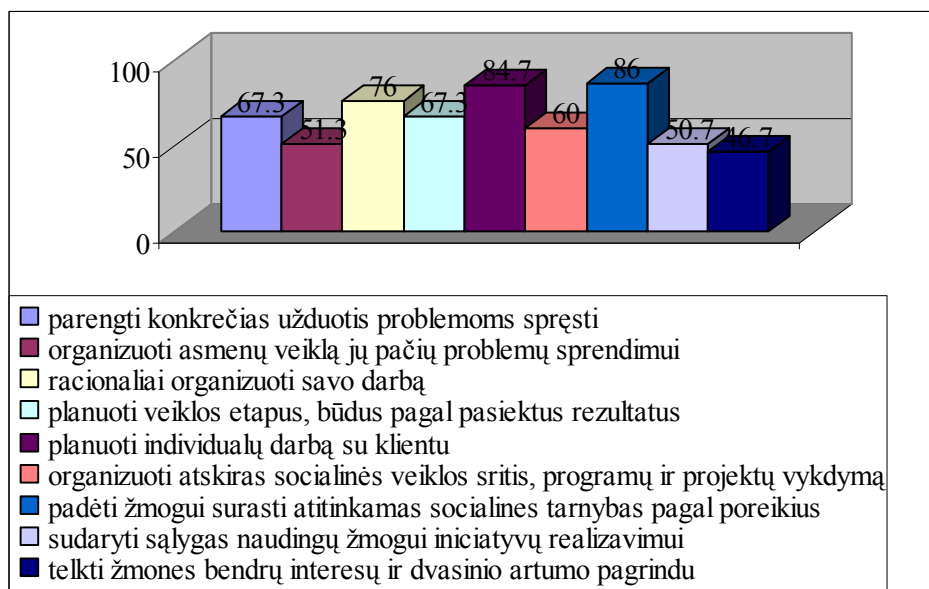
(tačiau net 46% abejoja ar nežino, ar gebėtų tai padaryti). Atsakymo variantas „nežinau“ pasirinktas gana dažnai, įvertinant įvairias komunikacinių gebėjimų sferas (išsaugoti konfidencialumą – 33%, skatinti žmogų veiklai, kūrybai, geraširdiškumui - 22,7%; teisingai priimti kritiką ir pačiam į ją reaguoti - 22%; įgyti žmogaus pasitikėjimą abejoja gebantys 14 procentų respondentų; rečiausiai buvo abejojama dėl gebėjimo bendrauti su įvairiais žmonėmis (vos 0,7% apklaustųjų). Pastebėta, kad 16% socialinių pedagogų pripažįsta nemokantys teisingai reaguoti į kritiką ir jos priimti (didžiausias rodiklis atsakymų variantuose „ne“), dešimtadalis mano, jog negali rasti individualaus priėjimo prie žmogaus. Po 4 % respondentų teigia, jog neišsaugo konfidencialumo bei nesugeba įgyti pasitikėjimo, bendraudami su žmonėmis.

Vertinant tyrimo rezultatus ir komunikacinius socialinių pedagogų gebėjimus pagal jų darbo vietą, pastebimos tendencijos, jog švietimo institucijose dirbantys specialistai geriausiai vertina savo gebėjimą veikloje išsaugoti konfidencialumą, būti taktišku, kiek mažiau - bendrauti su įvairiais žmonėmis, vienodai - dalykiškai bendradarbiauti; įgyti žmogaus pasitikėjimą; užjausti sprendžiant asmens problemas. Švietimo institucijų socialiniai pedagogai mano mažiausiai turintys gebėjimų daryti įtaką žmonių bendravimui mikrosociume, jų humaniškiems santykiams, tai atitinka ir rezultatus globos ir nuolatinės stac. darbuotojų atsakymuose. Pastarieji dažniausiai pažymėjo gebėjimą bendrauti su įvairiais žmonėmis, kiek mažiau (vienodas respondentų skaičius) - rasti individualų priėjimą prie žmogaus su specifinėmis problemomis; sukurti komforto atmosferą, rodyti geranoriškumą; savo veikloje išsaugoti konfidencialumą, būti taktišku (statistinis reikšmingumas lygmenyje $p=0,02$). Vidaus reikalų sistemos įstaigose darbuotojai mano turintys daugiausiai gebėjimų (ir jie atitinka specifinę šių socialinės paramos organizacijų veiklą) rasti individualų priėjimą prie žmogaus su specifinėmis problemomis, užjausti sprendžiant asmens problemas, savo veikloje išsaugoti konfidencialumą, būti taktišku; teisingai priimti kritiką ir pačiam į ją reaguoti; mažiausiai - daryti įtaką žmonių bendravimui mikrosociume, jų humaniškiems santykiams, statistinis reikšmingumo lygmuo – gebėjimas bendrauti su įvairiais žmonėmis ($p=0,01$). Socialinių ligų prevencijos ir reabilitacijos srityje dirbantys socialiniai pedagogai savo komunikacinius gebėjimus vertina labai gerai ir jie mano, jog stinga tik įgūdžių daryti įtaką žmonių bendravimui mikrosociume, jų humaniškiems santykiams. Socialinės veiklos organizavimo ir vadybos sferos socialiniai pedagogai mano sugebantys dalykiškai bendradarbiauti, bendrauti su įvairiais žmonėmis, sukurti komforto atmosferą ir rodyti geranoriškumą, mažiausiai - daryti įtaką žmonių bendravimui mikrosociume, jų humaniškiems santykiams. Sveikatos apsaugos

sitemoje dirbantieji teigia gebantys (vienodas dažnis) - bendrauti su įvairiais žmonėmis, įgyti žmogaus pasitikėjimą ir užjausti sprendžiant asmens problemas (kas itin aktualu sveikatos apsaugos sferoje); NVO atstovai komunikacinių gebėjimų grupėje dažniausiai pažymėjo šiuos gebėjimus - bendrauti su įvairiais žmonėmis, profesinių santykių srityje (kitose socialinės paramos tinklo organizacijose nepažymimas kaip svarbus), savo veikloje išsaugoti konfidencialumą, būti taktišku, ši respondentų grupė ir visus kitus savo gebėjimus vertino labai gerai.

Pastebima, jog kvalifikaciją keliantys socialiniai pedagogai geriausiai įvertino savo gebėjimus bendrauti su įvairiais žmonėmis, veikloje išsaugoti konfidencialumą, būti taktišku, dalykiškai bendradarbiauti, bendrauti profesinių santykių srityje, mažiausiai - teisingai priimti kritiką ir pačiam į ją reaguoti bei daryti įtaką žmonių bendravimui mikrosociume, jų humaniškiems santykiams. Taigi, galima teigti, jog bendros tyrimo rezultatų tendencijos bei kvalifikaciją keliančiųjų komunikaciniai gebėjimai skiriasi (8 pav.).

Organizaciniai gebėjimai apima socialinio pedagogo įgūdžius sudaryti sąlygas, stimuliuojančias tikslingą ir natūralų situacijos keitimąsi - veiklos planavimas ir organizavimas, telkiant žmogiškuosius bei materialinius išteklius socialinės paramos procese (11 pav.).

11 pav. Respondentų požiūris į organizacinių gebėjimų vertinimą, %

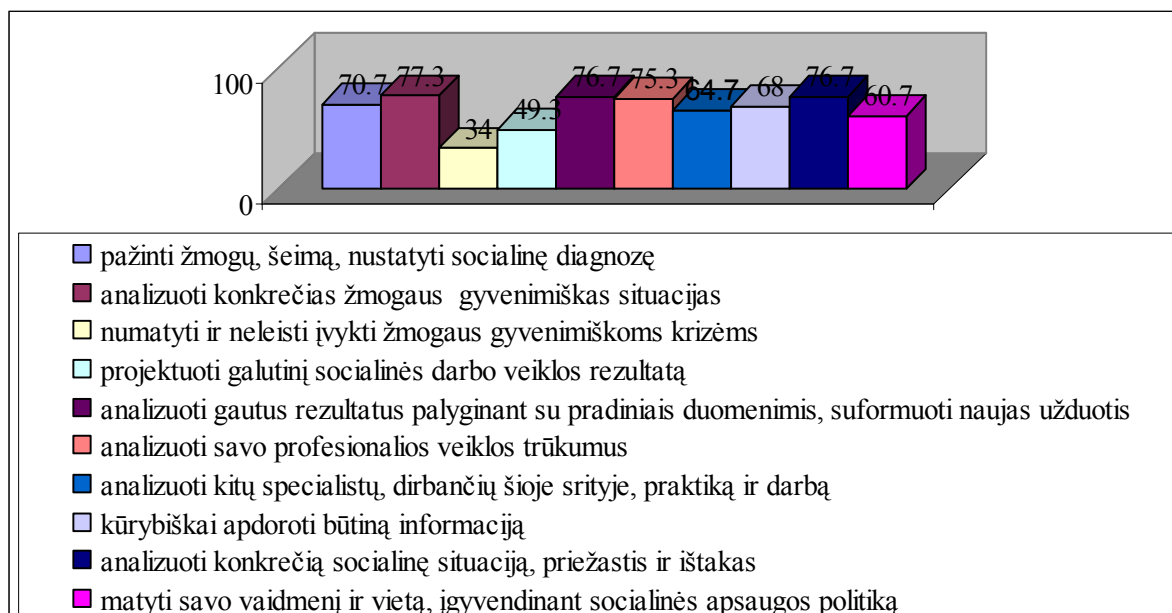
Padėti žmogui surasti atitinkamas socialines tarnybas pagal poreikius mano gebantys 86 procentai respondentų, tačiau dešimtadalis pripažįsta negalintys to padaryti; planuoti

individualų darbą su klientu teigia galintys 84,7%, tačiau telkti žmones bendrų interesų ir dvasinio artumo pagrindu teigia nesugebantys 28,7%, organizuoti atskiras socialinės veiklos sritis, programų ir projektų vykdymą - 23,3% socialinių pedagogų, planuoti veiklos etapus, būdus pagal pasiektus rezultatus 19,3% apklaustųjų. Dažniausiai abejojama gebėjimu organizuoti asmenų veiklą jų pačių problemų sprendimui (32,7%), sudaryti sąlygas naudingų žmogui iniciatyvų realizavimui (30%) bei telkti žmones bendrų interesų ir dvasinio artumo pagrindu (24,7%). Pastebimas egzistuojantis statistinis reikšmingumas lygmenyje – pagal lytį – gebėjimas padėti žmogui surasti atitinkamas socialines tarnybas pagal poreikius ($p=0,00$), pagal specialybę (socialinė pedagogika, pedagogikos sritis, persikvalifikavimas) - gebėjimas planuoti individualų darbą su klientu $p=0,04$.

Pastebima, jos švietimo institucijose dirbantys specialistai geriausiai vertina savo organizacinius gebėjimus planuoti individualų darbą su klientu, padėti žmogui surasti atitinkamas socialines tarnybas pagal poreikius, racionaliai organizuoti savo darbą, tačiau šios srities specialistai mažiausiai mano turintys įgūdžių sudaryti sąlygas naudingų žmogui iniciatyvų realizavimui, organizuoti asmenų veiklą jų pačių problemų sprendimui (abu gebėjimai atspindi socialinio pedagogo, kaip įgalintojo, vaidmenį). Globos ir stacionarių inst socialiniai pedagogai geriausiai vertina įgūdžius padėti žmogui surasti atitinkamas socialines tarnybas pagal poreikius, vienodai gerai - parengti konkrečias užduotis problemoms spręsti, racionaliai organizuoti savo darbą, planuoti individualų darbą su klientu; stinga, jų nuomone, gebėjimų organizuoti asmenų veiklą jų pačių problemų sprendimui ir organizuoti atskiras socialinės veiklos sritis, programų ir projektų vykdymą. Vidaus reikalų sistemos įstaigų socialiniai pedagogai geriausiai vertina tris gebėjimus - racionaliai organizuoti savo darbą, planuoti veiklos etapus, būdus pagal pasiektus rezultatus ir padėti žmogui surasti atitinkamas socialines tarnybas pagal poreikius, mažiausiai mano turintys įgūdžių telkti žmones bendrų interesų ir dvasinio artumo pagrindu. Socialinių ligų ir prevencijos srityje dirbantieji neabejoja galintys sėkmingai padėti žmogui surasti atitinkamas socialines tarnybas pagal poreikius, tačiau pripažįsta visai negalintys organizuoti asmenų veiklos jų pačių problemų sprendimui bei telkti žmones bendrų interesų ir dvasinio artumo pagrindu, šios sferos socialinių pedagogų anketinių duomenų analizės kontekste pastebėtas statistinis reikšmingumo lygmuo - planuoti individualų darbą su klientu $p=0,02$. Socialinės veiklos organizavimo bei vadybos socialinės pedagoginės veiklos specialistai prioritetiniais organizaciniais gebėjimais, kuriuos mano galintys naudoti kasdieninėje veikloje, įvardina įgūdžius padėti žmogui surasti atitinkamas socialines tarnybas pagal poreikius, planuoti individualų darbą su klientu, racionaliai

organizuoti savo darbą, tačiau pastebi negalintys organizuoti asmenų veiklos jų pačių problemų sprendimui. Sveikatos apsaugos sistemos socialiniai pedagogai pozityviausiai vertina savo gebėjimus padėti žmogui surasti atitinkamas socialines tarnybas pagal poreikius, parengti konkrečias užduotis problemoms spręsti, planuoti individualų darbą su klientu, mažiausiai sėkmingos organizacinio darbo sritys, jų manymu, - telkti žmones bendrų interesų ir dvasinio artumo pagrindu bei organizuoti atskiras socialinės veiklos sritis, programų ir projektų vykdymą. NVO socialiniai pedagogai, kurie visų socialinės paramos organizacijų kontekste savo gebėjimus įvertino pozityviausiai, prioritetinėmis organizacinių gebėjimų sritimis įvardino gebėjimus padėti žmogui surasti atitinkamas socialines tarnybas pagal poreikius, planuoti individualų darbą su klientu, parengti konkrečias užduotis problemoms spręsti bei planuoti veiklos etapus, būdus pagal pasiektus rezultatus. Stinga, jų nuomone, gebėjimų sudaryti sąlygas naudingų žmogui iniciatyvų realizavimui.

Analitinius gebėjimus socialiniai pedagogai vertina pakankamai gerai (12 pav.), - geriausiai socialiniai pedagogai yra pasirengę analizuoti konkrečias gyvenimiškas situacijas; analizuoti konkrečią situaciją, priežastis ir ištakas; analizuoti gautus rezultatus palyginant su pradiniais duomenimis, suformuoti naujas užduotis; analizuoti savo profesionalios veiklos trūkumus (kita vertus, analizuojant komunikacinius gebėjimus, buvo pripažinta, kad retas geba teisingai priimti kritiką bei konstruktyviai į ją reaguoti).

12 pav. Respondentų požiūris į analitinių gebėjimų vertinimą, %

Dažniausiai socialiniai pedagogai abejoja įgūdžiu numatyti ir neleisti įvykti žmogaus gyvenimiškoms krizėms (net 40,7%), projektuoti galutinį socialinės darbo veiklos rezultatą (28,7%), matyti savo vaidmenį ir vietą, įgyvendinant socialinės apsaugos politiką 24%, kūrybiškai apdoroti būtiną informaciją 20,7%. Sritys, dėl kurių gebėjimų respondentai abejojo, atsispindi ir renkantis neigiamą atsakymą, ar konkretų įgūdį socialiniai pedagogai turi, - pripažįstama, kad stinga žinių, kaip numatyti ir neleisti įvykti žmogaus gyvenimiškoms krizėms – 25,3%, projektuoti galutinį socialinės darbo veiklos rezultatą 22%, matyti savo vaidmenį ir vietą, įgyvendinant socialinės apsaugos politiką 15,3% apklaustųjų, rečiausiai neigiamas atsakymas pasirinktas (7,3%), vertinant įgūdį analizuoti konkrečias žmogaus gyvenimiškas situacijas.

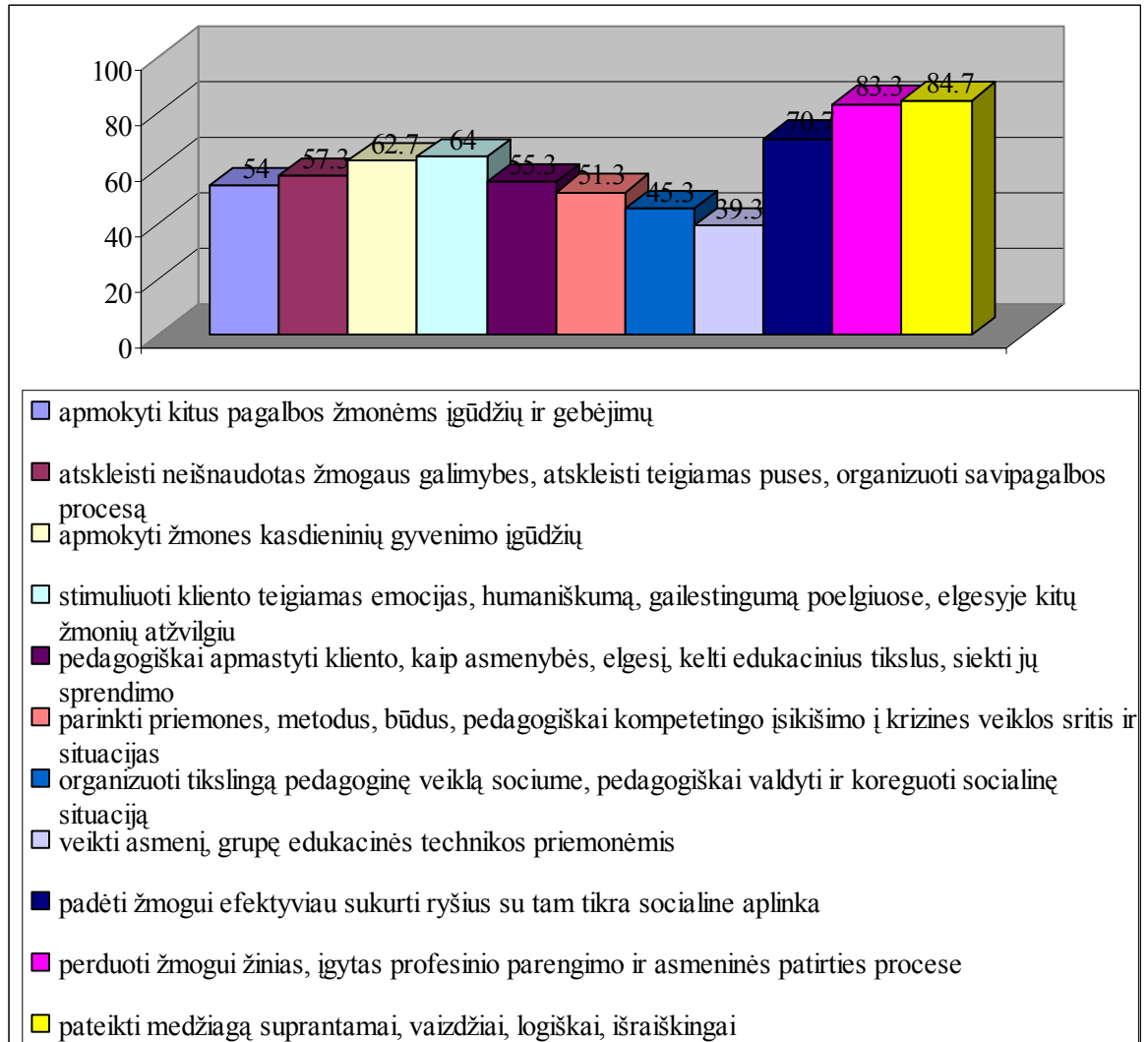
Analizuojant tyrimo duomenis pagal respondento darbo vietą, pastebima, kad švietimo institucijų socialiniai pedagogai teigia gebantys analizuoti konkrečią socialinę situaciją, priežastis ir ištakas, pažinti žmogų, šeimą, nustatyti socialinę diagnozę, analizuoti gautus rezultatus palyginant su pradiniais duomenimis, suformuoti naujas užduotis, tačiau mažiausiai turi įgūdžių projektuoti galutinį socialinės darbo veiklos rezultatą bei numatyti ir neleisti įvykti žmogaus gyvenimiškoms krizėms. Globos ir stacionarios, nuolatinės priežiūros organizacijų socialiniai pedagogai pasižymi gerais gebėjimais analizuoti gautus rezultatus palyginant su pradiniais duomenimis, suformuoti naujas užduotis; analizuoti savo profesionalios veiklos trūkumus ir kitų specialistų, dirbančių šioje srityje, praktiką ir darbą, kartu jie pripažįsta stokojantys įgūdžių, kaip numatyti ir neleisti įvykti žmogaus gyvenimiškoms krizėms (nors socialinėje pedagoginėje veikloje šioje srityje tai itin aktuali problema). Vidaus reikalų sistemos įstaigų specialistų manymu, jie sugeba analizuoti savo profesionalios veiklos trūkumus, analizuoti kitų specialistų, dirbančių šioje srityje, praktiką ir darbą, bet stinga gebėjimų numatyti ir neleisti įvykti žmogaus gyvenimiškoms krizėms bei matyti savo vaidmenį ir vietą, įgyvendinant socialinės apsaugos politiką. Socialinių ligų prevencijos bei reabilitacijos sferos socialinės pedagoginės veiklos specialistai geriausiai geba analizuoti gautus rezultatus palyginant su pradiniais duomenimis, suformuoti naujas užduotis; analizuoti kitų specialistų, dirbančių šioje srityje, praktiką ir darbą; analizuoti konkrečią socialinę situaciją, priežastis ir ištakas, tačiau visai neturi įgūdžių (statistiškai reikšmingas rodiklis, -0,00), kaip pažinti žmogų, šeimą, nustatyti socialinę diagnozę (socialinių ligų prevencijos bei reabilitacijos sferoje žmogaus bei jo aplinkos pažinimas, problemos identifikavimas itin aktualus). Socialinės veiklos organizavimo bei vadybos specialistai mano, kad jiems sudėtinga suvokti, kaip numatyti ir neleisti įvykti žmogaus gyvenimiškoms krizėms, tačiau jie gali

analizuoti savo profesionalios veiklos trūkumus, analizuoti konkrečias žmogaus gyvenimiškas situacijas ir analizuoti gautus rezultatus, juos palyginus su pradiniais duomenimis, suformuoti naujas užduotis. Sveikatos apsaugos sietomos atstovai pastebi galintys vienodai efektyviai analizuoti konkrečias žmogaus gyvenimiškas situacijas, analizuoti gautus rezultatus palyginant su pradiniais duomenimis, suformuoti naujas užduotis, analizuoti konkrečią socialinę situaciją, priežastis ir ištakas; matyti savo vaidmenį ir vietą, įgyvendinant socialinės apsaugos politiką, tačiau tik mažuma respondentų žinotų, kaip numatyti ir neleisti įvykti žmogaus gyvenimiškoms krizėms. NVO socialiniams pedagogams būdingiausias gebėjimas, kaip analizuoti gautus rezultatus palyginant su pradiniais duomenimis, suformuoti naujas užduotis bei analizuoti konkrečią socialinę situaciją, priežastis ir ištakas, kita vertus, šių organizacijų atstovai pastebi, jog jiems trūksta įgūdžių, kaip numatyti ir neleisti įvykti žmogaus gyvenimiškoms krizėms.

Socialinėje pedagoginėje veikloje vieni esminių asmeninių specialisto gebėjimų yra **pedagoginiai** (13 pav.), šios srities žinių trūkumą pastebi vos aštuoni procentai respondentų (5 pav.). Pastebima, jog visi pedagoginių gebėjimų grupės elementai yra vertinami kaip turimi bei naudojami kasdieninėje veikloje, atliekant specialisto ne tik socialinę, bet ir pedagoginę veiklą socialinės paramos organizacijoje. Respondentų manymu, geriausiai jiems sekasi pateikti medžiagą suprantamai, vaizdžiai, logiškai, išraiškingai, perduoti žmogui žinias, įgytas profesinio parengimo ir asmeninės patirties procese, padėti žmogui efektyviau sukurti ryšius su tam tikra socialine aplinka, timuliuoti kliento teigiamas emocijas, humaniškumą; stinga įgūdžių, kaip veikti asmenį, grupę edukacinėmis priemonėmis.

Respondentai dažnai rinkosi atsakymo variantą, kad savo konkrečiais pedagoginiais gebėjimais abejoja, ar nėra tikri juos galintys pritaikyti veikloje (veikti asmenį, grupę edukacinės technikos priemonėmis 37,3%, organizuoti tikslingą pedagoginę veiklą sociume, pedagogiškai valdyti ir koreguoti socialinę situaciją 33,3%; atskleisti neišnaudotas žmogaus galimybes, teigiamas puses, organizuoti savipagalbos procesą 28,7%; 26% respondentų nėra įsitikinę, kad jiems pavyktų pedagogiškai apmastyti kliento, kaip asmenybės, elgesį, kelti edukacinius tikslus, siekti jų sprendimo. Dalis pedagoginių įgūdžių buvo pripažinti kaip tokie, kurių socialiniai pedagogai pripažįsta neturintys bei negalintys panaudoti socialinėje pedagoginėje veikloje: veikti asmenį, grupę edukacinės technikos priemonėmis 23,3%, apmokyti kitus pagalbos žmonėms įgūdžių ir gebėjimų 22%, organizuoti tikslingą pedagoginę veiklą sociume, pedagogiškai valdyti ir koreguoti socialinę situaciją 21,3%. Didelių skirtumų analizuojant duomenis pagal lyties kriterijų ar socialinio pedagogo amžių nepastebima, tačiau

statistinis reikšmingumo lygmuo pagal specialybę ($p=0,01$) - veikti asmenį, grupę edukacinės technikos priemonėmis.

13 pav. Respondentų požiūris į pedagoginių gebėjimų vertinimą, %

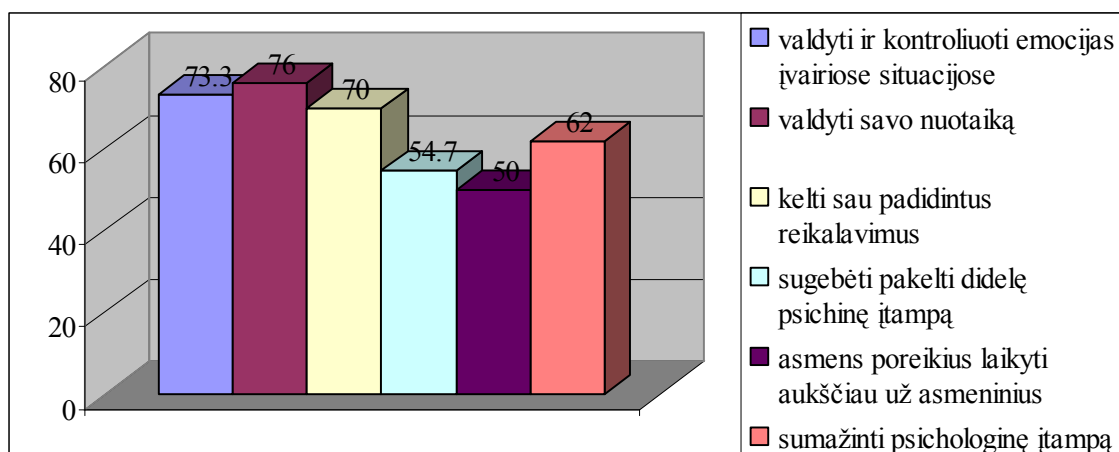
Atliekant duomenų analizę pagrindiniu kriterijumi pasirenkant respondento darbo vietą, pastebima, jog švietimo institucijų socialiniams pedagogams būdingiausi gebėjimai yra perduoti žmogui žinias, įgytas profesinio parengimo ir asmeninės patirties procese, padėti žmogui efektyviau sukurti ryšius su tam tikra socialine aplinka, pedagogiškai apmastyti kliento, kaip asmenybės, elgesį; kelti edukacinius tikslus, siekti jų sprendimo (šis gebėjimas yra statistiškai reikšmingas $p=0,05$); tačiau, remiantis 11 pav., statistiškai prioritetas gebėjimas pateikti medžiagą suprantamai, jiems yra mažai būdingas; šios grupės respondentams nėra žinoma, kaip veikti asmenį, grupę edukacinės technikos priemonėmis.

Globos bei stacionarios, nuolatinės priežiūros įstaigų specialistai pastebi, kad jie turi pedagoginių gebėjimų, kaip pateikti medžiagą suprantamai, vaizdžiai, logiškai, išraiškingai; perduoti žmogui žinias, įgytas profesinio parengimo ir asmeninės patirties procese. Socialiniai pedagogai pastebi, kad jiems sudėtinga veikti asmenį, grupę edukacinės technikos priemonėmis; pastarojo gebėjimo, kaip ir įgūdžio organizuoti tikslingą pedagoginę veiklą sociume, pedagogiškai valdyti ir koreguoti socialinę situaciją pripažįsta neturintys vidaus reikalų sistemoje dirbantys specialistai. Šios sferos socialinės paramos organizacijų atstovai pažymi, jog jie geba stimuliuoti kliento teigiamas emocijas, humaniškumą, gailestingumą poelgiuose, elgesyje kitų žmonių atžvilgiu; perduoti žmogui žinias, įgytas profesinio parengimo ir asmeninės patirties procese, pateikti medžiagą suprantamai, vaizdžiai, logiškai, išraiškingai. Socialinių ligų prevencijos bei reabilitacijos specialistai mano, kad sudėtingiausia jiems padėti žmogui efektyviau sukurti ryšius su tam tikra socialine aplinka, tačiau sunkumų nekelia būtinybė organizuoti tikslingą pedagoginę veiklą sociume, pedagogiškai valdyti ir koreguoti socialinę situaciją bei pateikti medžiagą suprantamai, vaizdžiai, logiškai, išraiškingai. Socialinės veiklos organizavimo bei vadybos sferoje dirbantys socialiniai pedagogai pastebi savo gebėjimą pateikti medžiagą vaizdžiai, logiškai, išraiškingai, padėti žmogui efektyviau sukurti ryšius su tam tikra socialine aplinka bei perduoti žmogui žinias, įgytas profesinio parengimo ir asmeninės patirties procese. Statistinis reikšmingumo lygmuo identifikuotas analizuojant gebėjimus pedagogiškai apmastyti kliento, kaip asmenybės, elgesį, kelti edukacinius tikslus, siekti jų sprendimo ($p=0,02$), o sunkiausia šios srities darbuotojams - veikti asmenį, grupę edukacinės technikos priemonėmis. Sveikatos apsaugos sistemoje dirbantys socialiniai pedagogai pastebi, kad sunkumų nekelia socialinės pedagoginės veiklos dalis, kaip pateikti medžiagą suprantamai, vaizdžiai, logiškai, išraiškingai, apmokyti žmones kasdieninių gyvenimo įgūdžių, perduoti žmogui žinias, įgytas profesinio parengimo ir asmeninės patirties procese, tačiau trūksta gebėjimų veikti asmenį, grupę edukacinės technikos priemonėmis. NVO dirbantieji mano, kad jiems geriausiai pedagoginių gebėjimų erdvėje sekasi pateikti medžiagą suprantamai, vaizdžiai, logiškai, išraiškingai, perduoti žmogui žinias, įgytas profesinio parengimo ir asmeninės patirties procese, padėti žmogui efektyviau sukurti ryšius su tam tikra socialine aplinka, tačiau reikėtų tobulinti įgūdžius kaip parinkti priemones, metodus, būdus, pedagogiškai kompetetingo įsikišimo į krizines veiklos sritis ir situacijas (nebūdinga kitų socialinės paramos organizacijų socialiniams pedagogams).

Saviraiškos gebėjimai, galimybė atskeisti savo asmenines savybes bei jas efektyviai panaudoti socialinėje pedagoginėje veikloje – svarbus sėkmingo darbo elementas. Tyrimo

dalyvavę socialiniai pedagogai pozityviai įvertino visus apibrėžtus gebėjimus (14 pav.), mažiausias rodiklis 50 procentų (gebėjimas asmens poreikius laikyti aukščiau už asmeninius, altruizmas). Respondentai teigia, kad jiems būdingi gebėjimai - valdyti savo nuotaiką; valdyti ir kontroliuoti emocijas įvairiose situacijose; kelti sau padidintus reikalavimus, tačiau psichologinė įtampa darbe bei jos išgyvenimas, mažinimas yra sudėtingos saviraiškos gebėjimų sritys.

Kita vertus, pastebima, kad net 26,7% respondentų pripažįsta nesugebantys pakelti didelės psichinės įtampos, 22% - asmens poreikius laikyti aukščiau už asmeninius, 14,7% nekelti sau padidintų reikalavimų. Dažniausiai buvo abejojama dėl gebėjimo asmens poreikius laikyti aukščiau už asmeninius (28% respondentų), sumažinti psichologinę įtampą (24%), pakelti didelę psichinę įtampą (18,7%). Gebėjimo kelti sau padidintus reikalavimus statistinis reikšmingumo lygmuo duomenis analizuojant pagal respondentų lytį ($p=0,05$).

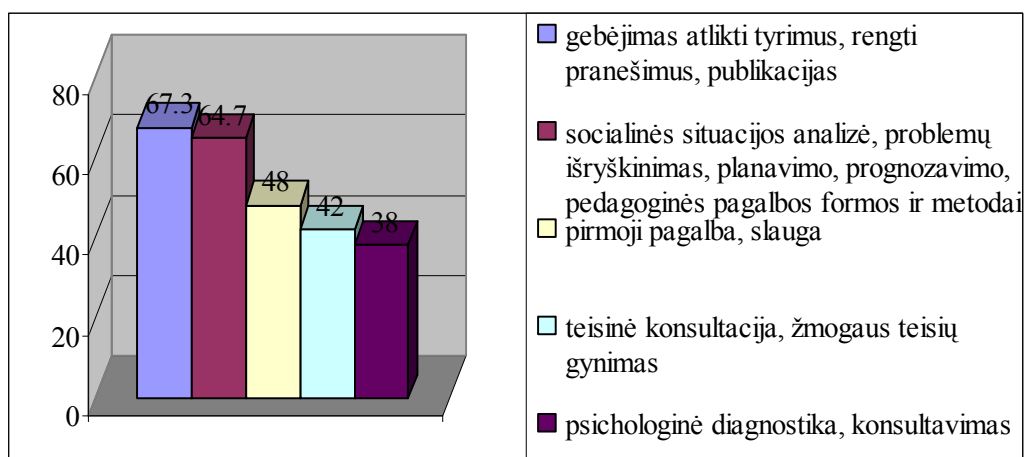

14 pav. Respondentų požiūris į saviraiškos gebėjimų vertinimą, %

Švietimo institucijų ir globos bei stacionarios, nultinės priež socialiniai pedagogai mano, jog turi gebėjimų valdyti savo nuotaiką, kelti sau padidintus reikalavimus ir valdyti bei kontroliuoti emocijas įvairiose situacijose, tačiau sudėtinga asmens poreikius laikyti aukščiau už asmeninius ir pakelti didelę psichinę įtampą. Vidaus reikalų sistemos socialiniai pedagogai nejaučia sunkumų, kai socialinėje pedagoginėje veikloje jiems reikia valdyti ir kontroliuoti emocijas įvairiose situacijose, valdyti savo nuotaiką, sumažinti psichologinę įtampą, bet sudėtinga kelti sau padidintus reikalavimus ir asmens poreikius laikyti aukščiau už asmeninius (galima teigti, kad vidaus reikalų sistemos veiklos pobūdis atitinka turimus socialinių pedagogų įgūdžius). Socialinių ligų prevencijos bei reabilitacijos sferos socialiniai

pedagogai jaučia, jog jiems sunku pakelti didelę psichinę įtampą, asmens poreikius laikyti aukščiau už asmeninius ir sumažinti psichologinę įtampą, tačiau jie geba valdyti savo nuotaiką ir kontroliuoti emocijas įvairiose situacijose. Pastaruosius gebėjimus mano turintys ir socialinės veiklos organizavimo ir vadybos srities socialiniai pedagogai, kuriems stinga įgūdžių, kaip asmens poreikius laikyti aukščiau už asmeninius bei (statistinis reikšmingumas lygmenyje $p=0,05$) sumažinti psichologinę įtampą. Pastebima, jog visiškai skirtingus gebėjimus turi sveikatos apsaugos sistemos socialiniai pedagogai manantys, kad būtent asmens poreikius laikyti aukščiau už asmeninius, sumažinti psichologinę įtampą ir valdyti savo nuotaiką jiems sekasi geriausiai, nors sudėtinga pakelti didelę psichinę įtampą. NVO dirbantieji pažymi, kad jiems stinga įgūdžių, kaip asmens poreikius laikyti aukščiau už asmeninius, tačiau nėra sunkumų valdyti ir kontroliuoti emocijas įvairiose situacijose ar kelti sau padidintus reikalavimus.

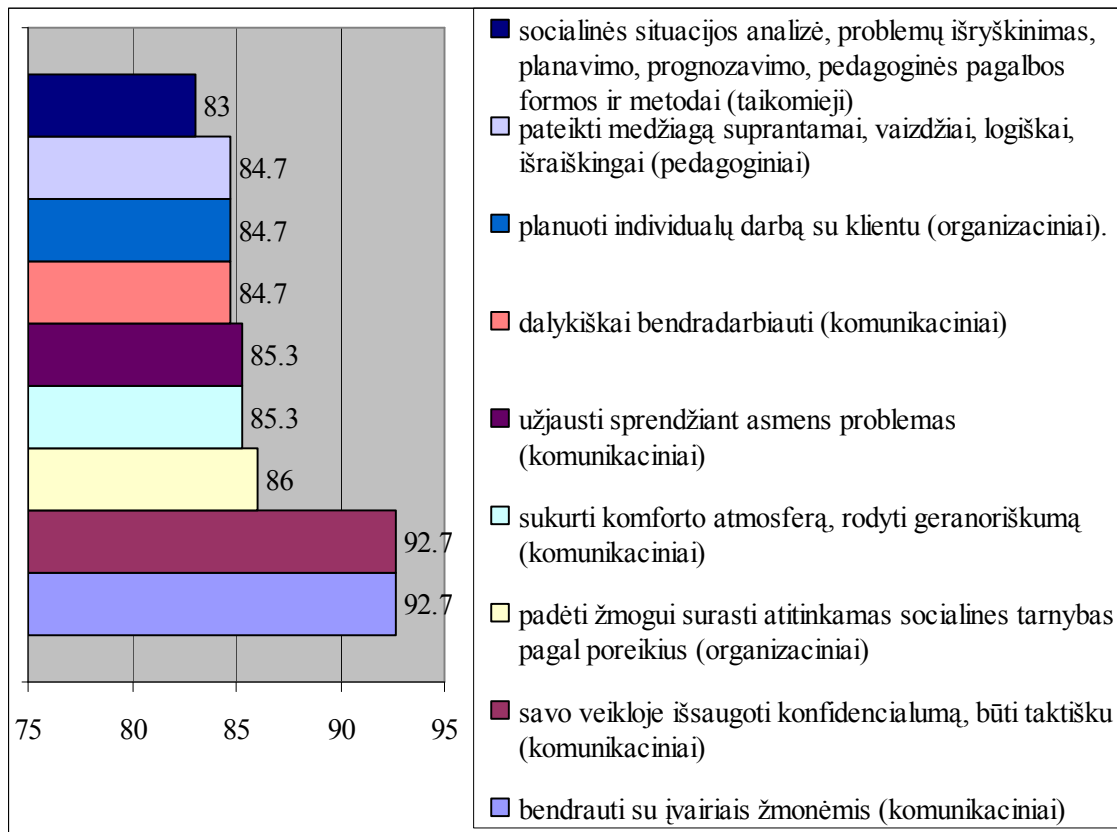
Konkrečią pagalbą asmeniui atspindi analizuojami socialinių pedagogų taikomieji gebėjimai (15 pav.), kurių turinį sudaro įgūdžiai atlikti tyrimus, rengti pranešimus, publikacijas (67,3% geba tai atlikti, tačiau 18% - ne, o 14% abejoja); socialinės situacijos analizė, problemų išryškkinimas, planavimo, prognozavimo, pedagoginės pagalbos formos ir metodai yra nesudėtingi 64,7% socialinių pedagogų, bet beveik penktadaliui respondentų (18,7%) tai būtų sudėtinga, pora procentų mažiau (16,7%) abejoja, ar galėtų tai padaryti. Nors pirmoji pagalba bei slauga nėra prioriteteinės socialinės pedagoginės veiklos sritys, tačiau šios sferos žinos yra reikalingos visiems, dirbantiems su žmonėmis, - pusė socialinių pedagogų mano turintys šiuos įgūdžius, trečdalis teigia negalintys suteikti pirmosios pagalbos (32,7%), o 19,3% nėra tikri šių įgūdžių panaudojimo praktikoje galimybe. Analizuojant socialinių pedagogų pastebėjimus, kokių žinių jiems trūksta, kaip prioriteteinės buvo paminėtos (5 pav.) teisinės (šiuo atveju įvardintos kaip teisinė konsultacija, žmogaus teisių gynimas, - jas mano turintys 42 procentai, neturintys – 38,7% respondentų) ir psichologinės (psichologinė diagnostika, konsultavimas,- įgūdžius turi 38% apklaustų socialinių pedagogų, abejoja 22,7%), tendencijos pastebimos ir šios tyrimo dalies kontekste. Vertinant taikomuosius gebėjimus pagal socialinės paramos organizacijas, jie atitinka bendras statistines tendencijas, pastebimi šie skirtumai – globos ir nuolatinės, stacionarios priežiūros respondentų grupėje prioriteteinis yra gebėjimas suteikti pirmąją pagalbą bei slaugyti (būtiną pagal veiklos pobūdį), socialinių ligų prevencijos bei reabilitacijos srities specialistai neturi gebėjimų teisei konsultacijai, žmogaus teisių gynimui bei psichologinei diagnostikai, konsultavimui.

15 pav. Respondentų požiūris į taikomųjų gebėjimų vertinimą, %

Apibendrinant socialinio pedagogo gebėjimų analizę, pateikiamos bendros tendencijos, kokių gebėjimų socialiniai pedagogai turi daugiausiai, kokius jie įvardina kaip tobulintinus (22 priedas). Atliktą socialinių pedagoginių gebėjimų bei atskirų jų grupių tyrimą, rezultatus galima analizuoti dviem kryptimis: pirma, kokius gebėjimus įvairiose sferose socialiniai pedagogai įvardina kaip turimus, tačiau, kita vertus, taip pastebima, kokių gebėjimų specialistams trūksta. Analizuojat gebėjimus, kurie įvardinti, kaip sėkmingiausiai naudojami socialinėje pedagoginėje veikloje (procentine išraiška, 16 pav.), pastebima, kad respondentų įvardinti prioritetiniai gebėjimai - komunikaciniai (penki iš anketoje paminėtų vienuolikos bendravimo įgūdžių - bendrauti su įvairiais žmonėmis; savo veikloje išsaugoti konfidencialumą ir būti taktišku; sukurti komforto atmosferą, rodyti geranoriškumą; užjausti sprendžiant asmens problemas; dalykiškai bendradarbiauti).

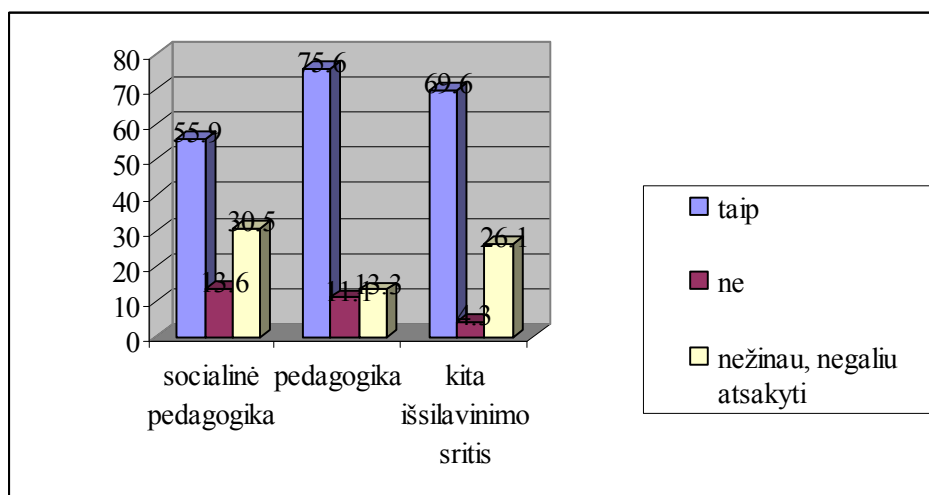
Analizuojant pateiktą socialinių pedagogų profesinių gebėjimų vertinimo lentelę (29 priedas), pastebima, kad respondantai pripažino neturintys, ar turintys per mažai efektyviam naudojimui kasdieninėje socialinėje pedagoginėje veikloje – komunikacinių grupėje - daryti įtaką žmonių bendravimui mikrosociume, jų humaniškiems santykiams; organizacinių - sudaryti sąlygas naudingų žmogui iniciatyvų realizavimui, telkti žmones bendrų interesų ir dvasinio artumo pagrindu; analitiniai - projektuoti galutinį socialinės darbo veiklos rezultatą, numatyti ir neleisti įvykti žmogaus gyvenimiškoms krizėms; pedagoginiai - veikti asmenį, grupę edukacinės technikos priemonėmis, organizuoti tikslingą pedagoginę veiklą sociume, pedagogiškai valdyti ir koreguoti socialinę situaciją; taikomieji - pirmoji pagalba, slauga; teisinė konsultacija, žmogaus teisių gynimas; psichologinė diagnostika, konsultavimas.

16 pav. Socialiniai pedagoginiai gebėjimai, bendra tendencija (respondentų nuomonė), %

Efektyviai bei naudingai gali dirbti ne tik neturintis įgūdžius, asmenines savybes, profesines žinias socialinis pedagogas, veiklos rezultatyvumą lemia asmeninis specialisto pasitenkinimas darbu, kurį sudaro įvairūs komponentai, apibrėžiantys asmens savirealizaciją, darbo aplinką, santykius su socialine aplinka. Į klausimą „Ar esate patenkintas savo darbu?“ teigiamai atsakė - 66% respondentų, 10% netenkina dabartinis užsiėmimas, 24% nėra apsisprendę, abejoja, ar socialinė pedagogika yra jiems priimtina veiklos sritis. Taigi, nors didžioji dalis socialinių pedagogų teigia dirbantys mėgstamą darbą, net ketvirtadalis nėra tikri, ar teisingai pasirinko profesinę veiklą. Analizuojant tyrimo duomenis pagal tai, kur respondentas dirba, pastebima, jog nepatenkintų darbu nėra socialinių ligų prevencijos bei reabilitacijos įstaigose bei socialinės paramos organizavimo bei vadybos sferoje; daugiausiai abejojančių – sveikatos apsaugos sistemoje; socialinę pedagoginę veiklą, kaip jiems priimtina, dažniausiai pažymėjo NVO darbuotojai (tai galima paaiškinti NVO, kaip savanoriško bei neapmokamo darbo tradicija). Kitose srityse dirbantys (švietimo institucijose, globos ir stacionarios, nuolatinės priežiūros institucijose, vidaus reikalų sistemos įstaigose) nepatenkintų darbu bei abejojančių, ar tai tinkama jiems veikla, yra maždaug po lygiai, tačiau visose šiose

socialinės paramos tinklo organizacijose patenkintų darbu rodiklis viršija 60%. Stebint pasitenkinimo darbu vertinimo tendencijas pagal respondentų amžių, pastebima, jog vyriausios amžiaus grupės apklaustieji labiausiai jaučiasi save realizuojantys šioje veikloje, jauniausios ir antrosios amžiaus grupės atsakymų tendencijos atitinka bendrąsias. Reikšmingi skirtumai pastebimi šios tyrimo dalies rezultatus apžvelgiant pagal respondentų lytį - vyrų grupėje darbu patenkinti tik pusė (50%), neturi nuomonės – 35,7 %, kai tuo tarpu 67,7 % moterų yra patenkintos darbu, nuomonės neturi 22,7%. Socialinės paramos tinklą bei jį sudarančias organizacijas, nepriklausomai nuo veiklos pobūdžio, atstovauja joje dirbantys specialistai, turintys atitinkamą išsilavinimą (17 pav.).

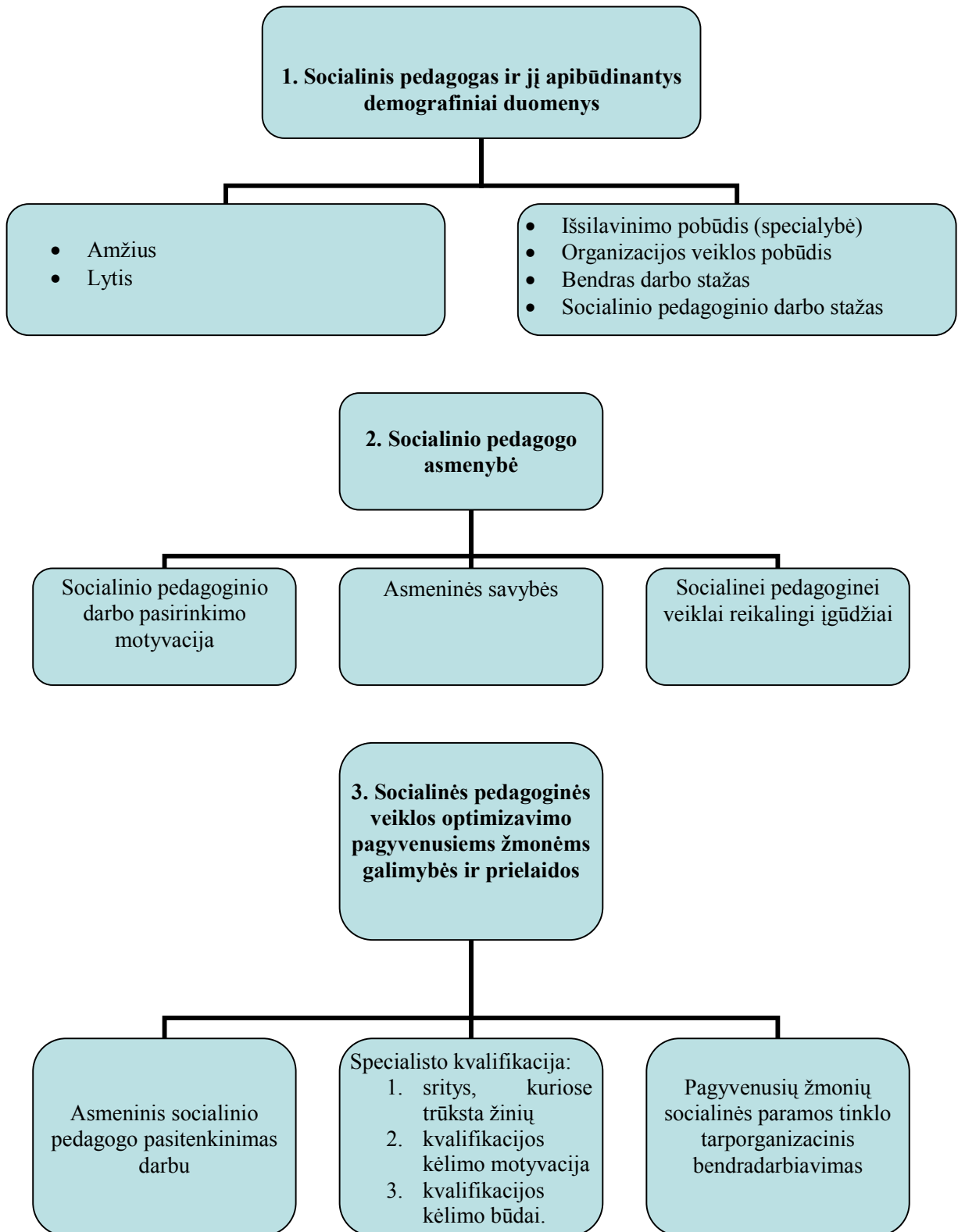
17 pav. Respondentų atsakymai į klausimą „Ar esate patenkintas darbu?“ (analizė pagal išsilavinimo pobūdį), %

Pastebima, kad nors patenkintų darbu yra 66% respondentų, o nepatenkintų vos dešimtdalis, labiausiai socialine pedagogine veikla yra patenkinti tie žmonės, kurie baigė pedagogikos krypties studijas (75,6 %) ar persikvalifikavo bei keitė specialybę (69,6 %), o daugiausiai nepatenkintų veikla yra tarp tų, kurių specialybė – socialinė pedagogika (13,6%). Net 30,5% socialinės pedagogikos, socialinio darbo, socialinės edukologijos išsilavinimą, kaip pagrindinį, turinčių respondentų abejoja, ar tinkamai pasirinko profesinės veiklos kryptį, dėl esamo darbo, kaip jiems tinkamo, nėra tikri 26,1 % socialinių pedagogų, kurie įgijo šią kvalifikaciją keisdami profesiją.

4. PAGYVENUSIŲ ŽMONIŲ SOCIALINĖS PARAMOS TINKLO OPTIMIZAVIMAS: STRUKTŪRINIŲ ELEMENTŲ SAŲVEIKOS GALIMYBĖS

Pagyvenusių žmonių skaičiaus ir lyginamojo svorio bendrame gyventojų skaičiuje augimo tendencijos rodo, kad ateityje didelę dalį mūsų visuomenės sudarys pagyvenę ir seni žmonės. Todėl tiek bendrą šalies gyvenimo lygį, tiek mūsų gyvenamos aplinkos mikroklimatą, visuomenės stabilumą paveiks šios visuomenės grupės gerovė, kurios sampratą sudaro pakankamas pajamų lygis, užimtumas pagal galimybes ir poreikius, savarankiškumo stiprinimas ir palaikymas, dalyvavimas viešajame gyvenime, galimybės gauti reikalingas paslaugas ir socialinę paramą. Visuomenėje mažai dėmesio skiriama pagyvenusiems žmonėms, jų socialinėms problemoms bei formuojamam šios amžiaus grupės poreikius tenkinančiam socialinės paramos tinklui. Siekiant optimizuoti socialinės paramos pagyvenusiems žmonėms tinkle vykstančius procesus bei sudaryti sąlygas efektyviam egzistavimui, būtina tinklo struktūrinių elementų sąveika. Socialinės pedagoginės veiklos įsitvirtinimui ir tolesnei plėtrai reikalinga tam tikra išeities pozicijų bazė, leidžianti pažinti ir įvertinti visą socialinių reiškinių įvairovę. Jų vertinimo efektyvumui reikalingos tam tikros žinios ir patirtis, kurios gali būti apibendrintos ir pateiktos įvairiomis formomis ir būdais, todėl esminis tyrimo **praktinio reikšmingumo rodiklis** – išvados, mokslinės ir metodinės rekomendacijos.

Remiantis teoriniu modeliu (1 ir 2 pav.) bei gretinant jį su tyrimo rezultatais, akivaizdu, kad socialinės paramos tinkle pagyvenusiems žmonėms egzistuoja probleminių sričių, kurios sudaro galimybes optimizuoti socialinės paramos tinklą. Socialinės paramos tinklas – sudėtinga struktūra, ne tik atskirų organizacijų sujungimas ar susijungimas. Socialinės paramos organizacijas sudaro tarpusavyje komunikuojantys žmonės, kurie ir yra pagrindinis kaitos potencialas. Kiekvienoje organizacijoje dirbantys žmonės atsakingi už tai, kad užsibrėžtas tikslas arba tikslai būtų pasiekti, o pagyvenusių žmonių poreikiai būtų kuo geriau tenkinami. Todėl galime teigti, jog aktualiausias klausimas socialinės paramos optimizavimo galimybių kontekste – socialinę pedagoginę veiklą dirbančių žmonių mokymas ir jų kvalifikacijos kėlimas. Norint prisitaikyti prie kintančių darbo sąlygų, darbuotojų profesinį pasirengimą tenka nuolat atnaujinti, tai sąlygoja ne tik socialinės paramos tinklą sudarančių organizacijų interesai ir poreikiai, bet ir kylančios socialinės problemos visuomenėje. Sudarytas Pagyvenusių žmonių socialinės paramos tinklo optimizavimo galimybių, remiantis elementų struktūrine sąveika, modelis (18 pav.) apibrėžia žmogiškųjų resursų (socialinių pedagogų) reikšmę socialinės paramos tinklo efektyvinimo procese, įvertinant jų demografinius duomenis, asmenybę bei kvalifikacijos kaitą.

18 pav. Pagyvenusių žmonių socialinės paramos tinklo optimizavimo galimybės, remiantis elementų struktūrine sąveika

Analizuojant pagyvenusių žmonių socialinės paramos tinklo optimizavimo galimybes, remiantis struktūrinių elementų sąveika, pastebima, kad žmogiškieji resursai - sėkmingos socialinės paramos tinklo kaitos pagrindas. Nesvarbu, kokią galią turi kaitos ir reformų iniciatoriai, jie gali tik išjudinti tam tikras jėgas ir tikėtis, kad šios veiks pageidaujama kryptimi, tačiau nėra pajėgūs nulemti savo vykdomos politikos rezultatų. Galutinius rezultatus nulems milijonai skirtingų atskirų žmonių mikrosprendimų, todėl asmeninė kaita – pats svarbiausias socialinės paramos tinklo kaitos šaltinis. Socialiniai pedagogai neturi ieškoti aiškumo ir prasmės vykstančiose reformose bei inovacijose – jie turi sukurti savo prasmę, imtis atsakomybės ir iniciatyvos. Kadangi kiekvieną reformą galima savaip interpretuoti ir rasti priimtinausius jos įgyvendinimo kelius, svarbu susiformuoti asmeninį požiūrį į kaitą, sugebėti savarankiškai mąstyti ir dirbti kaitos sąlygomis. Sėkmingą veiklą kaitos sąlygomis atspindinčios charakteristikos socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms kontekste:

- nuolatinis mokymasis ir sąlygų mokytis kitiems sudarymas;
- komandų telkimas, kaip tarporganizacinio darbo pagrindas, įtraukiant į kaitos procesą kuo daugiau socialinės paramos tinkle dirbančių socialinių pedagogų;
- palankios socialinės paramos tinklo organizacijos pagyvenusiems žmonėms kultūros kūrimas – pozityvi vidinė aplinka, darbinė atmosfera.

Pagyvenusių žmonių socialinės paramos tinklo optimizavimo galimybes kvalifikacijos kaitos srityje:

1. siekti, kad į darbą būtų priimami tik reikalingos kvalifikacijos žmonės;
2. jiems būtų sudarytos optimalios sąlygos dirbti ir profesionaliai tobulėti;
3. jie būtų suinteresuoti kelti savo kvalifikaciją ir organizacijos prestižą socialinės paramos tinklo ribose bei visuomenėje.

Apibendrinant pagyvenusių žmonių socialinės paramos tinklo optimizavimą, išnaudojant struktūrinių elementų sąveikos galimybes, analizę, galime teigti, kad ateityje tyrimai, kurių objektas – pagyvenę žmonės, jų gyvenimo kokybė bei socialinės paramos tinklo kūrimas, bus itin aktualūs dėl visuomenėje vykstančių demografinių procesų (visuomenės senėjimo tendencijas atspindintys gimstamumo, mirtingumo bei migracijos rodikliai).

Išvados

1. Mokslo studijų analizė leidžia teigti (Mikulionienė, 1995, 2002; Paliulienė, 1996; Fullan, 1998; Vosyliūtė, 1998; Lazutka, 2002; Leliūgienė, 2002, 2003; Steponavičienė, 2002; Večkienė, 2002; Matulionis, 2003) kad nepriklausomybės atkūrimas sudarė palankias sąlygas visų gyvenimo sričių pertvarkai Lietuvoje, tačiau įvairių visuomeninių sistemų pokyčius lydėjo sunkiai valdomi ir prognozuojami gyvenimo būdo bei visuomenės sudėties kitimai. Svarbiausios socialinės pedagogikos specialistų ruošimo prielaidos: visuomeninis kontekstas (politinis, ekonominis, socialinis, kultūrinis), globalizacijos procesai, kurių raiška pastebima per integracijos ir atvirumo tendencijas valstybėje, visuomenėje; spartėjantys visuomenės raidos bei plėtros tempai.
2. Nustatyta, kad valstybėje kuriamas socialinės paramos tinklas pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti (toliau – socialinės paramos tinklas) - jungiama atskirų tarnybų ir organizacijų veikla į struktūros požiūriu vieningą institutą, kad būtų galima suteikti kvalifikuotas paslaugas gyventojams, nuolat patiriantiems socialinį nepasitenkinimą ir diskomfortą (Medaiskis, Murauskaitė, 1998; Aktualūs socialinės politikos klausimai, 1999; Wejzman, 2001; Večkienė, 2002; Zaleckienė, Rutkauskienė, 2003; Žalimienė, 2003; Cameron, Greene, 2004; Zastrow, 2004) . Socialinės paramos tinklas gali būti nagrinėjamas (Kučinskas, Kučinskienė, 2000; Targamadžė, Kaušylienė, 2002; Bagdonienė ir kt., 2005; Stoškus, Beržinskienė, 2005) kaip sistema, įeinanti į didesnės sistemos sudėtį, ir kaip savarankiška sistema, į kurios sudėtį įeina įvairūs ją sudarantys struktūriniai elementai; kita vertus, socialinės paramos organizacija yra sistema, kuri įeina į didesnio socialinės paramos tinklo sudėtį.
3. Remiantis tyrimo rezultatais teigiame, kad socialinė pedagoginė veikla yra nauja profesinės veiklos kryptis Lietuvos istorijoje (10 % respondentų socialinio pedagoginio darbo stažo rodiklis viršija 10 metų), iki šiol nėra aiškiai apibrėžta bei suvokiama socialinio pedagogo ir socialinio darbuotojo samprata, šių pareigybių, specialistų veiklos ir vykdomų funkcijų, profesinių vaidmenų skirtumai socialinės paramos tinkle.
4. Tyrimu nustatyta, kad socialinio pedagogo reikšmė socialinės paramos organizacijos veiklos efektyvumui dar ne visada įvertinama ir, argumentuojant materialinių lėšų trūkumu, teoriškai mažu darbo krūviu (ypač jei socialinis pedagogas – tik kompleksinės paramos grupės narys), kvalifikuotų specialistų stygiumi, socialinio pedagogo funkcijos perskirstomos kitiems socialinės paramos organizacijos darbuotojams, t.y. profesionaliai socialinei pedagoginei veiklai nepasirengusiems specialistams.

5. Apibendrinus tyrimo duomenis, pastebėta, kad respondentų amžius, lytis, įgyto išsilavinimo pobūdis (socialinė pedagogika ar persikvalifikavimas), specialisto darbo vieta (socialinės paramos organizacijos pobūdis) yra reikšmingi veiksniai, atspindintys analizuojant socialinio pedagoginio darbo pasirinkimo motyvus, veikloje naudojamas asmenines savybes, įgytus ir trūkstamus socialinius pedagoginius gebėjimus, žinias, įgūdžius; suvokiama, kokie pokyčiai padėtų socialinės paramos tinklui efektyviau funkcionuoti; kvalifikacijos kėlimo tendencijas (motyvus, būdus).
6. Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad socialinę pedagoginę veiklą dažniausiai vykdo 20 – 35 metų amžiaus moterys (63,3% tyrimo imties kontekste), kurių darbas susijęs su socialinės paramos organizavimu bei teikimu (emocinė parama, informavimas, konkreti pagalba) besikreipiantiems žmonėms. Vyrai dažniau dirba socialinės paramos administravimo, organizavimo, vadybos sferose bei vidaus reikalų sistemos įstaigose ir yra mažiau (50%, moterys – 67,7%) patenkinti profesine veikla.
7. Pastebima, kad vos trečdalis respondentų išsilavinimas yra socialinė pedagogika; kuo repondentas vyresnis, tuo dažniau jis yra persikvalifikavęs (93,6% 36 – 70 metų amžiaus respondentų grupėje), keisdamas turėtą profesiją. Nors socialinė pedagoginė veikla yra suvokiama kaip asmenybės saviraiškos galimybė (motyvų grupės vidurkis – apie 50%) bei sąlygota noro padėti žmonėms sunkiose gyvenimo situacijose (49,3%), jauni socialiniai pedagogai (baigę atitinkamos krypties studijas, kaip pirmąsias - 30,5%) yra nepatenkinti savo darbu (13,6%), pasirinkę jį kaip kupiną dinamikos (54,7%), tačiau „plaukdami pasroviui“ (motyvų grupės vidurkis – apie 10%); kuo respondentas vyresnis, tuo ši veikla dažniau suvokiama kaip altruistiška, profesiskai kryptingai pasirinkta (pagal motyvaciją, naudojamas asmenines savybes, reikalingus socialinius pedagoginius gebėjimus pasitenkinimą darbu).
8. Nustatyta, kad egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp asmeninių socialinio pedagogo savybių, naudojamų darbe bei profesinės veiklos pasirinkimo motyvacijos. Socialinėje pedagoginėje veikloje reikalingiausios asmeninės savybės atspindi specialisto profesinę kompetenciją (atsakingumas – 79, 3%), požiūrį į kitus (kantrybė – 70%; komunikabilumas – 65,3%; tolerancija – 62,7%; taktiškumas ir teisingumas – 60,7%; taktiškumas – 58,7%) bei organizacines asmens savybes atspindintys bruožai (organizuotumas - 60,7%; bei gebėjimas planuoti – 53,3%).
9. Akivaizdu, kad kvalifikacijos kėlimas ir asmenybės tapsmo profesionaliu darbuotoju procesas tampa itin reikšmingas socialinės paramos organizacijos veiklos efektyvumo

- didinimo procese. Respondentai nuolat savo iniciatyva (76%), kelia kvalifikaciją (91,3%), tobulėja ir teigia, kad pagrindinės socialinės pedagoginės veiklos rezultatyvumo prielaidos yra galimybė tobulinti gebėjimus (analitinius, organizacinius, komunikacinius, pedagoginius, saviraiškos, taikomuosius), gilinti trūkstamas žinias kursuose, seminaruose (76%), konsultuojantis su įvairių sričių specialistais (67,3%); įgyjant specialius, veikloje reikalingus, įgūdžius (64,7%).
10. Atliekant tyrimo duomenų analizę nustatytas probleminis socialinės paramos tinklo struktūrinės elementų sąveikos aspektas – nors viena iš esminių darbo efektyvumo didinimo priemonių, respondentų nuomone, yra glaudesnis tarporganizacinis bendradarbiavimas (su socialinės srities bei bendraisiais partneriais, 67,3%), iniciatyvos keistis informacija, resursais, bendradarbiauti, siekiant geresnių veiklos rezultatų, trūksta ir, nors egzistuojanti situacija šios srities specialistų netenkina, dažniausiai socialinėje pedagoginėje veikloje bendradarbiaujama su kolegomis bei bendradarbiais (75,3%), socialinės veiklos organizavimo ir vadybos įstaigomis (66,7%), paramos besikreipiančiais žmonėmis (jų socialine aplinka, 60%) ir valstybinėmis administracinėmis institucijomis (58%).
11. Tyrimo hipotezė - *tikėtina, kad socialinės paramos tinklo, tenkinančio pagyvenusių žmonių poreikius, galimybės nepakankamai realizuojamos dėl struktūrinių elementų neefektyvios sąveikos, pasitvirtino. Siekiant optimizuoti socialinės paramos pagyvenusiems žmonėms srityje vykstančius procesus bei sudaryti sąlygas socialinės paramos tinklo efektyviam egzistavimui, būtina socialinės paramos tinklui priklausančių struktūrinių elementų sąveika. Problemų identifikavimas sociokultūrinėje terpėje turi užtikrinti socialinės paramos tinkle vykstančių procesų kaitos valdymą, kuri būtina norint sukurti efektyvesnio socialinės paramos tinklo prielaidas.*

Rekomendacijos

Atlikto tyrimo rezultatai leidžia parengti rekomendacinio pobūdžio gaires ir kryptis socialiniams pedagogams, dirbantiems įvairiuose socialinės paramos teikimo lygmenyse su pagyvenusio amžiaus žmonėmis :

1. Rekomenduojama rengti socialinės paramos tinklo pagyvenusių žmonių poreikiams tenkinti (toliau – socialinės paramos tinklas) optimizavimo planą, suderintą su socialiniais, ekonominiais, politiniais, kultūriniais, ūkiniais vietos, regiono, šalies raidos poreikiais, bendradarbiaujant įvairioms valstybinėms ir nevyriausybinėms organizacijomis, atsižvelgiant į realias finansines valstybės bei savivaldybių galimybes.
2. Siekti kurti modernų socialinės paramos tinklą pagyvenusiems žmonėms, įgyvendinantį bendruosius socialinės paramos plėtros tikslus, padidinantį socialinės paramos prienamumą ir socialinį teisingumą, siekti padaryti visos socialinės paramos sistemos veikimą efektyvesnį ir darnesnį, užtikrinti tolygią socialinės paramos sistemos plėtrą ir vienodą paslaugų prienamumą visuose Lietuvos regionuose.
3. Socialinės paramos tinklo paslaugų kokybės valdymą nukreipti į nuolatinio vertinimo sistemos diegimą, laiduojantį valstybės užsakymo, socialinės paramos tinklo pagrindinių tikslų, socialinės paramos sistemos dalyvių interesų, poreikių bei lūkesčių dermę. Rekomenduojama nuolat analizuoti edukacinius socialinės pedagoginės veiklos aspektus, t.y. socialinės paramos tinkle dirbančių specialistų resursus, požiūrius, profesinės veiklos motyvus, komunikavimo ryšių pobūdį bei dažnį, kvalifikacijos kaitos tendencijas, organizacijos saviugdos problemas, gebėjimą dirbti sąveikaujant.
4. Socialinės paramos tinklo optimizavimo galimybių analizės kontekste siūloma atsižvelgti į edukacinį specialistų (kaip socialinės paramos tinklo struktūrinių elementų, atstovaujančių tam tikrą organizaciją), aspektą:
 - aukštojo (ar jį atitinkančio) mokslo institucijos turėtų tinkamai juos paruošti, supažindinti su svarbiausiomis šiuolaikinio žmogaus studijų disciplinomis (sveikatos pagrindais, edukologija, psichologija, teise, prevencinės veiklos vykdymu, projektų rašymu ir novacijų diegimu, etc.);
 - įstatymiškai normuoti socialinių pedagogų darbo krūvį, atsižvelgiant į veiklos sudėtingumą, apimtį ir pareigybinės instrukcijos reikalavimus;
 - stebėti, kad socialinė pedagoginė veikla atitiktų reglamentuotų darbų struktūrą ir turinį, darbuotojo kvalifikaciją bei užimamas pareigas;

- socialinės paramos organizacijų viduje skatinti kooperavimąsi ir darbus dalintis taip, kad visi dirbantys atliktų tik jiems skirtas užduotis;
 - siekti gerinti materialinį socialinės paramos tinklo organizacijų aprūpinimą bei socialinių pedagogų darbo užmokestį keisti, reaguojant į bendrą valstybės ekonominę bei socialinę situaciją ;
 - siūloma aprūpinti kompiuteriais socialinių pedagogų darbo vietas ir diegti naujausias informacines technologijas;
 - sudaryti galimybes dirbantiems socialinės paramos tinkle nuolat kelti kvalifikaciją, persikvalifikuoti, siekti profesinio meistriškumo.
5. Rekomenduojamos socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms optimizavimo galimybių struktūrinių elementų sąveikos edukaciniu aspektu **lyginamųjų tyrimų kryptis:**
- socialinės paramos organizacijos (toliau – SPO), kurios tikslas - pagyvenusių žmonių poreikių tenkinimas, prigimtis bei atsiradimo prielaidos visuomeninių institutų kontekste;
 - SPO gyvavimo (egzistencijos) motyvai demografinės, ekonominės, socialinės, politinės valstybės situacijos aspektu;
 - analizuojamų SPO, dirbančių su vyresniais populiacijos nariais, panašumai ir skirtumai, įvertinant veiklos pobūdį bei rezultatus, strateginio vadovavimo principus, resursus (žmogiškuosius, materialinius), ryšių su kitomis organizacijomis intensyvumą ir efektyvumą;
 - demografinių rodiklių sąveika (migracijos, gimstamumo ir mirtingumo rodiklių analizė) socialinės paramos tinklo pagyvenusiems žmonėms plėtros procese. SPO vyresnio amžiaus populiacijos nariams atsiradimo ir susikūrimo prielaidos, organizacijos augimas, branda ir nykimas;
 - SPO sudedamosios dalys (struktūriniai elementai) ir jų sąveika;
 - SPO pagyvenusiems žmonėms sėkmingos veiklos prielaidų analizė ir pagrindinių efektyvios veiklos trukdžių identifikacija.

Literatūra

1. *Aktualūs socialinės politikos klausimai.* (1999). Nr. 1. Vilnius.
2. Augustinavičius R., Tienessis L., Buivydas A., Kinderis D., Žalimaitė G., Voisiat E. (2002). Eutanazija // *Psichologija TAU.* Nr. 5. P. 24 – 30.
3. Atchley R.C. (1997). *Social Forces and Aging: an introduction to social gerontology.* Belmont.
4. Bakk A., Grunewald K. (1997). *Globa.* Vilnius.
5. Bagdonienė L., Bagdonas E., Kazlauskienė E., Zemblytė J. (2005). *Organizacijų vadyba.* Mokomoji knyga. Kaunas.
6. Barkauskaitė M., Strutinskaitė J. (1999). Mokyklos vertinimo koncepcijos metmenys // *Ugdymo problemos.* Nr. XXXII.
7. Bartkutė D. (2002). Bendravimo su pagyvenusiaisiais žmonėmis ypatumai // *Gerontologija.* Nr.1. P. 8 – 14.
8. Cameron E., Green M. (Sud.). (2004). *Making sense of change management. A complete Guide to the Models, Tools and Techniques of Organizational change.* London.
9. Carper J. (2000). *Būkime visada jauni!* Vilnius.
10. Chomentauskas G. (1996). *Praktinės psichologijos pagrindai.* Vilnius.
11. Comley M. (1998). *Mokykimės klausyti: Konsultavimo įgūdžiai pagyvenusių žmonių padėjėjams.* HelpAge International.
12. Dobranskienė R. (2004). *Mokyklos bendruomenės vadyba.* Klaipėda.
13. Exel E., Exel W. (1998). *Brandaus gyvenimo laikotarpio moteriai ir vyrui.* Vilnius.
14. Fullan M. (1998). *Pokyčių jėgos: skverbimasis į ugdymo reformos gelmes.* Vilnius.
15. Furst M. (1999). *Psichologija.* Vilnius.
16. Gaigalienė B. (1999) *Pagyvenusių žmonių fizinis pajėgumas, aktyvus gyvenimo būdas ir sveikata.* Vilnius.
17. Gaigalienė B., Alekna V., Čeremnych E., Filipavičiūtė R. (2002). 90 metų ir vyresnių asmenų socioekonominės gyvenimo sąlygos Vilniaus mieste // *Gerontologija.* Nr. 2. P. 5 – 13.
18. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. (2002). *Asmenybės ir bendravimo psichologija.* Vilnius.
19. Gailienė D. (1998). *Jie neturėjo mirti.* Savižudybės Lietuvoje. Vilnius.
20. Gilding M. (2003). *Socialinės paslaugos [rankraštis].* Opolė.

21. Guščinskienė, J., Novelskaitė, A. (2000). Pagyvenusio amžiaus moterų kaip reikšmingos socialinės grupės raiškos visuomenėje ypatumai. // *Socialiniai mokslai*. Nr. 2. P. 62-69.
22. Guogis A. (2002). *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius.
23. Johnson L. C. (2001). *Socialinio darbo praktika*. Bendrasis požiūris. Vilnius.
24. Jovaiša (1992). Mokinių individualybės saviraiška mokyklos gyvenime // *Mokinių savivalda*. Vilnius.
25. Jucevičienė P. (Ats. red. ir sud). (1998). *Edukologijos idėjos Lietuvos švietimo sistemos modernizavimui*. Kaunas.
26. Jucevičienė P. (1996). *Organizacijos elgsena*. Kaunas.
27. Jucevičienė P., Baublienė R. (1998). Sisteminiis požiūris į žmogaus vystymąsi jo gyvenimo raidoje – asmenybės ugdymo ir saviugdodos metodologinis pagrindas. // *Socialiniai mokslai. Edukologija*. Nr. 2 (15). P.18-23.
28. Jucevičienė P. (1997). *Ugdymo mokslo raida: nuo pedagogikos iki šiuolaikinės edukologijos*. Kaunas.
29. Jucevičius R. (1996). *Vadybos pagrindai. Švietimo vadybos įvadas*. Kaunas.
30. Jucevičius R. (1998). *Strateginis organizacijų vystymas*. Kaunas.
31. Kalesnykas R. (2000). *Policijos ir kitų socialinių institucijų, teikiančių socialines paslaugas gyventojams bendradarbiavimas*. Vilnius.
32. Kardelis K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas.
33. Kemper J. (2003). Su(si)gyvenimas su baime senatvėje: mediko ir psichoterapeuto uždaviniai / Blonski H. ir kt. (red. kol.). *Senų žmonių baimės*. Vilnius. P. 43 – 67.
34. Kibildaitė – Altevogt, E. (2004). Būti veikliems visą gyvenimą. // *Psichologija Tau*. Nr. 6. P. 21-23.
35. Kindurys V. (1998). *Paslaugų marketingas :teorija ir praktika*. Vilnius.
36. Kriščiūnas K. (1993). *Pagyvenusių ir senų žmonių reabilitacija*. Vilnius.
37. Kučinskas V., Kučinskienė R. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje. Teoriniai aspektai*. Klaipėda..
38. Kvieskienė G. (Sud.). (2002). *Socialinio pedagogo ABC*. Socialinis ugdymas Vilnius.
39. Kvieskienė G. (2000). *Socializacijos pedagogika*. Įvadas į socialinę pedagogiką. Vilnius.

40. Lee J. A. B. (1994). *Instructor's manual for The Empowerment Approach to Social Work Practice*. New York.
41. Leliūgienė I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas.
42. Leliūgienė I. (Sud.). (2002). *Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas*. Kaunas.
43. Leliūgienė I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas.
44. Lemme B. H. (2003). *Suaugusiojo raida*. Vilnius.
45. Leonavičius J. (1993). *Sociologijos žodynas*. Vilnius.
46. Lianzbergienė G. (2004). Iš mažos virtuvės – į didelę ligoninę. *Lietuvos žinios*, priedas Namų pasaulis. (2004, spalio 4). p. 4 – 5.
47. Lester M.S., Helmut K.A. (1998). *The emerging sector. An overview*. USA.
48. Jucevičienė P. (Sud.). (1997). *Lyginamoji edukologija*. Kaunas.
49. Jucevičius R. (1996). *Vadybos pagrindai*. Švietimo vadybos įvadas. Kaunas.
50. *LR švietimo koncepcija* (1992). Vilnius.
51. Luobikienė I. (2002). *Sociologinių tyrimų metodika*. Kaunas.
52. Kazmierczak T., Luczynska M. (1998). *Wprowadzenie do pomocy społecznej*. Katowice.
53. Matulienė G. (Red.). (2000). *Psichologija studentui*. Mokymo knyga. Kaunas.
54. Medaiskis T., Murauskaitė V. (1998). Socialinės apsaugos sistema. Kn.: *Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą*. Vilnius.
55. Mikulionienė S. (1995). Lietuvos gyventojų senėjimas: tyrimo metodai ir analizė. Kn.: Stankūnienė V. (ats. red.). *Lietuvos demografiniai pokyčiai ir gyventojų politika*. Vilnius.
56. Mikulionienė S. (2002 a). Gyventojų skaičius ir sudėtis. Gyventojų senėjimas. // Stankūnienė V. (ats. red.). *Lietuvos gyventojai 1990 - 2000*. Vilnius. P. 7-23.
57. Mikulionienė S. (2002 b). Senyvo amžiaus žmonių gyvenimo sąlygos. // Stankūnienė V. (ats. red.) *Lietuvos gyventojai 1990 - 2000*. Vilnius. P. 113-125.
58. Morkūnienė J. (1995). *Humanizmas*. Filosofinės teorijos pradmenys. Vilnius.
59. Paluckienė J. (1996). Lietuvos pensininkai besikeičiančių ekonominių procesų sandūroje // Grigas R. (ats.red.). *Lietuva socialinių pokyčių erdvėje*. Vilnius.
60. Matulionis A. (2003). *Sociologija*. Vilnius.
61. *Medicinos enciklopedija I* (1991). Vilnius.
62. *Medicinos enciklopedija II* (1993). Vilnius.
63. Myers D. G. (2000). *Psichologija*. Vilnius.

64. Navickas R. (2005). *Švietimo sistemos valdymo dokumentų palyginamoji analizė. Socialinių sistemų vadyba*. Vilnius.
65. Paluckienė J. (1996). Lietuvos pensininkai besikeičiančių ekonominių procesų sandūroje. // Grigas R. (ats.red.). *Lietuva socialinių pokyčių erdvėje*. Vilnius.
66. Patric J. (1999). *Concepts at the Core of Education for Democratic Citizenship Principles and Practices of Education for Democratic Citizenship*. USA.
67. Petruševičius J. (Sud. ir ats. red.). (2002). *Anglų – lietuvių kalbų specialiojo ugdymo žodynas*. Šiauliai.
68. Pilaitienė A. (2004). Dauguma Klaipėdos aštuoniasdešimtmečių optimistai. *Lietuvos rytas*. (2004, spalio 16). p. 10.
69. Pynes J. E. (2004). *Human resources management for public and nonprofit organizations*. USA.
70. Putnam R. D. (2001). Kad demokratija veiktų. Vilnius.
71. Rudalevičienė P. (2002). Aukšto posto netekęs žmogus atsiduria ant bedugnės krašto. *Lietuvos rytas*. (2002, spalio 26). p. 10.
72. Rupšienė L. (2000). Poindustrinės visuomenės iššūkis vaikų ugdymui / *Mokslo darbų rinkinys* / sud. Juodaitytė A. Klaipėda.
73. Salmon L. M., Anheier H. K. (1998). *The Emerging sector – An Overview*. Institute for policy studies. USA.
74. Sargautytė R. (2000). Psichologinių senatvės tyrimų perspektyvos // *Gerontologija*. Nr. I (1). 47 - 56.
75. Slatkevičienė G., Vanagas P. (2001). *Veiklos kompleksinio vertinimo sistema: sudarymo teorija ir metodai*. Kaunas.
76. *Socialinė atskirtis ir skurdas permainų laikotarpiu Lietuvoje* (2003). Jungtinių Tautų Vystymo programa. Vilnius.
77. Večkienė N. (Sud.) (2002). *Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos*. Kaunas.
78. *Socialinės apsaugos terminų žodynas*. (1999). Vilnius.
79. Steponavičienė G. (2002). Skurdo priežastys ir galimybės jį sumažinti. // "*Skurdas Lietuvoje: priežastys ir mažinimo galimybės*": konferencijos medžiaga. Vilnius.
80. Stoškus S., Beržinskienė D. (2005). *Vadyba*. Kaunas.
81. Suslavičius A. (1998). *Socialinė psichologija*. Vilnius.
82. Sutton C. (1999). *Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija*. Vilnius.

83. Targamadzė V., Kaušylienė A. (2002). *Mokyklų tinklo, siekiančio jaunimo edukacinio stimuliavimo, kūrimas*. Metodologinis aspektas. Utena.
84. Targamadzė V. (1995). *Švietimo sistemos lankstumas individų edukacinio stimuliavimo aspektu*. Kaunas.
85. Targamadzė V. (1999). *Bendrojo lavinimo mokykla edukacinio stimuliavimo aspektu*. Kaunas.
86. *Tarptautinių žodžių žodynas*. (1985). Vilnius.
87. Tučkusienė D. (2005). Švietimo paslaugos ikimokyklinėse ugdymo institucijose: tėvų ir pedagogų vertinimas // *Švietimo vadyba reformos erdvėje*. Jaunųjų mokslininkų darbai. II. Vilnius. 172-186.
88. Ullrich I. (2003). Baimės malšinimas senelių globos įstaigose / Blonski H. ir kt. (red. kol). *Senų žmonių baimės*. Vilnius. P. 124 – 132.
89. Vaitkevičius J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius.
90. Vasiliauskas A. (2002). *Strateginis valdymas*. Vilnius.
91. Vosyliūtė A. (Sud.). (1998). *Socialinės grupės: raiška ir ypatumai*. Vilnius.
92. Zaleckienė, Rutkauskienė (2003). NVO vaidmuo teikiant socialines paslaugas. // *Socialinis darbas*. Mokslo darbai. Nr. 1(3). P.87-97.
93. Zastrow Ch. (2004). *Introduction to social work and social welfare*. Australia.
94. Žalimienė L. (2003). *Socialinės paslaugos*. Vilnius.
95. Želvys R. (1999). *Švietimo vadyba ir kaita*. Vilnius.
96. Želvys R. (2001). *Švietimo vadybos pagrindai*. Vilnius.
97. Želvys R. (Sud.). (1997). *Švietimo studijų sąsiuvinis*. Švietimo vadyba. Vilnius.
98. Žydžiūnaitė V. (2002). Socialinių ir biomedicinos mokslų įtaka slaugos koncepcijos kaitai: filosofiniai ir socialiniai aspektai. // *Socialiniai mokslai*. Nr. 1(33). 42-53.
99. Žukauskienė R. (2001). *Raidos psichologija*. Vilnius.
100. Wejzman Z. (2001). *Vietos valdžios institucijų bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis – galimybės ir barjerai*. Savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų partnerystė. Vilnius.
101. *50 Lietuvos nevyriausybinių organizacijų*. Kokybinio tyrimo ataskaita. (1998). Vilnius.
102. Майерс Д. (2002). *Социальная психология*. Санкт - Петербург.
103. Никитин В.А. (1999). *Начала социальной педагогики*. Учебное пособие. Москва.

104. Тромбичког И. (2001). *Для чего и как создаются общественные объединения*. Кишинев.
105. *Jungtinių tautų nuostatos dėl pagyvenusių žmonių* (2002). http://64.233.183.104/search?q=cache:fLgDtFK_w1AJ:www3.lrs.lt/pls/inter/nw5_VIEWER.ViewDoc%3Fp_int_tekst_id%3D38340%26p_int_tv_id%3D268%26p_org%3D0+35.+Jungtini%C5%B3+taut%C5%B3+nuostatos+d%C4%97I+pagyvenusi%C5%B3+%C5%BEmoni%C5%B3%3B&hl=en&ct=clnk&cd=2. (žiūrėta 2006-11-20).
106. Kuktė M. (2004). *Kartų dialogas mokykloje*. <http://www.bernardinai.lt/index.php?s-id=1&-id=1837> (žiūrėta 2006-11-20).
107. Lazutka R. (2002). *Pensijų ekonomikos principų taikymas ir Lietuvos pensijų reformos numatomos pasekmės*. (I ataskaitos dalis). <http://politika.osf.lt/eurointegracija/santraukos/DalyvavimasPensijuReformoje.htm> (žiūrėta 2006-11-20).
108. *Lietuvos NVO kokybinis tyrimas*. Tyrimo ataskaita. (1998). <http://66.102.9.104/search?q=cache:SC3tfYFvg6oJ:www.mruni.lt/padaliniai/FAKU LTETAI/tf/atk/NVO%2520lektura/aivaromag.doc+51.+Lietuvos+NVO+kokybinis+tyrimas,+tyrimo+ataskaita.+1998+m.+kovo+%E2%80%93+baland%C5%BEio+m%C4%97n.+NVO+informacijos+ir+paramos+centras.&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt> (žiūrėta 2006-11-20).
109. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. (1992). http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=237975 (žiūrėta 2006-11-20).
110. *LR Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas*. <http://66.102.9.104/search?q=cache:qjVDLksyZF4J:www.lssa.smm.lt/lang-1/page-72.asp+55.+LR+neformaliojo+suaugusi%C5%B3j%C5%B3+%C5%A1vietimo+%C4%AFstatymas&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt> (žiūrėta 2006-11-20).
111. *LR gyventojų pajamų garantijų įstatymas*. http://66.102.9.104/search?q=cache:7JO0bhoWE7EJ:www.stat.gov.lt/uploads/docs/VZ_teises_akt_1pr.doc%3FPHPESSID%3Dd132c46e168a64bc4996f369a42253c6+LR+pajam%C5%B3+garantij%C5%B3+%C4%AFstatymas+1991&hl=lt&ct=clnk&cd=4&gl=lt (žiūrėta 2006-11-20).

112. LR *socialinės paramos koncepcija.*
<http://66.102.9.104/search?q=cache:fxjUGL6IaEYJ:www.mruni.lt/padaliniai/FAKULTETAI/sdf/spk/dokumentai/seminarai/socialines%2520paramos%2520seminaru%2520planas.doc+57.+LR+socialin%C4%97s+paramos+koncepcija+1994&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt> (žiūrėta 2006-11-20).
113. LR *socialinių paslaugų įstatymas.*
<http://66.102.9.104/search?q=cache:2SWpePc1HdcJ:www.litlex.lt/scripts/sarastas2.dll%3FTekstas%3D1%26Id%3D20114+LR+socialini%C5%B3+paslaug%C5%B3+%C4%AFstatymas&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt> (žiūrėta 2006-11-20).
114. LR *sveikatos draudimo įstatymas.* (1996).
http://66.102.9.104/search?q=cache:VigqOmYx7YkJ:www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3VIEWER.ViewDoc-p_int_tekst_id%3D36081%26p_int_tv_id%3D4329%26p_org%3D0.htm+59.+LR+sveikatos+draudimo+%C4%AFstatymas&hl=lt&ct=clnk&cd=3&gl=lt (žiūrėta 2006-11-20).
115. LR *šalpos (socialinių pensijų) įstatymas.* (1994).
[http://66.102.9.104/search?q=cache:-nppnOZKVO0J:www.socmin.lt/get_file.php%3Ffile%3Dc29jL20vbV9maWxlcy93ZmlsZXMvZmlsZTE3MDMuaHRtO1NhbHBvcyBpc21va3UuaHRtOzs%3D+60.+LR+%C5%A1alpos+\(socialini%C5%B3+pensij%C5%B3\)+%C4%AFstatymas&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt](http://66.102.9.104/search?q=cache:-nppnOZKVO0J:www.socmin.lt/get_file.php%3Ffile%3Dc29jL20vbV9maWxlcy93ZmlsZXMvZmlsZTE3MDMuaHRtO1NhbHBvcyBpc21va3UuaHRtOzs%3D+60.+LR+%C5%A1alpos+(socialini%C5%B3+pensij%C5%B3)+%C4%AFstatymas&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt) (žiūrėta 2006-11-20).
116. Lietuvos Respublikos *švietimo įstatymas.*
http://66.102.9.104/search?q=cache:kFw0Vy4qjM4J:www.smm.lt/teisine_baze/docs/istatymai/i-1489.htm+Lietuvos+Respublikos+%C5%A1vietimo+%C4%AFstatymas&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt (žiūrėta 2006-11-20).
117. LR *švietimo įstatymo principai.*
http://66.102.9.104/search?q=cache:v0Dg2zAd1vsJ:www.tmid.lt/index.php%3Fpage_id%3D231+LR+%C5%A1vietimo+%C4%AFstatymo+principai&hl=lt&ct=clnk&cd=11&gl=lt (žiūrėta 2006-11-20).
118. LR *Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatos.*
http://66.102.9.104/search?q=cache:ijJqDZlrIJ:www.lssic.lt/alevel/pictures/Dokumentai/Teisine_baze/sviet_strateg_nuos_igyvend_programa.doc+64.+Valstybin%C

- [4%97s+%C5%A1vietimo+strategijos+2003-2012+met%C5%B3+nuostatos&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt](#) (žiūrėta 2006-11-20).
119. *LR transporto lengvatų įstatymas. Lietuvos Respublikos transporto lengvatų įstatymas.* (2000). http://66.102.9.104/search?q=cache:m-pE31BukXsJ:www.trakai.lt/1.php%3Ftmpl_into%3Dmiddle%26tmpl_id%3D1174%26_m_e_id%3D2%26_menu_i_id%3D484+65.+LR+transporto+lengvat%C5%B3+%C4%AFstatymas&hl=lt&ct=clnk&cd=7&gl=lt (žiūrėta 2006-11-20).
120. *LR valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas.* (1990). <http://66.102.9.104/search?q=cache:1GoE3eh2uBcJ:www.tic.lt/scripts/sarasas2.dll%3FZiurejo%3D1%26Id%3D70676%26Kz%3D50%26Tp%3D2+66.+LR+valstybinio+socialinio+apr%C5%ABpinimo+sistemos+pagrind%C5%B3+%C4%AFstatymas&hl=lt&ct=clnk&cd=5&gl=lt> (žiūrėta 2006-11-20).
121. *LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas.* (2004). <http://66.102.9.104/search?q=cache:Tct91GHzqAJ:www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll%3FTekstas%3D1%26Id%3D79000+67.+LR+valstybinio+socialinio+draudimo+%C4%AFstatymas&hl=lt&ct=clnk&cd=2&gl=lt> (žiūrėta 2006-11-20).
122. *LR valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas.* (2005). <http://66.102.9.104/search?q=cache:Jl2i99cSmgEJ:www.litlex.lt/scripts/sarasas2.dll%3FTekstas%3D1%26Id%3D60027+68.+LR+valstybinio+socialinio+draudimo+pensij%C5%B3+%C4%AFstatymas&hl=lt&ct=clnk&cd=5&gl=lt> (žiūrėta 2006-11-20).
123. *LR valstybinių šalpos išmokų įstatymas.* (2004). http://66.102.9.104/search?q=cache:DtEOMCILf8AJ:www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaireska.showdoc_l%3Fp_id%3D259400+69.+LR+valstybinio%C5%B3+%C5%A1alpos+i%C5%A1mok%C5%B3+%C4%AFstatymas&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt (žiūrėta 2006-11-20).
124. *LR vyriausybės nutarimas dėl visuotinio kompiuterinio raštingumo.* (2001). http://66.102.9.104/search?q=cache:bSn5M0Fch6QJ:www.smm.lt/old/old/Teisine_informacija/Projektai/komp_rast_stand.doc+70.+LR+vyriausyb%C4%97s+nutarimas+d%C4%97I+visuotinio+kompiuterinio+ra%C5%A1tingumo&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt (žiūrėta 2006-11-20).
125. *Mokymosi per visą gyvenimą memorandumas.* (2001). http://66.102.9.104/search?q=cache:LJM3VLf89u4J:www.smm.lt/svietimo_bukle/d

- [ocs/suaugusiųjų testinio mokymo ataskaita.doc+85.+Mokymosi+per+vis%C4%85+gyvenim%C4%85+memorandumas+\(2001\).&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt](#) (žiūrėta 2006-11-20).
126. *Nacionalinė gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategija.* (2004).
[http://66.102.9.104/search?q=cache:OwmJC6venygJ:www.biblioteka.lt/seniorai/strategija.doc+86.+Nacionalin%C4%97+gyventoj%C5%B3+sen%C4%97jimo+pasekmi%C5%B3+%C4%AFveikimo+strategija+\(2004&hl=lt&ct=clnk&cd=3&gl=lt](http://66.102.9.104/search?q=cache:OwmJC6venygJ:www.biblioteka.lt/seniorai/strategija.doc+86.+Nacionalin%C4%97+gyventoj%C5%B3+sen%C4%97jimo+pasekmi%C5%B3+%C4%AFveikimo+strategija+(2004&hl=lt&ct=clnk&cd=3&gl=lt)
 (žiūrėta 2006-11-20).
127. *Optimizacija.* (2006).
www.smm.lt/es_parama/docs/renginiai/ES%20parama%20svietimui.ppt (žiūrėta 2006-11-20).
128. *Permanentinės švietimo sistemos jungčių analizė.* (2001).
http://66.102.9.104/search?q=cache:1Zhgsk8DijgJ:www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3_VI_EWER.ViewDoc-p_int_tekst_id%3D9270%26p_int_tv_id%3D4018%26p_org%3D0.htm+90.+Permanentin%C4%97s+%C5%A1vietimo+sistemos+jung%C4%8Di%C5%B3+analiz%C4%97,+2001&hl=lt&ct=clnk&cd=4&gl=lt (žiūrėta 2006-11-20).
129. *Skurdas ir gyvenimo sąlygos: Lietuva ES kontekste.* (2006).
http://66.102.9.104/search?q=cache:2Rziw2waEdEJ:ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/nap_incl_2004_lt.pdf+98.+Skurdas+ir+gyvenimo+s%C4%85lygos:+Lietuva+ES+kontekste+2006&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt (žiūrėta 2006-11-20).
130. *Skurdo mažinimo strategijos įveikimo programa.* (2000).
<http://66.102.9.104/search?q=cache:BVZzsMaPyrEJ:www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/2005-05-12-strategiju-sarasas.doc+99.+Skurdo+ma%C5%BEinimo+strategijos+%C4%AFveikimo+programa&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt> (žiūrėta 2006-11-20).
131. *Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros 2004 – 2006 metų programa.* (2004).
<http://66.102.9.104/search?q=cache:BVZzsMaPyrEJ:www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/2005-05-12-strategiju-sarasas.doc+105.+Socialini%C5%B3+paslaug%C5%B3+infrastrukt%C5%ABros+>

[pl%C4%97tros+programa+2004+%E2%80%93+2006&hl=lt&ct=clnk&cd=2&gl=lt](#) (žiūrėta 2006-11-20).

132. *Socialinio pedagogo kvalifikaciniai reikalavimai.* (2001).
http://66.102.9.104/search?q=cache:C5oxqkhMoj0J:www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/smm_atask_01.doc+Socialinio+pedagogo+kvalifikaciniai+reikalavimai,+patvirtinti+2001-12-14,&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt (žiūrėta 2006-11-20).
133. *Tarptautinė ne pelno organizacijų klasifikacija.*
http://66.102.9.104/search?q=cache:SC3tfYFvg6oJ:www.mruni.lt/padaliniai/FAKU_LTETAI/tf/atk/NVO%2520lektura/aivaromag.doc+www.ires.ucl.ac.be/BASE_DE_DONNEES/Nomenclatures/act_eco_autres/+icnpo.html&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt (žiūrėta 2006-11-20).
134. *Europos bendrijų komisijos pranešimas „Paversti Europą mokymosi visą gyvenimą erdve“.* (2001).
<http://66.102.9.104/search?q=cache:E0Jdby5LrzkJ:submit.library.lt/ETD-afiles/VPU/etd-LABT20050615-180306-27372/unrestricted/SilickieneNijole.pdf+14,+Europos+bendrij%C5%B3+komisijos+prane%C5%A1imas+%E2%80%9EPaversti+Europ%C4%85+mokymosi+vis%C4%85+gyvenim%C4%85+erdve%E2%80%9C&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt> (žiūrėta 2006 – 11 – 20).

WAYS OF OPTIMIZATION OF SOCIAL SUPPORT NETWORK FOR THE ELDERLY: INTERACTION OF STRUCTURAL ELEMENTS

The Master's degree thesis

Summary

The existing system of social support organizations is not rational and effective enough to ensure the social support, social justice as well as the high quality of the provided services to the elderly and old people.

The object of the research could be defined as the interaction of structural elements (human and material resources, welfare recipients) of the social support network to satisfy needs of the elderly. **The hypothesis of the research** indicates that it is likely that facilities provided by the social support network established to satisfy needs of the elderly are realized insufficiently because of the ineffective interaction of the structural elements. **The aim of the research** is to identify the opportunities that would optimize the social support network established to satisfy needs of the elderly in the context of the interaction of the structural elements.

The tasks of the research are as follow: 1. To analyze and systemize the scientific literature (pedagogical, psychological, literature of social work, social policy, etc.) in order to systemize theoretical knowledge with regard to the topic of our work. 2. To establish a hypothetical model of the analyzed issue (as the research instrument basis) referring to the results of scientific works and the research, which would identify the peculiarities of the interaction of the structural elements of the social support network established to satisfy needs of the elderly. 3. To project the educational trends in the interaction of the structural elements of the social support network established to satisfy needs of the elderly.

150 randomly chosen social workers and social teachers have **participated in the research**.

The research has disclosed that such factors as respondents' age, nature of the gained education (social pedagogy or re-qualification) and social teacher's working place are significant and reflect the motives of a social teacher's choice of work as well as personal features used in their activities, skills and knowledge in social pedagogy that have been gained or those that are still lacking; a perception of what changes would enable the better functioning of the social support network; and trends in qualification rising. It became obvious that social pedagogical work is usually performed by 20-35 year old women whose work is related to social support arrangement and provisioning. While men are usually engaged in the fields of social support administration, organization and management and in the institutions of inner affairs and are less satisfied with their professional career than women.

Only one third of the respondents have a degree in social pedagogic; the older a respondent is the more likely he/she is re-qualified from the previous profession. Though social pedagogical activities are usually perceived as a self-express opportunity and are based on the desire to help people in difficult life situations, however, young social teachers are not satisfied with their work; the older a respondent is the more usually this activity is understood as altruistic and chosen purposefully as a profession.

It is indicated that there exist a statistically significant relation between the social teacher's personal characteristics applied at work and motives while choosing a career. The most essential personal characteristics in social pedagogical work are those that reflect the specialist's professional competence (responsibility), attitude to others (patience, communicativeness, tolerance, justice, tactfulness) as well as features indicating the person's organizational skills (self-discipline and ability to plan).

The main background for social pedagogical work efficiency refers to an opportunity to improve the skills (analytical, organizational, communicative, pedagogical, self-expression and applicable ones) and to deepen the knowledge in trainings and seminars as well as in consultations with various experts gaining the special skills that are crucial in this field.

There was a following problem aspect defined in the interaction of the structural elements of the social support network: though the closer inter-organizational collaboration, initiatives to exchange the information and resources were defined as the major measures assuring the efficiency of the work process, however, the existing situation does not satisfy the specialists operating in this field as they usually collaborate with their colleagues, public administration institutions and people who address them in pursue of the support.

The research results prove that the above hypothesis - *that it is likely that facilities provided by the social support network established to satisfy needs of the elderly are realized insufficiently because of the ineffective interaction of the structural elements*, has been confirmed. Therefore, the interaction of structural elements of the social support network is essential to ensure the optimization of the processes in the system of the social support to the elderly as well as the effective existence of the social network itself.